

58

D2372

BRODY, SÁNDOR

FAUST ORVOS

BUDAPEST 1993

SINGER ES WOLFFER KÖNYV

D2372

BRÓDY SÁNDOR

8 - OCT. 2019

FAUST ORVOS

MÁSODIK KIADÁS.

15 IUL. 1973

BUDAPEST 1893

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

ANDRÁSSY-UT 10.

14553.

BIBLIOTECA IN...
 PEDAGOGICAL INSTITUTE BUCHAREST

Rákosi Jenő

urnak

hálás leve

B. S.

Faust orvos.

Délutáni negyedfél órákor már mind a két várószoba tömve volt. A belső szobából kiszólt a segédorvos:

— Nem szabad több jegyet kiadni . . . senkit is beereszteni. Zárja be az ajtókat . . . Az ablakokat nyissa ki!

Az inas kitárta az ablakokat. Heves, szemkápráztató nyári nap rohant végig a szobákon, a főváros nyarának pállott, tikkadt levegőjét, a belvárosi utcza ezüstös porát hozva be magával. Ragyogott minden; az átellenes palota homokkő-szobrai szikráztak, az utczát keresztül szelő sürgönydrótok mintha égnének ezüstös fényvel.

Le kellett ereszteni a függönyöket. A juliusi délután álmos homálya követte a ragyogást. A várószobák betegei ásítottak. Künn is álmosán folyt az élet. A nyári forgalom lusta morajából kihallatszott egy-egy terhes kocsi kellemetlen csörömpölése,

ember-tolta talicska keserves nyikorgása. Az igás szekerek széles kereke alatt idegbántóan nyögött a megpuhult aszfalt.

A várószobák betegei meg-megrezzentek ezekre a sajátságos, szinte emberi hangokra; olyik fejéhez, melléhez, vagy lábaihoz kapott, s az ásitást, a sejtelmes suttogást, a visszafojtott zajokat: zűr-zavar, nyögés, izgatottság váltotta fel.

I.

Még egy negyed óra hiányzott a háromból. S még mindég érkeztek páciensek. Nehéz betegek, a kik épp most érkeztek a fővárosba s az utazástól még azon porosan egyenesen ide siettek. Gazdag képzelt betegek, a kik minduntalan felszaladgáltak ide élvezni a drága szórakozást: bajukat újra elsirni, századikszor, ujfent elpanaszolni a híres orvos-professzornak.

Lázás lélegzetvétellel meg meg jövevények álltak meg az ajtó előtt. Kopogtattak, az inas kinézett:

— Nincs hely, holnap! És bezárta előlük az ajtót.

Sohaj, a kétségbeesés tört szavai, rimánkodás, szitok, gorombáskodás hallatszott be a lépcsőházból. Mig a várószobában elhelyezkedett betegek égyrésze kárörvendőn mosolygott; de egyúttal elhalványodtak: «ha mink rekedtünk volna odakünn!» — ez a gondolat fejeződött ki az ideges arcokon.

Egyébként bizonyos megnyugvás, az orvosba,

a tudományba helyezett bizalom vett erőt rajtuk. Csakhogy végre itt voltak, itt ülhettek a sekrestyeszagu levegőben. A behomályosított szoba ébenfa-utánzatu zongorájával, az angol aczélmetszetekkel a pompeji vörös falon; a nagy külföldi hirlapok a fekete olvasó asztalon, a pálma, páfrány-csoport a szögletekben, a gyászruhás komolyképü inas a rendelő szoba ajtajában, az orvosok váró-termeinek egyéb különöségeivel, szinte meggyógyította bajait egy pillanatra.

Azután szemlátomást örültek annak, hogy így együtt vannak, mindannyian *komoly* betegek, testvérek a legnagyobb emberi nyomoruságban. S bár féltékenykedtek, sőt irigykedtek a miatt, hogy ki jusson elébb a tanár színe elé, mégis részvétellel tekintettek egymásra. Egy kövér ur — valószínűleg uralkodáshoz szokott vidéki birtokos — hangosan, dühösen méltatlankodott, hogy az utolsó-előtti számot kapta; későre hagyott fiatal asszonykák affektálva siránkoztak, de a nagyobbik rész magába fojtotta keserüségét, kíváncsian nézegette egymást. Majdnem mindegyikük azt tartotta a másiktól, hogy rettenetes színben van s aligha huzza ki a telet. De a szomorú diagnózist magukba fojtották, sőt vigasztalták egymást, adták a tapasztaltat, a tudóst, mindenre tudtak esetet, minden kóros jelenségnek keresték a megokolását. Hangzott és viszhangzott a stereotip kérdés: «mitől van.» A «megfáztam», mint minden kór legfőbb oka, folyton szerepelt.

Az igazi betegek közül kirikitott néhány elegáns hölgy. A jólét és tétlenség divatos betegei, a kik eljöttek félrevezetni a professzort és ennek révén férjeiket, hogy valami hires fürdőbe mehessenek. És félénken, összefogott ruhával, virágot, vagy illatszerezes üveget szagolva, — nehogy rájuk ragadjon valami betegség — nyugtalanul járkáltak fel s alá, rettegve attól, hogy szoknyájuk érintkezni talál amaz asszony-alkotta csoporttal, honnan az idegbetegségek technikus terminusai hangzottak ki.

Csudálatos bajok, csudálatos nevek; az egyszerű neuralgiával, vagy a közönséges histeriával már alig mert valamelyikük is előhozakodni. Egy-másra licizálták a különösnél különösebb bajokat, iszonyatos fájdaleméről panaszkodtak, és a mint valamelyikük elbeszélte baját, s annak szimptomáit: azonnal akadt a csoportban nem egy, ki ugyane betegségben sinylett, hirtelen ugyanezeket a jelenségeket észlelte magán. Majdnem összevesztek azon: kinek van nagyobb, bonyolultabb betegsége, érdekesebb baja, habár titkon örültek, hogy nem egyedül való betegek, s az, hogy más is szenved, nemcsak ők, vigaszt nyújtott nekik.

Melankolikus fiatal lányok, sajátságos, kékesen zománczozott szemükkel egykedvűen néztek maguk elé. Sem a társalgás, sem a környezet, sőt még saját maguk is alig érdekelte őket. Csak olykor vetettek különösen merev tekintetet a férfiakra, a kik itt sokkal csekélyebb számmal voltak, mint az asszonyok, de közlékenységben még ezeken is tultettek.

Ok voltak a mély hang abban a komor és zavaros szimfoniában, mely a betegségek százajából, nyügösködéséből, tört és magukban érthetetlen hangjaiból itt összeverődött. Ők voltak az igazi szenvedők, kiket egyaránt nyügözött le az élet terhe s a betegség. Mintha asszonyaik szenvedésének terhét is ők viselnék: sokkalta fáradtabbnak, lenyügzöttebbeknek látszottak, mint ezek, a kik itt minden bajuk daczára csinosak, sőt fessek voltak. De míg a hölgyek arcját legtöbbször szinte ruttította a szenvedés: a férfiak, mintha megszépültek volna a lebirhatatlan kórokkal való hősi, de haszontalan küzdelmükben. Arczuk megnyult, megvilágosodott, csodálatos értelmességű homlokok éles körvonalai keltek ki az asszonyok duzzadt arcjai közül.

Idebaj szülte vaksággal megvert emberek, a szem tabetikus mórjának áldozatai, kezdődő gerincagybántalmak betegei, és mindama rokon bajosok, kik előtt tehetetlenül és tudatlanul ereszti le kezeit az orvos: bizva, kétségbeesve, reménykedve és szépegve beszéltek el egymásnak bajaikat, melyeknek nehezebb része saját szenvedésükön kívül abból állt: mi lesz a családból, a gyerekekből, az asszonyból, az eltartott anyából, vagy kis testvérekből, ha ez még így tart sokáig?

Könnyen kötődtek az ismeretségek, de mégis voltak zárkózott urak, hölgyek, könnyebb betegek, a kik nem igen ereszkedtek beszédbe. Egy elegáns ügyvéd, kinek nem volt egyéb baja, csak az, hogy egy idő óta képtelen akár egy egyszerű keresetet is meg-

szerkeszteni: nem felelt a kérdezősködésekre, de titkon figyelt, hogy mit beszélnek körülte hát ha megtalálja a szenvedésben párját? Az egyik szögletben, kis lány kíséretében, végre lelt egy iszonyatosan összetört alakot, a ki szomszédjának épp az beszélte, hogyan keletkezett a baja. Egészen úgy, mint az övé. Mintha parázs hullott volna agyvelejére. Mégis kérdezősködni akart, de nem tudott, tovább kellett mennie.

Három-négy asszony s egy fiatal lány nedves nagy szeme kísérte mozdulatait, hozta még jobban zavarba. Végre is érezte, hogy nem szabad többé itt maradnia. Szinte kifutott innen. Távozása némi örömet keltett. Ezzel is több idő jut rájuk — ezt gondolták magukban.

Majdnem mindannyian azt szerették volna, ha az orvos nekik szentelné az egész délutánt. Különféle vizsgálati módszerekről beszéltek. Vulpian, Charcot, Duchenne, Kraft-Ebing, sőt hirnevesebb hazai orvosok nevei is hangzottak fel minduntalan. Az idegbajokról irt hirnevesebb munkákat, a Kraft-Ebing speciális iratait, Charcot híres előadásait, Vulpian «Physiologie du système nerveux»-jét, Rosenthal «Nervenkrankheiten» czimü munkáját emlegették. Aztán a közkézen forgó férczművek czimeit, adatait, magyarázatait vegyültek bele a suttogó beszélgetésbe, s egy pillanatra úgy látszott, mintha nem is betegek, de orvosok százai ülnének itt óriási konziliumot.

Voltak itt olyanok is, a kik az idegkór- és

gyógytan egész irodalmát áttanulmányozták és ajánlgatták, egész a rajongásig dicsérték valami új, kísérletező gyógyszert, esetleg gyűlölettel szidták a morfiumot, vagy egyéb narkotizáló szert, melylyel orvosuk «megmérgezte» őket.

Lassankint megszokták a díszes szobák nehéz levegőjét is. És nevettek, a mikor valaki erősen döngette a bezárt ajtót. Az inas kérdé: «Ki az?» Egy ismert báró és országgyűlési képviselő ingerülten nevezte meg magát. De az ajtó nem nyílt ki, az inas szárazon felelé:

— Nem lehet . . . holnap . . .

Ez az egyenlőség jól esett nekik. Szóba került, hogy egy bécsi professzor milyen módon dorgáltá meg a királynét. Híres orvosokról kezdtek anekdotázni, míg egy kecskeszakallu ur — naiv és jóságos arczczal — az orvosok karakteréhez szolgáltatott adatokat. Bejárta Európa minden nevesebb spezialistáját. Felkereste J. M. Charcot a Salpetriérenben és a szent-mártoni javasasszonyt. Megpróbálkozott mindenhol és mindenféle szerrel s betegségek tizennegyedik esztendejében arra az eredményre jutott, a mit nem restelt itt is hangoztatni:

— Svindlerek, nem tudnak semmit, csak a mikor vágni kell . . .

A váró-szoba órája hármát ütött. A kecskeszakallu ur elnémulva rezzent össze. Zsebéből pepszin boros kis üvege kiesett.

A rendelő-szoba megnyílt. A hangulat újra komor és kinos lőn. Hysterikus asszonyok, leányok

ujfent felvették szánalmas és a szánalomra leső szerepüket. Huszan panaszkodtak egyszerre fejfájásról, s talán csak kettő érezte igazán. A legváltozatosabb grimaszok keltek, tűntek, újra keltek. Hölgyek tolongtak a tükrök előtt végsőt igazgatva toalettjükön. Egy szép szőke hölgy rimánkodott az inasnak:

— Egy fésüt . . . nincs egy fésűje ? . . .

És valami vigyázatlan ajak a kisebbik szobában hangosan nevezte meg azt a fogalmat, melyben mindaz, a mi itt van, s mindaz, a mi nincs itt: véget ér. Hangosan mondta ki ezt a szót: halál.

«Halál» visszhangzott, a nagyobbik szobában, a nélkül, hogy bárki is megremegett volna. Olyan közel volt hozzájuk a zordon kép, hogy nem is látták. Elrendezkedtek helyeiken s izgatottan nézték, hogy eresztik be az első beteget. Alig öt percz mulván a másodikat, aztán a harmadikat, negyediket.

II.

A várakozók száma egyre fogyott; hat óra felé már alig voltak bent nyolczan, kilenczen. A beszélgetést is abba hagyták, s nyugtalansággal lesték, míg rájuk kerül a sor, úgy hogy egész világosan meghallatszott izgatott szívüknek ideges dobogása, a míg a rendelő-szoba ajtajában várakoztak.

Mintha esküvőre mennének, bírájuk elé állának. Az izgatottság, a félelem torkukba szoritotta a szót. A még mindig dühös birtokoson meg kísérlőjén kívül alig beszélt más.

Az aztán, hogy neki indult, beszélt bőven Orvosnővendék volt és tanítványa a híres idegprofesszornak. Két éve hallgatja előadásait, s ezer részletet tud róla.

A várakozók leapadt csoportja mohón nyeli el szavait a mint rajongással szól az európai hírlanárrol, a csodálatos gyakorlatu orvosról.

— Mennyit kereshet évenként? vág közbe egy börzén spekuláló buzakereskedő.

— Hatvan-hetvenezer forintot. De amugy, hazulról is gazdag.

— Nem volt zsidó? kérdi a birtokos.

Az orvosnövendék méltatlankodva rázta meg fejét:

— Zsidó! ördögöt. De mégis van a dologban valami. Az apja erdélyországi örmény eredet, de már tiszta magyar, míg az anyai nagynyja spanyol zsidó származásu. A híres Bonavesztékből, azok a dús gazdag fakereskedők . . .

A híres fakereskedő-dinasztiáról a börzianer tudott sok részletet. De nem hagyták mind elmondani, az orvosnövendéket kérdezték tovább:

— Hát az egyelemen?

— Az egész délelőttöt tantermében s kórházában tölti. Talán minden kollegája között neki van a legtöbb hallgatója. Különösen a mióta szülészetet is ad elő. Nem is valami nagyon szeretik tanártársai. Jaj annak a hallgatójának, a ki neki fizet tandíjat s a másik szaktanár előtt kell vizsgáznia! Ő maga nem valami sokat törődik a tandíjakkal, nagyon sok hallgatójának elengedi. Pedig ez éppen nem szokásos az orvosi fakultáson . . . Olykor-olykor még rigorozumra is ad pénzt olyik földhöz ragadt növendékének.

— Szépen ad elő?

— Lassan s nem folyékonyan, de néha nagyon szépen. Megérzik rajta, hogy sokat tartózkodott külföldön, szó-helyezésében van egy kis gallicizmus. Három évig volt segédorvos a párisi

Chariteben, ugyanennyi ideig segédtanár a strassburgi egyetemen. Azt hiszem, ott marasztalták is, sőt Bécsbe is hívták tanárnak de nem ment.

— Hazafiságból?

— Bajosan. Beteg mindenütt van az egész világon. Más lesz az oka . . .

— Asszony? — kérde egy *asszony*.

Az orvosnövendék mosolygott.

— Nem hinném. Beszélnek ugyan titkos és nyílt viszonyairól, hódításairól, melyeket itt a mág-násnegyedben és tulnan a Lipót-városban tett, de hát ezek csak apró flörtölések. Van is neki ideje egy asszonynyal foglalkozni, a mikor tanulmányának tárgya minden asszony.

— És milyen szép ember! vágott közbe egy nagy, piros-kalapos asszonyság, olyan hangon, a mint azok szoktak beszélni a kik gyakorta akaratukon kívül is beszélnek.

Mindannyian elmosolyogták magukat. Az orvosnövendék vékony, szinte lapos fejével igent intett. Aztán valamit sugott a lecsillapult birtokos fülébe. Csak ezt lehetett belőle meghallani:

— Az asszonyok . . .

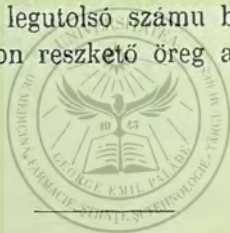
— Vajjon mért nem nőszül? kérde mintegy önmagától a piros-kalapos hölgy.

— Minek, kinek? Nincs rá ideje. Aztán annak az esetleges feleségnek nem volna valami jó dolga. A folytonos alkalom . . . folyton asszonyok között . . . a kik imádják . . . meg a könyvek . . . a kórház, a hullák . . .

A szigorlóorvos meglassította hangját. Már csak két beteg volt a váróteremben. A rendelő szobából a villamgép bugása, a beteg nyögése, egy női sikoly s valami kellemesen csillapító hang hallatszott ki. A tanár beszélt a piros-kalapos asszonyosághoz mint valami kis gyerekhez.

A lakás tulsó részén a másik inas eresztette ki a megvizsgált betegeket, a kik csendesen vonultak végig a lépcsőn. Valamelyikük zokogott s nem akart elmenni.

Végre a birtokost is beeresztették. S kevés vártatva utána a legutolsó számú beteget egy fehér hálófőkötős, folyton reszkető öreg asszonyt.

kész betegségekkel állunk szemben, meglelt, konkrét tényekkel. Itt azonban a fejlődő várossal együtt fejlődnek a bajok. Elragadó összehasonlításokra nyilik itt alkalom.

Az asszisztens becsukta a kóresetekkel tele irt nagy könyvet s némán hallgatott a mesterre. A szobában növekedett a homály. Kárpitok, a falszőnyegek sötétvörös színe feketére vált. A hőmérő embermagasságu gép, a kórok kikémlésére szánt furcsa alaku tárgyak, villamos telepek, száraz és savas gépek, fényezett dobozokban és szabadon meg-megingó kerekkel, bár egymástól meglehető távolságra: most összefolytak, egybekapcsolódtak a padló világos szőnyegének mozdulatlan, mély árnyékában. Az ablakkal szemben álló fal kárpitjának sárgás-barna világossága nem engedte, hogy az este legyen urrá, ez egyszerre barátságos és visszaretentő szobában. Annak aranyszöges falszőnyegén lógott a szoba egyedüli képe. Hosszu és keskeny alaku keretben, hosszu és keskeny száju emberarcz francia rézmetszete.

És a Vulpian doktor arcza mintha fintorgott volna. Orra hol benyomult, szája hol még jobban kiszélesbült. Feje hirtelen felényivel keskenyebb lett mint előbb, majd hirtelen szétterült, megvilágosodott, mint valami gomolya sárga korongja. Az utca félig nappali, félig már esti világossága és a rosszul megerősített rolló lóbálódzó szövete játszott vele.

A tanár már perczek óta hallgatott. Olyan csend volt itt és körös-körül, hogy a külső tel-

kek és a majorok kutyáinak hangversenye, vegyest a dunai hajók fűtlyentésével ide hallatszott.

— Tanár ur, ma érdekes napunk volt — hasította félbe a csendet az asszisztens — hatvannyolcz beteg, köztük csak tizennégy férfi. Kiváló esetek...

A professzor kedvetlenül igenre bólintott:

— Érdekes, de hát én azokat az egészségeket is szeretném látni, a kik közül ezek a betegek kikerültek. Lássa, azt kellene egész pontosan tudnunk, hogy állanak elé a dolgok. Megfigyelni, hogy özönlik be az egészséges vidék fris folyama a főváros petyhüdt álló vizébe. Hogyan alakul át, mikép válik egygyé. Az atya még patriarcha, a fiu már idegsorvadásos. Az anya még erős és energikus, mint egy férfi, a lánya az már meghalt csalódott szerelme miatt. Hol itt a fejlődés, az átmenet hol van — azt nem látom. Az emberek nem változhattak meg oly hirtelenül s itt mégis oly hirtelenül megváltoznak. Jöjjön, kövessük életük lázas utját. Rohanjunk a rohanók után... Tanulmányozzuk a benszülötteket. Politikájuk, társadalmuk, de legfőkép szerelmük történetét, életét, összefüggését mind ama millió dologgal, a mivel ezek összefüggnek. Vegye külön a nemeket, határolja el a nemzetiségeket, a fajokat, a különös raszokot, a vegyeseket, a különös és a tuczat-embert. Tessék fölállítani külön osztályt a foglalkozásoknak... Aztán az így előálló milliárd adathoz adja a helyi viszonyok különbségét, az alakuló világáros kikeresendő törvényét, aztán rendezze ezt az adathalmazt.

A tanársegéd szinte szédülő fejét kezeire támasztotta, a professzor folytatá :

— Ilyen módon nyer valami általános képet az egészeiről. Talán itt-ott egy-egy esetet meg is tud gyógyítani. De hogy kiismerje ezt az egész ideges, bolondos fővárost, a még idegesebb s bolondosabb Európa közepében az — lehetetlen.

— Lehetetlen ! ismétlé halk szóval a tanítvány.

A mester háttal fordulva az ablaknak, a még mindig világos kárpitra mereszté szemeit s elhallgatott. Nem látták többé egymást. Csak a segédorvos különböztette meg egy nagy fekete foltban a mester szemeinek helyén ama két fekete kristályként csillogó pontot, mely változatlan, mozdulatlan meredt egy és ugyanazon helyre. S az élő ember e két csillogó pontban olyan különösen hatott rá, annyira emberfeletti volt, hogy a félelem valami ismeretlen árnyéka kezdé szorongatni. Beszélni akart, de nem tudta mit.

Köszönt hát halkan s szinte sompolyogva elment.

Lépései már az előszobában hangoztak, a mikor a tanár felkelt, hogy kezet nyújtson neki. S a mikor látta, hogy nincs többé kinek, megállt a szoba közepén. Íróasztalára nézett. Egy nagyobbacska sötét masszában megismerte azt a pénzcsomót, melyet ma hagytak asztalán betegei. Utána nyult, felnyalabolta s az ablakhoz vitte.

Boritékban és a nélkül rongyos és ujdonatuj ötös meg tizes bankjegyek feküdtek előtte. Egynek-

egynek nehéz illata volt. Némelyiket megszagolta. Egyre — melynek a közepe furesán volt kitépve — mosolygott is. Egy másikban tízes bankjegy mellett szerelmes levelet talált. Talán valami hölgy találkozóra kéri, felajánlja neki szerelmét?.. Mindennap hagynak itt beteg asszonyok ilyen levelet. Néha fenyegetésekkel, gyakran hazugságokkal telít. Volt már olyan is, a ki azt írta: tudom, hogy szeret, ne titkolja tovább! Egy nagykereskedő felesége megható szemrehányásokkal illette: «Ezt ígérte ön nekem? Nem ön volt-e, a ki valami csodálatos szer segítségével megejtett, eltérítette szívemet szegény férjemtől, feldulta családi életem boldogságát Önnel törtem meg a legboldogabb házasságot. S most visszaretten közös bűnünk következményeitől. Fél. Elzárkózik előlem. Óh, hát viseljem én az egész bűn terhét, de ne szakítsa szét összefonódott sziveinket. Ön elviseli a szakítást, de én . . .?»

A házasságtörésben, a viszonyban nem volt egy igaz szó se. Egyszer masszírozta ennek a hölgynek a karját s akkor azt mondta neki: «Nagysád, szép karja van!» Ez volt, ez a sablónos bók volt alapja a képzelődő kis hölgy modern drámájának, mely egy csepp hijjával kompromittálhatta volna az ártatlan professzort.

Talán most is az irt neki. Egy gyufa világánál jobban megszemlélte az aláírást. Az volt csakugyan.

Az orvos boszankodva s mosolyogva tette vissza íróasztalára a levelet. A bankjegyeket kez-

detben össze akarta rakosgatni, majd hirtelen türelmét veszítve dobta be egy kis nikkell-kasszába.

Ugy látta, megszámlálás nélkül is azt vette ki, hogy egy napon se keresett még ennyit tudományával. És némi örömet érzett. De mint mikor valami cukor-féle a gyomrot még émelygőbbé teszi, ez után az öröm után még kellemetlenebbül érezte magát.

Soha nem volt még így elfáradva, és soha nem érezte még úgy, hogy milyen kevésbé érdemli meg azt a pénzcsumót, melynek avas-pézsmás szaga még folyton ott volt orrában.

Aztán arra is most gondolt először, hogy a mikor ilyen megimádott bűvésze az asszonyoknak, a mikor azok a különös fejecskék hideg kezének egyetlen simításától meggyógyulni látszanak: ő maga folytonos veszélyben forog. Örökösen köztük élve: a titokszerű lények öntudatlan, láthatatlan hálójukat szövik körűlte.

Maga-megvetése, kifáradt volta, valami ismeretlen ellenségtől való rettegés halvány nüansza: olyan állapotot idéztek fel lényében, a mely egészen ismeretlen s így kéjelmetlennek is tetszett neki.

A szomszéd szobából valami szőnyeget hurczolt ki, azt ráterítette egy széles és alacsony dívánra s azon hanyatt feküdt.

Behunyta szemét, de ébren volt. Mégis minduntalan közel az álm mesgyéjéhez.

Gondolatai mégis világosan, sőt villanásszerű világossággal torlódtak egymásra.

Különösen két dologgal foglalkozott. E dolgok elseje emésztette, másodika pedig szinte kiira izgatta.

Nem tud mit sem — ez volt az első. Az asszonyok titokszerűsége: a második ez volt.

Összeszámolta magában, mit mindent kellett megtanulnia, a míg arra az eredményre juthatott, hogy tudománya semmi. És hirtelen egy tizedrangu izom neve jutott az eszébe, melyet évekkal ezelőtt bonczteni vizsgáján nem tudott megmondani tanárjának. Egypárszor ennek a latin nevét emlegette magában, aztán arra gondolt, hogy milyen sajátságos, már kilencz éves korában érdeklődött az anatómia iránt. Vannak gyerekek, a kik valamely emberkészítete gép iránt érdeklődnek, ő maga az embergépezete iránt érdeklődött. Halott-látni elment szülővárosának legmesszebb eső házaiba. És hirtelen eszébe jutott ezeknek a halottaknak neve, színe, formája. Majd azok a hallak jelentek meg képzeletében, melyeket tanulmányai alatt látott, bonczolt. Volt egy, a kinek nem tudta akkor megállapítani a kórisméjét — most eszébe jutott. De csakhamar belátta, hogy még nem jár a helyes uton Ujra csak tapogatódzás, megint csak feltevés.

Mosolygott, mert arra gondolt, hogy az orvosokat így kellene nevezni: «a feltevések tudományának tudora». A kiválóbbakat pedig így: «a f. t. főtudora». Majdnem nevetett ezen a különös czimen, de torkát keserűség szoritotta össze, a mint minden átmenet nélkül eszébe jutott, hogy egy egyszerű

reszketeg hűdésest nem tud meggyógyítani. Boszankodva gondolt a villamos lapdacsok komédiájára, keserőséggel a fájdalmat csillapító szerekre, melyek egyrészt hasznosak, de másrészt még löbbit ártanak. A morfium mint gyógyító-szer és a morfinismus mint rettenetes baj, élő példákban jelent meg előtte. Majd szinek és szagok eleven emlékei ütötték meg szerveit. Ama gyógyszerek szine és szaga, melyeket egyenkint külön és külön tekintélyek javaltak az idegrendszerek bántalmaiban. Alig egynek-egynek látta gyógyító hatását. Kuruzslás ez az egész — gondolta magában, tehetetlenek, ostobák, kérkedők, kufárok vagyunk.

Ebben a pillanatban kevesebbre becsülte tudományának eredményeit, mint a mennyit tényleg megérttek. Általa már elfogadott teoriákat döntött hirtelen halomra. Tények harmoniájába ellentmondás vegyült. Tekintélyek omlottak össze. Becses könyvek kerültek a sutba. Évtizedes meggyőződések készklája elpárolgott, mint valami illó olaj. És mindenek e pusztulásából, a romok e százféleségéből egy új hatalom kelt ki.

Formátlan formák kolosszális tömegei egyben Nehéz, nyomasztó és csábító. — Titok.

Az ember-állat titkai, de különösen a titokszerű, rejtelmes asszony. Gyakran hitte már, hogy végére járt ezeknek a titkoknak. Különösen asszonyismeretére volt büszke. Örökösen köztük élve, a szalonokban és a kórházakban: látta őket frisnek, üdének, férgesnek, betegnek, százféle helyzetben, ezer-

féle alakban. Megfigyelte őket a bálteremben, a mint fehér gáz-ruhájukból válluk, arcuk, vakító fehérségével úgy kelt ki, hogy szinte szerves lényeknek se látszottak többé. Majd dörzsölte a görcstől kicsavart testü idős cseléd-leány petyhüdt lábát. A mióta orvos volt, háromezernél több asszonyt vizsgált meg s majdnem ugyanannyival találkozott a társaságban, a bonczasztalon.

Az asszonyok e tömegéből egy asszonyalakot választott ki. Tipusát mindannyinak. Betegesen nagy képzelődő erő, betegesen finom idegrendszer: ezek voltak az ő asszonyának legfőbb sajátosságai. A modern, különösen a nagyvárosi nő tömeges megbetegedését is erre az okra vitte vissza. E sajátosságok kikutatására törekedett, ezekre lesett mindenütt, hivatása közben úgy mint az életben. És végtére annyira érdeklődött ezek iránt, hogy elfelejtette célját is. Olykor az is eszébe jutott, hogy jó volna szerelmi viszonyokat szőnie így talán mélyebbre láthatna. De se ideje, se temperatuma nem volt ezekhez a kutató szerelmekhez. Aztán idegenkedett is tőlük. Tudta, hogy ha perczre, pillanatra is, de kénytelen elveszteni teljes öntudatát e különös játékokban. Voltaképen pedig félt is ez ismeretlen valamitől.

A vallásos, erkölcsös, majdnem bigott szülői házban, a cziszterciek gimnáziumának táp-intézetében nem látta, hát nem ismerhette meg a szerelmet. Később az egyetemen megismerte egyik lényegét, de szerelmes ismét nem lehetett. Fejét tette urrá, szer-

vei annak szolgáltak. És ez állapot megmaradt mindvégiglen. Mind többet-többet vágyott és mind többet kellett tanulnia. A tudás nagy könyvétől nem láthatta meg a kis Ámort. Aztán a Charite, majd Charcot kórháza, a német «Krankenhaus»-ok női osztályai csirájában támadták meg illuzióit.

Harminczöt éves lett, a nélkül, hogy szive dohogott volna valamely titkos találkozó óráján, avagy azt mondta volna valaha egy hölgynek: «nem lehet élnem nélküled!» Pedig tudta, hogy nemcsak költők találták ki a szerelmet. Alig volt valakinek annyi baja ezzel a főelemmel, mint éppen neki.

Hölgy-betegei bajának majdnem mindig volt köze ehhez az érzelemhez. Sőt felerészben ez volt betegségük okozója. Csalódott, vágyakozó, boldogtalan asszonyok, elhagyott, meggyalázott szeretők neveivel s történetével volt tele jegyzetes nagy mapája. És látta a szerelem jelenségeit a maga őseredetiségében, de tucivilizált voltában is. Regényt habzsoló asszonyok, tulmodern nők és a szerelem szót kimondani se tudó parasztlányok szerelmi szenvedélye tárult ki előtte. Dauphis és Chloe, Colette és Minette egymás mellett szerepeltek jegyzeteiben. Az éretlen kíváncsiságon elkezdve, végig az érzékiségen, egészen a nő tiszta izzó szenvedélyeig, sőt még azon is túl, be az örületbe kísérte a szerelmes nőt.

Nem kellett költőkből megismernie e legfőbb motor ezerféle működését: mindennap elevenen láthatott maga előtt egy-egy eredeti regényt. Kiván-

csiságból elolvasott mégis egy pár világraszóló, vagy divatos szerelmi történetet s azt találta, hogy a megírt asszonyok ritkán hasonlóak az ő eleven hölgyeihez. Például érzékiségük sokkalta nagyobb szerepet játszik a könyvekben, mint az életben. Beteges fantáziájukra, titokzatos idegrendszerükre sincs elég suly helyezve.

Csekély kivétellél nem sokra becsülte hát e könyveket.

Most azonban még azokat is többre tartotta, mint a saját maga meggyőződéseit.

«Eh» — gondolta magában — «azok, a kik e könyveket írták, legalább látták a dolgot közvetlen közeléből. Részt vettek fejlődésében, hozzájárultak formájához, méreteihez. Eleven nyilatkozásait látták, érezték, nyögték. Én csak az eredményeket látom, csak a másolatokat — a hiányos vagy hazug, kiszépitett önvallomásokat — kapom meg. Ők a tudósok, én pedig a «feltevések tudora» vagyok.»

Önmegvetése most delelőjére hágott. Kinosan forgolódott divánján, majd arczra feküdt. Nem akart többé e dolgokra gondolni, megpróbálkozott magát delejes álomba ringatni. Az ablakfa egy világos pontjára nézett, folyton ezt hajtogatván magában: «fa». De öt percz multán kizökkent ez állapotból, s végig nézve szobáján, a teljes sötétségben, a mozdulatlan csendességben furcsa gondolata támadt.

Ugy tetszett neki, mintha egymaga volna a világon. Egészen egyedül. Mintha egy óriási égi test tetején ülne. Körülötte semmi. Őrült sebességgel

forgó csillagok tüzgömbje, kiegészített hollygók foszforizáló világa rohan el előtte. Valami szédíti.

Feje csakugyan szédült. Soha még ilyen fáradtságot nem érzett. Hirtelen olyan izgékony lett, hogy négy-öt különféle illatot különböztetett meg szobájában. Az itt járt hölgyek illatszerének szaga megfeküdte mellét.

E kinos-titokzatos állapot tetőfokán, midőn izgékony bágyadtsága már csak úgy nőhetett tovább, ha álmra vált: átmenet nélkül tért vissza józansága.

Az jutott eszébe, hogy mennyire hasonlít ő most a legszebb költemény hőséhez, a kételkedő, mindent firtató, magával elégedetlen, mindent tudni vágyó Fausthoz. Élve látta most Goethe nagy alakját, s úgy érezte, mintha az rokona, vagy barátja volna. Látta, hogy kel föl előtte, hogy mozog tovább, s mint vész el az emberfölötti atmoszférában.

Ennek az alaknak a megjelenése ujfent ruganyossá tette megpetyhüdt agyát, s ennek révén egész testét.

Felugrott fekhelyéről :

•Ejh, még egy egész emberélet van előttem!• susogta félhangon. Majd gondolatban folytatá :

«Valószínű, hogy még husz évig élek. Husz évig sok mindent sikerül megtudnom. Csak a helyes utat kell megtalálnom, hogy beláthassak a legnagyobb titokba : a női szervezetbe.

De megtalálom-e a helyes utat? Mi az? Ha halálra ítélt asszonyokat élve lehetne bonczolni? Az

idegek lényegének teljes világossága? A közös észlelés? A suggestió?

Egyik sem ér semmit!

A professzornak úgy tetszett, hogy a sötétben keresi az utat. De honnan ez a sötétség? Megfelelt rá magának.

Mert mindent akar tudni. Többet, mint a megnyit egy ember tudhat.

Egyelőre hát kevesebbel kell megelégedni.

Például kikutatni a sarkalatos kérdést:

Micsoda elváltozásokat, milyen betegségeket, milyen különös jelenségeket idézhet elő az asszonyban a szerelem? Persze normalisan egészséges asszonyról, de nem normalisan egészséges szerelemről lehet szó. Szerelemről, melyben kétséget, boldogságot, csalódást, hitszegést, megbecstelenítést, szóval egy modern szerelem minden megrázkodtató fázisát éreznie kell az asszonynak. Gyorsan, egymásután kell jönnie csapásnak, boldogságnak.

S a mi fődolog, míg az asszony érzése tiszta minden tettetéstől, maga a férfi, a ki e szerelmet felkelteni s kipróbálni van hivatva: szívében tartsa meg hidegségét, míg szerepét játssza. Legyen éber, legyen ügyes, s mindenek fölött jó megfigyelő.

Nagy munka vár rá. Örökösen obszerválnia kell betegét. Megmérni a hatásokat, a változásokat, melyek asszonyán előállanak. Kísérletezni nem elég véle; a kísérletek eredményeit megérteni, az a legfontosabb. Mi minek a következtében állott elő? Hogyan szülemlik a nevroze, az egyszerű idegesség?

Előállhat-e be nem tartott találkák következtében? A kielégítetlen szenvedély miként szüli a hiszte-riát? Hogy fokozódik ez? Az idegláz előállhat-e egy hirtelen szakítás következtében. Miképen válik — halálossá? És e kérdéseken felül még legalább ezer kérdésre: mi a felelet?

Az átmenetek meglesése: legyen a kísérlet fő-törekvése. Csak az eseteket láthatja az egyszerű orvos, de az nem elég, az annyi mint semmi. A baj csirá-ját, készülődését, összefüggését csak egy ilyen kísérle-tező orvos láthatja. Teljes mélységében és világossá-gában csak is ez előtt tárul fel a titokzatos szervezet.

«Milyen kéj lehet belepillantani!» gondolta magában az orvos tele gyönyörrel.

«Bele fogok pillantani!» mondá magának diadallal.

De hol a tárgy, a medium, az asszony? Nem talált alkalmas személyt.

Gondolt egy tüzes szemü, tejarczu baronessere. De vajjon fel tudja-e ebben idézni amaz érzelmeket, a melyekre okvetlen szüksége van? Nem felelt ma-gának e kérdésre, hanem arra gondolt, hogy ez a lány alkalmatlan: családja öröklékeny bajokkal tele.

Aztán egy asszonyra esett választása. Elve-tette. Következett a második, harmadik. Egy sem volt jó erre a célra.

És a mig így válogatott, *az elképzelt szerelem meleg szellője csapta meg.* Mint az elgyötrött test-nek valami langyos fürdő: lelkének olyan zsongító, kellemes volt ez az állapot.

Mind frisebb, ruganyosabb, erősebbnek érezte magát. Immár nem volt kétsége az iránt, hogy csak akarnia kell, s a kit kiválaszt, a kire tekintetének sugára esik: nyomban fellángol.

Egy pillanatra szinte sajnálta azt az áldozatot. Mert annak valószínűleg el kell pusztulnia, az biztosan áldozat lesz.

Hát legyen az! Egy élet boldogtalanságán ezrek üdvét építi fel.

De gyűlölni,átkozni, megvetni fogják?

Gyűlöljék,átkozzák, vessék meg.

De az életével játszik, a mikor nem kéjre költi a szerelmet, hanem tanulságra.

Játszani fog az életével, habár biztosan tudja, mi vár reá a játék végén. Buvárlatai után legyen a pont akár az asszony revolvergolyója.

Ha csak ez a kár, úgy vigan előre.

Egy pillanatra szinte tetszett neki ez a végső drámai jelenet, a tudásért való vértanúság. És újra a tudás mártirjára, középkori kollegájára gondolt. Faust mester, embertársai csodálatának tárgya, bátran és büszkén állott előtte. Azt látta, a mint az ember több akar lenni, mint a mire ember született, s im csakugyan több is.

Fel a munkára.

Mondhatatlan mohóság fogta el, nyomban hozzá akart látni a cselekvéshez. Azonnal fel akarta lelni az asszonyt, a ki hivatva van a tudásért elvérezni. Azt az egészséges, fris üde lányt, a ki még képes illuziót felkelteni benne.

Mert neki is belső káprázatokra van szüksége. hogy ne lankadjon ebben az emberfeletti munkában. De ez illuzióknak nem szabad átláthatatlanoknak lenni. És az aranyos köd ne érjen fel szeméig, csak kóvályogjon feje fölött, ne üljön reá. Ha reá ülne, ha a játékot ő maga is komolyan venné, ha szerelmes lenne. a mikor csak szerelmet akart kelteni?

A tanár halkán felnevetett:

«Milyen bolond vagyok, még ez a képtelenség is eszembe jut!» mondotta majdnem fenhangon.

«Képtelenség!» ismétlé még egyszer. Aztán édesdeden tervek kovácsolásába fogott. Érdekes, mérész, majd vad tervekbe. Tíz perc alatt százféle dolgot módolt ki. Hogyan fogja megszólítani a lányt, milyen körülmények között ismerkedik meg vele.

Tüzesen vágyott már e találkozóra. Izgatott volt, hogy nem termett itt előtte.

Akarom, mindjárt! erre a két fogalomra változott át vágya. És gyors elhatározással cseppet inasának.

A szokásos hideg fürdőt rendelte meg.

— Aztán a koci fél óra múlva itt legyen...
Kimegyek.

Hová, még maga se tudta.

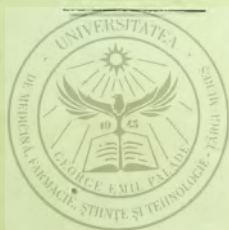
Asztalán vizsgálgatni kezdte a mai meghívókat. És rátalált arra, a mit keresett: egy bálra.

«Nagyságos Lengyel Dénes tr. tanár stb. urat, az intézet betegek által rendezett hangverseny-nyel összekötött táncmulatságra tisztelettel meg-

hívja Petrovics Elek dr., a Petrovics-féle hidegviz- és massage-gyógyintézet igazgató-tulajdonosa. — Kezdet tiz órakor. »

A tanár az órára nézett. Még fél óra hiányzott a tizből.

— Siess! — szólt inasának — a koci azonnal itt legyen, a Petrovicsba megyünk.

IV.

Csak az amerikai konzult és a török alkövetet várták. És ime a felzászlózott ajtón át maga Lengyel professzor lépett a szalonba.

Alig egy pár perczel mult tiz óra s a Petrovics-féle gyógyintézet tánczterme — a hétköznapok gyógy-szalonja — tele volt már. S ámbár az északi oldal üvegfa nyitva, a közönség jó része alig tud lélegzeni; «levegőt, levegőt!» hallszik mindenfelől. Alig gyülekeztek össze, már is oly lankadtak voltak, hogy a legyezőt is megunták. S mintha a falak szines disze, a tarka zászlócskák, melyek leginkább az eligérkezett diplomaták kedvéért voltak csoportosítva, sőt magának a királynak és felséges nejének arczképe is mintha petyhüdten lógott volna le a pompeji veres kárpitról.

A mi első szempillantásra is peczkesnek látszott, az az igazgató-tulajdonos felferenczjózsefrendezett arczképe, mely a hidropatikus gyógymódokat ábrázoló kép közepéből ragyogott ki a közönségre. És maga az igazgató, a ki nem várta többé a nagy

hatalmasságok képviselőit, hanem a mint a tanárt meglátta a küszöbön: a nem várt megliszteltetéstől halványan, majd az örömtől kivörösödve rohant uszályon, idegen lábakon, minden akadályon át feléje.

— Isten hozta, tanár ur, isten hozta! kiáltá kibicsaklott hangon, úgy hogy a hangversenyre váró közönség nagyrésze arra fordítá fejét.

Mosolyogva engedte magát vezetetni a tanár, itt-ott ismerőst vett észre, azoknak köszönt, aztán leült az igazgatóné s Petrovics közé, a kinek meglepetése még mindegyre tartott. Miért méltóztatott eljönni? ez a kérdés volt sovány, vörös császár-szakállas arczára írva. A tanár megfellelt e hangtalan kérdésre:

— Régen ohajtottam már az önök intézetét meglátogatni, mai multságuk kapóra jött. A ki annyit látom szenvedni a betegeket, hadd látom őket már egyszer mulatni is!

— Nálam mindig mulatnak, itt csupa öröm! böffenté ki örömteljes zavarában az igazgató. De felesége egy különösen komoly tekintete után, helyreigazította magát:

— Azaz, hogy én és a feleségem igyekszünk nemcsak az elismert intenzív gyógy módokkal, hanem erkölcsi hatásokkal is gyógyítani kedves betegeinket. Én és a feleségem igyekszünk őket szóraztatni . . . A feleségem zongorázik nekik, minden második nap tombolát rendez, aztán egy-egy kis táncmultság . . . én a férfiakkal egy kis mulattató kártyajáték . . .

A feleség komoly tekintete ismétlődött.

— Persze ingyen, pénz nélkül . . . tette hozzá mohón az igazgató, s hogy erről a térről, mely — a mint feleségéről látta — nem sok diadalt termett neki, másra hurezolta át a beszélgetést:

— Itt lesz Ferhád efendi s Blackson ur is . . . két diplomata, a kik sokát tehetnek odahaza hazánk érdekében. Különösen a török alkövet, a ki betegem volt . . . megígérte, hogy előnyösen fogja ismertetni gyógyintézeteinket a Keleten. Ha a török betegek hazánkba jönnének?! . . . milyen nemzetgazdasági haszon . . .

Petrovics ur hirtelen elnevette magát:

— Képzelve el nagyságod, egy különben nobilis betegemet csak úgy tudtam felcsalni szobájából, hogy azt mondtam neki: itt lesz a török alkövet is, zöld turbánban, s az Egyesült-Államok konzulja sárga gyapot-frakkban . . .

Egy agyalágyult beteg férfi a sarokban kimeresztett szemét mindegyre az ajtóra függesztette. Várta a nagyhatalmasságok gálába öltözött képviselőit.

Az igazgató kaczagására a professzor se állhatta meg, hogy el ne mosolyodjon. S Petrovics dr. felbátorodva folytatá:

— Öt agyalágyultam van most . . . az egyik különösebb a másiknál. Leginkább fővárosiak. Az egyik már két éve van nálam . . . ni, ott mozgolódik.

Fekete haju, fekete pofaszakállu kis öreg em-

ber, apró lépésekkel járkált a hölgyek körül, kis arcán, alacsony homlokán ezer ráncz, régi divatu szalónruháján azonban egyetlen egy sem. A gomblyukában virág, a kezén gyöngyszin-keztyü. Ötven évvel ezelőtt szabott ruhájában, félszázaddal ezelőtt kelt bókokat mondott ismert és ismeretlen hölgyeknek.

— Tessék nézni milyen galáns — szólt újra az igazgató — pedig már túlhaladta a hetvenet. Agglegény, de ő azt hiszi, hogy fiatal, kurizál fűnekfának s panaszkodik, hogy erőltetni akarják egy szívének idegen házasságra. Egyébként józan.

Petrovics dr. még jobban akarta megvilágítani a szegény gavallér különösségeit, de hátuk megett, a betegek s a közönség között izgatottság támadt.

A grófné és leánya lépett a szalonba, s a tömegben át az igazgatóék felé törekedett. Az agglegény futott elébök. Kezét esókölt a grófnének :

— Kiszti hand méltóságos asszony, hogy aludt kontesz?

Az igazgató is felugrott székéről :

— Bocsánat, ő méltóságaikat kell ide helyükre vezetnem.

Méltósággal és büszkén tört utat méltóságos vendégei előtt az igazgató. Boldognak érezte magát, hogy a mint előre hatoltak a széksorokon, átfutott ez a hüvös szó: «grófék», s majd elolvadt a gyönyörűségtől, a mikor a híres tanárt bemutathatta nekik.

Férfiasan klasszikus kövér fejével alig viszonozta a grófék köszöntését az igazgatóné. Meglátszott

arczán: sokkal praktikusabb, semhogy sokra becsülné ezeket a koldus-mágnásokat, a kik leszállított áron élvezik a hidropathia áldásait, s még ezt a leszállított árt se fizetik rendesen. S nem lehet őket elküldeni, mert grófnők, s így talán használnak az intézetnek. Akadnak polgáremberek, a kik csak azért maradnak itt egy-két héttel tovább, hogy grófnokkal ehessenek «tabldót».

Az öreg grófné beteg leánya felett nyomban konzultálni akart a professzorral. Hiába szólt közbe az igazgatóné, s a megszeppent igazgató hiába akarta teljesen magának lefoglalni a doktort, a mama beszélt, beszélt:

— Minden este kloralhidrat a mióta itt vagyunk . . . mire vezethet ez? A kontesz alszik, az igaz, de nézze, hogy reszket!

A grófkisasszony szép, de kissé széles feje csakugyan reszketett. Haja, mely úgy volt lenyirva és megfésülve, hogy hasonlítson a festmények arkan- gyalainak frizurájához, mind borzasabb-borzasabb lett. A lány reszketeg kézzel simitgatta ki hófehér homlokából. Még tréfált is tehetetlenségén, de szintén ezer kérdéssel ostromolta a tanárt, a ki tréfákkal és bókokkal ütötte el a konzultációt. Petrovicsné gunynyal és gorombasággal segített neki, míg az igazgató, a professzorra vetve egy-egy oldalpillantást, diadallal nézett szét betegei közt. Mintha azt akarta volna mondani:

— Itt van . . . a tanár . . . ezért mindenki külön fizet egy forintot.

S mintha a betegek, — a kiket főorvosuk néha «vendégei»-nek nevezett, — megértették volna ezt a néma beszédet: sugtak-zugtak maguk között. Egykettő kiszökött a hátsó kis ajtón, de el nem ájult még egy sem.

— Talán kezdhethnök a hangversenyt! — szólalt meg az igazgatóné.

Az igazgató még mindig a két hatalom magyarországi képviselőire várt. Ámbár időközben egy országgyűlési képviselő is jött.

Végre is tizenegy óra lett; nem lehetett tovább várni. A grófné felállt a pódiumra s zongorakíséret mellett régi olasz dalt énekelt. Az idős asszonyság szentimentális éneke, csodálatosan kitágult ajkával s kövér arczában elmerült szemeivel olyan komikusnak tetszett a tanár előtt, hogy ideges félelem fogta el. Félt, hogy elneveti magát. Félig elfordult hát a pódiumtól s a «vendégekre» nézett.

Magyarország minden vidéke képviselve volt itt. Legnagyobb számmal természetesen fővárosiak. Budapest izgatott, lázas életének, nehéz küzdelmeinek betegei. A gyors meggazdagodásra vágyók, a hirtelen karrierre epedő ideggyöngék. Kiélt férfiak, a kik, mielőtt megesküdnének jegyesükkel: ide jöttek magukat megerősíteni a jövő életre; hideg víz, maszszasz, meg egyéb fasionabl kurákkal akarva visszanyerni azt az életerőt, mely még egy fasionabl házassághoz is szükséges. A férfiak e korán elérett csoportjához egy pár éretlen gyerek csatlakozik. Az ostoba középiskolai rendszer áldozatai, kislejű, zöld

arczu, rövidlátó, szemüveges kis diákok. Vézna testükön fekete frakk, vén arczukon az aida-táncz jellegei.

Aztán asszonyok, a kik itt is tulsúlyban vannak, de a melegség és mulatság hevében, a csillárok s a falak vörös színével befuttatva: vidoraknak, egészségeseeknek látszanak. Fialat lányok, köztük az intézet régi betege, az a sajátságos tizenhat éves lány, a ki csak az intézet tombolával összekötött mulatságaira kel fel ágyából, hogy átmulatra egy éjszakát, nyögjön utána az új mulatságig, egyedüli vigaszát az estéken nyert tárgyakban találva.

Az idegbajosok ez aránylag még nem kellemtelen külsejü alakjaira sárga reflexet vetett a még járó hátgerincz-bajosok összeesett, kiélesedett arcza. Ezek a nehéz betegek, a kik a háttérben, — a szolgák felügyelete alatt — nedves szemmel ideoda nézve, hallgattak az öreg grófné hol rekedt, hol rikoltó énekét.

De az igazgató, minden modern gondolkodása daczára, nem vetette meg a klasszikus betegeket sem. Nemcsak az élet titokzatos rostjainak nyomorgói, de kifejezett belső bajosok is kereshették itt — jó pénzért — gyógyításukat. Voltak itt mellbetegek, a kik indolens vagy érdekelt orvosuk által ideküldettek a főváros gőzkörébe, a gellért-mögi gothikus izlésü, sötét palotába, melynek képét és prospektusát mindennap látták lapjukban. (Csak-hogy ott sokkal nagyobb szerünek tetszett.) A gyomor-bajosok sem hiányoztak, bár ezeket szerette legkevésbbé az igazgató. Külön kellett nekik

főzetni s tünni folytonos köpködésüket. És hogy a nyomor kegyetlen skálája teljes legyen: bőrbajosok leselkedtek a kis üvegajtón át, el-elkapva megbélyegzett arcukat, a mint az igazgató hátrafordult, hogy tapsra adjon jelt a közönségnek.

Rövid taps csattant fel. A grófné a régi divat szerint pukkedlit csinált s az igazgató karjába öltve karját, lelépett a podiumról, helyére vissza, a kontesz mellé.

— Hogy mulat kollega ur? — kérdé az igazgató.

— Köszönöm, jól. Fájdalom, már csak egy fél órára van . . .

— Kár, szerettem volna nagyságodnak egy pár érdekes esetet bemutatni. Egy mellbajost, a kit sikerült kreozottal a halál torkából visszarántanom, most tánczol és szaval . . . ime.

Sovány, hosszú fiatal ember lépett a pódiumra.

— Végzett színésziskolai növendék, — sugta az igazgató.

— «A holló», Poe Edgartól, — mondá meglehetősen csengő hangon a színész-fiú.

Az igazgatóné zongorakiséretének mollja megszólalt. A szavalat megkezdődött, eleintén elég jól, de később mind rosszabbul hangzott. A tüdővész-gyártó iskola növendéke minduntalan változtatta hangját, míg végre a költemény közepén elkezdék s szavainak értelmét alig lehetett kivenni többé. Ekkor hirtelen elkeseredett, vad, elszánt jelet öltött arcza. Szinte orditva kiáltá:

«Jós! kiálték, bárki légy te . . .»

Gyenge köhintés szakította félbe a strófát. A fiatal színész kipirult arca elzöldült, s midőn az ajkához nyomott fehér zsebkendőt megnézte, ő is, de a közönség is élénk piros foltokat látott rajta.

Egy kis rémület támadt, a szegény, leszállított áron gyógyuló betegnek nem lehetett folytatnia a szavalást. Az igazgató boszankodott, félt a kollega megrovásától, hát rákiált a segédorvosra:

— Aszisztens ur . . . hol van ön . . . hozzon fel sekale kornutumot . . . Micsoda dolog ez, megengedni ennek az urnak . . .

A szavalót szobájába vezette a lefözött segédorvos. Az igazgatóné szavalat nélkül játszotta el a kiséretet. Az egyetlen ingyenes betegnek, — egy tisztességes nevű beszélyírónak, — tétetett kötelességévé a szöveget aztán felolvasni.

Magacsinálta zeneművének hangjegyeit olvasva, nyugodtan, szép kéztartással zongorázott az igazgatóné. Ő — a mint mondani szokták: betegeinek anyja — uralkodott most a nagy vörös szalonban. Hatalmas, de azért nem idomtalan teste, erélyes fekete haju feje oly világosan fejezte ki jellemét, hogy a tanár szinte gyönyörködött benne. Meglátszott rajta férje fölött való felsőbbsege, nyilvánvaló volt, hogy ő itt tulajdonképen minden. Ő a «betegek anyja», a ki rábirja a férfiakat: maradjanak még, s a ki megszerzi a hölgyeknek a multságokat, az ismerős egészséges fiatal emberek barátságát, mely a legjobb ittmarasztaló. Ha kell: hizeleg mint a macska, ha nincs haszna a hizelgésből: energikus, mint egy

közhuszár. Ő figyelmezteti a hanyag fizetőket, ő busgatja a gazdag urakat, ő csinálja a prospektusokat, ő csinál a betegek előtt férjéből nagy tudóst, és ő — várja titokban, immár husz esztendeje a meggazdagodott, de beteg, az ügyetlenül haszonleső, tudatlan és elbizakodott férj halálát.

Egy erélyes, *fiatal* orvos kellene ide s aranybánya volna ez a hely. «Nagykereskedés betegekkel.»

Mert a mi most folyt itten, az nem volt egyéb, mint egy jól csorrantó egészséges forgalmu detailüzlet korhadó emberekkel. Semmi az egész, ötvenhatvan beteg mindössze, a mikor az ország és főváros tele van kórral . . .

A mig «A holló»-fantázia zugott, a tanár a közönség vizsgálásába merült. Valakit keresett ama hölgyek között, a kik táncolni jöttek ide. Nem találta meg, és nem talált senkit, a kin érdemes lett volna szemének megnyugodnia. De talált egy eredeti férfi-típust, a ki egykor növendéke volt s a kiről tudta, hogy valami nagyon gazdag s egyszersmind beteg leányra vadász, addiglan azonban, a mig megtalálja, megelégszik idős hölgyek barátságával is. A «hatvanhatos» frizurájú fiatal ember köszöntötte egykori tanárát, a kinek belefusolt mesterségébe, ő is «erkölcsi» hatásokkal gyógyította betegeit.

A «kollega», gondolta magában Lengyel Dénes doktor undorral eltelve. Alig várta, hogy véget érjen a hosszúra nyult fantázia; ki vágyott innen, a hol a betegekkel való lelketlen üzérkedés úgy hatott rá, mintha neki is része lett volna benne.

Bánta, hogy idejött, el akart menni s íme a hangverseny befejezte után se szabadulhatott. Várt valamire, nehezen, izgatottan, mint az a szegény ember ott az ajtóban Ferhád efendire, mister Blacksonra.

A diplomatak végre is megérkeztek. Kezdődött a táncz. Az igazgatónak dolga akadt kívül, felesége pedig a kis szobában a tombolát rendezte, hát magára hagyták egy kissé a tanárt.

Az megállt a küszöbön s látszólag a tánczók nézésébe merülve, az jutott eszébe, a miért idejött. S míg a fékevesztett kedvü, fáradságtól s kéjtől lihegő asszonyokat nézte, egy kissé neveltségesnek tetszett neki komoly czélja. A kihajporozott, izzadó arcu hölgyek elfedték előtte azt a bizonyos titokzatos asszonyt. S körülvéve a betegek áriájától, nem látta többé a betegséget. Asszonyokat látott, a kik többé-kevésbbé jót vagy rosszat, keveset vagy sokat esznek, okosak vagy hóbortosak, érzékiek vagy hidegek, termékenyek, ha nem meddők. Részben egészségesek, de tulnyomóan betegek. De mi ez a betegség? Íme vannak ennek is szünetei, a mikor az illető oly jól érzi magát s annyira érzi, hogy most egészséges, vidor, mikép ez a rövid állapot felér az egészségesek normalis állapotával. A természet mérlege így egyenliti ki a különbségeket, így teszi egyenlővé a szenvedőt a boldoggal, a beteget az egészségessel, a szegényt a gazdaggal.

Ez az örök törvény, ezen nem lehet változtatni, ördögbe hát a tudománnyal, pokolra az emberfeletti czélokkal, éljen mindenki úgy, a hogy élnie

a magasabb törvények s az alacsony viszonyok megengedik . . .

Egy másodpercz termékei voltak e gondolatok, melyeknek fejlődését hirtelen elállta valami.

Közelében egy új alakot pillantott meg Fehér mollruhában fiatal leányt, a ki a «hatvanhatos» haju urral tánczolt. Az arczat nem is látta, csak feje formáját, kis alakját, fehér kötöcskáját. Valószínűleg valami házi kisasszony, a ki eddig odakünn volt elfoglalva s most bejött a tánczra. Átment a másik oldalra, hogy jobban láthassa. De így sem sikerült arczat megpillantani, mert hirtelen lehajolt s egy darab papírt vett fel a földről.

A tanár jól hallotta, a mint gyenge hangon azt mondá tánczosának: «engedelmet» s látta, a mint a papírlap olvasásába merül.

Most már arczat is kivehette. Csodálatosan fehér s szinte gyerekesen gyöngéd arcz volt. Szemét hosszú szemhéja, sűrű fekete pillája egészen elfödte. De ez a fehér gyengéd kis kép egy percz alatt — a mig a papir tartalmát elolvasta — egyszerre megváltozott. Szinte világító piros szín öntötte el a tejes arczbőrt, a sima hosszú szemhéj egyszerre eltűnt s megjelent a nagy malakit színü, szürke emalyü szem, mely nedves volt a könnytől s egyszersmind szikrázott a harag, a kétségbeesés, a fájdalom csodálatos élenkséggel kifejezett érzelmeiben.

Mint a villám czikázása az égen — addig tartott ez a látvány. A másik pillanatban már egy gyenge sikolylyal összeomlott alakot látott.

Odafutott a lányhoz, hogy felsegitse.

— Vízet, vizet! kiáltá parancsoló hangon.

A táncz elállt. A cigányok gépiesen húzták tovább a valczert, a hirtelen támadt zürzavarban senkinek se jutott eszébe elhallgattatni.

A lány víz nélkül is felocsudott. Elbágyadt szemeit a föléje hajló tanárra vetette, majd a mellette heverő papírra nézett. Egy ur felemelte azt és mondá :

— Sürgöny.

— Olvassa! szólt a tanár.

— «Petrovics ma estefelé a bécsi közkórházban meghalt».

— Apám! nyögte a lány.

— Bátyám . . . az én sürgönyöm . . . ki merte! . . . hebegte az igazgató, a ki feleségével a tombola-szobából most futott ide.

A lány felemelkedett; kezét homlokára szorítva, karját kirántá a professzor kezei közül s görcsös sirásra fakadt, míg körülte némán, meglepetve, mozdulatlanul álltak a betegek. E zokogás, a valczer meglassudott hangja s az igazgató hebegése hallatszott az izgatott csendben:

— Este kaptam . . . nem akartam már a mulatságot elrontani . . . Idának megmutatni . . . zsebembe tettem . . . itt esett ki . . .

A lány zokogása benszakadt, könnyel s gyűlölettel teli szemeit nagybátyjára veté:

— Mit tettetek velem . . . mit tettetek . . .

A közönség egy része méltatlankodva zugott. A lány szívére szorítva kezét, újra megszólalt:

— Táncolni hagytak, a mig ő . . .

Nem tudta kimondani a mit akart. De hirtelen ismét erély szállotta meg s a mint csak kis torkán kifért, nagybátyja földszinüre vált képébe orditá:

— Nyomorultak! . . .

Aztán körülnézve, Lengyel Déneshez fordult:

— Óh uram vezessen el! szólalt meg halk hangon.

A vendégek egy része az öltözőbe futott. A betegek szobáikba szállingóztak. Egy páran méltatlankodva s hangosan beszéltek meg az esetet. Az igazgatóné néma dühvel tekintett férjére. Nem tudta e pillanatban mit cselekedjék. Perczekig kellett gondolkodnia, mig megtudta, mit fog csinálni.

Kézen fogta a lányt, a ki éppen a tanár karjába akart fogódzkodni.

— Ida, jer szobádba! szólt hozzá erélyes hangon.

A lány engedte magát elvezettetni.

A külöös csoportban önfeledten állva, nézett utána Lengyel Dénes.

— *Ez az!* gondolta magában felvillanyozva.

És czéljai újra világosan ragyogtak fel előtte.

«Ez kell nekem», ismétlé félhangon. S egészen elmerülve gondolataiba, nem is vette észre, hogy alig van már a szalonban valaki.

Csak az agyalágyult várt az ajtóban a zöld turbános s a gyapat-frakkos urakra.

V.

Pest feküdt alatt.

«Ida . . . Petrovics Ida . . . Sajátságos, vannak nevek, melyek üdeséget és erélyt fejeznek ki!» Ez jutott eszébe Lengyel Dénesnek, a mint az intézet terraszára lépve megpillantá a főváros balparti részét.

«Szép idő», susogta azután és a lépcsőkön lehaladva, az intézetnek szélül, a domboldalban kereste kocsiját, de nem találta.

Szinte örült, hogy gyalog indulhat neki a házáig való hosszú utnak. Mielőtt neki indult volna, még egyszer megállt s megnézte óráját.

Egy óra volt. Háta mögött a látóhatár sötét ezüstjén a budai hegyek barna tömegei. Szélül a Gellért aranyos-barna idomtalan képe, mint valami földön fekvő óriás kidüllesztett hasa. Szeme előtt vízszintes irányban a Duna világos sziena-alapu teste, teli idomtalan ezüst pikkelyekkel, melyek egyre változtatták alakjukat, inogtak, mozogtak, feltűntek, letűntek. Valami teménytelen nagy ezüstpikkelyes

állatot. milliószor nagyított boa konstriktort csinált a világos, teli holdasnyári éjszaka a hatalmas folyamból.

A félelmetesen szép állat egy másik élő, de alig-alig mocczanó óriást kigyózott körül. A balparti rész kolosszális tömegét, mely hangtalanul, némán, homályosan terült el a messzeségben. Erdők, melyek a távolság és az éjjel homályában, egy-egy idomtalanul nagy bokorra tömörültek, aztán magas kürtők, melyek oly közel estek így messziről egymáshoz, mintha valami erdő lombtalan szalfái lennének: jelölték meg itt-ott, rajzolták meg jól-rosszul a város határát. Ide-oda mozgó fénypontok a parton, az utcák gázlángjaiból alakult szabályos fényvonalak és egy sötét háttérből kiemelkedő ragyogó világosságu diadalív — a központi pályaudvar villamlámpás-fászádja árulta csak el, hogy a város él alatt.

A felragyogó fénypontok, az ismert utcákat jelző fényes vonalak daczára egy-egy pillanatra úgy tetszett a tanárnak, hogy az a tündérséges tájék, a mely elterül körülte, csak festett képek tömege, műve a tájfestők fejedelmének, a legnagyobb Salvator Rosának, a holdas nyári éjnek. Pedig egyenesen szemirányának láthatta a feketévé zománczozott ezüstösen ragyogó összekötő hidat, melyen gyorsan, de emberi sebességgel rohant át a vasut, s jól látta a lokomotivot, mely szintén nyáriasan volt öltözve, fehér czilinderje világos színű füstgomolylyal pásztázta a még világosabb levegőget.

De hang nem hallatszott semerről, sehol.

A tanár, a ki az egész mindenségben mindig a szerves életet látta: most valami titokzatosat, olyas valamit érzett, a mi túl van ezen a mindennapi életen. Mintha valami rejtélyt sejtett volna, de mind a sejtelem, mind a rejtély ismeretlen maradt előtte.

Leért a Gellérthéz s a város alatt bontakozni kezdett homályából. A világosság is növekedőben. Valami hang üti meg fülét. Hajósok, halászok, alsó dunaparti csapszékek összevegyült muzsikája: guzslicza-szó, zongora-szó, csimpolya-szó egyben.

Élet van itt a parton s most van az igazi élet lenni a városban. A mi nappal sűrög, zajlik, zakatol az utcákon, a tereken, a hivatalokban s a bolthelyiségekben: az csak a színleges élet, a valódi ez itt. A nappali élet munkája, zaja, piszkossága és erénye mind ezért vannak, ezért a homályos, szerelmes, kéjes éjjelért.

A fáradoalmak jutalma, a nehezen elért cél, minden legfőbb vágyakozások betelése: itt él, itt sohajt kéjesen, álmodik szerelmesen, mosolyog boldogan, vagy meghuzza magát felénken: az éjnek gázlángokkal kihimzett takarója alatt.

Lengyel Dénes mindjobban közeledett a város felé. Már a part palotáit, sőt a középületeket is megkülönböztette és mégis: más jelentősége még mindig nem volt előtte az egész balparti résznek, mint egy olyan nagy háztömegnek, a hol szerelmeskednek. Az élet minden más motorja hallgatott, csak ez, mindig ez zugta át a csendes levegőöget.

Ez zugott feléje abból az erdőből is, mely a Gellért baloldalán elterülve egyszerre elfogta látóhatárát.

A fiatal, gazos, elhanyagolt kis tölgyerdő titokzatosan szép volt az éj hazug világításában. Nagynak, mélynek, változatos rengetegnek tetszett. A gyalogut, mely átvezetett rajta, későn nyíló ákáczzal volt beszegve. A fiatal, csenevész fákon itt ott az ákáczirág ámbrás szagu fürtjei lógtak le.

A tanár nem kontemplált többé. Petrovics Idára gondolt. Csodálkozott azon, hogy nem volt elég világos képe a leány arczáról, csak szemét, ajkát, — sajátságos ajkát — látta. Az alakjára sem emlékezett elég élénken és mégis: ez a határozatlan, de kedves kép mindegyre villogott előtte. Hangját már egész világosan hallotta, az zugott fülében akkor is, midőn letépett egy ákáczfürtöt. A megfosztott ág, melyet lehuzott volt, zajjal csapódott vissza. A szélcsend daczára lassan, de állandóan s különösen zúgtak a tölgylevelek, zörgött a makk.

«Ha itt kezdhetném, ebben az ördöngösen poetikus környezetben a dolgot, bizonyosra mennék», gondolta magában Lengyel Dénes s maga se tudta miért, hirtelen visszanezett.

Alakot pillantott meg a gyalogut végén. A távolság daczára azonnal felismerte.

Valami plédbe burkolva, lehajtott fejjel, apró sebes lépésekkel sietett feléje, előre — Petrovics Ida.

A tanár egy pillanatra elvesztette következtető képességét. Csak egy másik pillanatban kérdé magát:

«Mit akar ez itt?»

Nem tudott megfelelni magának, hát egy fa mögött meghuzódva várt reá, s mikor egészen közel volt már, kilépett eléje.

A leány reá se pillantva ment tovább.

A tanár lassan, hogy meg ne ijeszse, megszólalt:

— Ida kisasszony!

— Tanár ur!

Szemben álltak egymással. A leány megrettenve, de zavar nélkül, kérő tekintetet vetett a csodálkozó férfira s ő szólalt meg előbb.

— Ugy-e nem visz vissza... hagy menni tovább?

— Hová, éjjel, magában?

— Apámhoz... el akarok...

Buzgó lányzokogás vegyült az erdő egyhangu zugásába. És felhallszott a tanár lágy csittitása.

— Nem viszem, ne sirjon, hát nem eresztették?... szökött?... ne féljen!...

A zokogás halkabbra vált. A lánynak újra megjött a szava:

— Ott fekszik egyedül... s én táncoltam... körülötte senki...

— Hát a rokonok?

— Nincs, csak ez...

— Testvérek? A mama?

— Nincs... senki, senki!

«Óh» — villant meg a tanár eszében, «milyen pompás dolgot lehetne itt csinálni, egyedül

álló fiatal leány, a kinek apja most fekszik kite-
ritve . . . Most kellene összefacsarodott lelkét szere-
lemre ajzani. Micsoda perspektiva nyílnék ennek a
viharvert galambnak a szivecskéjébe! »

A míg egy ákáczirágot leszakasztott, addig
tartott e villanásszerű gondolat. Azonnal szánalom
fogta el:

— Hát hogy került a papa Bécsbe?

— Gyógyíttatni ment magát . . .

— És hogy fog maga egyedül odamenni?

— Nem tudom, de odamegyek! szolt a lány
határozott hangon; majd kérlelve hozzátette: —
messze van ide a vasut?

Kiérték az erdőből. Egy nagy rét terült el
előttük, azután a Duna s azon túl az élénkületi
kezdő város. A vizen kocsirobogás hallatszott át.

Világosodott. A közeledő hajnal viola s krizo-
praz szinei vegyültek a gyöngyházfényü szemhatáron.

A tanár megmutatta a lánynak az indulóház
villamos lámpáját.

— Messze van, de majd csak *odaérünk!*

Némán ballagtak előre. A erdő zugását nem
hallották immár. A lány egészen lecsendesedett.
Kérdő tekintetét is fel merte vetni a mellette bal-
lagó, gondolataiba mélyedt férfira. Sőt egy kis ha-
bozás s némi zavar után zsebébe nyult és kopott
kis bőrtárczát szedett elő.

— Elég ennyi az utért? kérdé egy uj ötfo-
rintos aranyra mutatva.

Lengyel Dénes mosolygott, aztán szárazon felelt:

— Nem, ennyiért el sem vizik.

Kétségbeesett hallgatás következett. A tanár kémlelődve nézett a leányra. A világosodó kis arczon kétségbeesés, marczangoló fájdalom.

«Vajjon fog-e kérni tőlem?» kérdé magában a tanár, s elhatározta, hogy engedni fogja, hadd küzködjék magával. De mindjárt mást gondolt :

— No, nem kell kétségbeesni . . . nekem is dolgom van fenn épen, majd én felviszem, szépen vissza is hozom.

A Dunaparton voltak. Üres fiakker baktatott előttük. A tanár rákiabált kocsisára.

— Álljon meg !

A bérkocsi megállt.

— Nos jöjjön, siessünk, egy fél óra mulván megy a vonat.

Petrovics Ida mozdulatlanul állott a kocsi előtt. Majd hirtelen Lengyel Dénesre tekintett. Szokatlan színü, nedves szemei ragyogtak, ajka egy kissé mosolygott, de egyszersmind remegett is.

Aztán bizalommal, mint egy engedelmes gyermek, beült a kocsiba.

VI.

— Tegyen velem, a mit akar! . . .

Egyszerűen, halk hangon, melyet az izgatottság kedves lágyságuvá tett, szólalt meg Petrovics Ida.

Lengyel Dénes nem felelt rá semmit. Szemben ült vele s még se hallotta volna?

A leány ismétlé szavait.

— A mit akar . . . tegyen velem . . .

Még többet is akart mondani, de a férfi hallgatagsága, — mintha csak észre sem venné, — aztán az a sajátos ünnepiesség, mely a tanár szobájában uralkodott, nem engedék gondolatait szavakra válni.

Ült hát széken ő is, mozdulatlan, némán, lassu lélekzetvétellel, nehogy megzavarja látszólagos elmélyedésében azt a férfit, kinek alakja néhány óra óta édes apjának holtteste és közéje állt

A nagy, színes üvegü, íves ablak mellett karszéken ült és olvasott Lengyel Dénes. Az éjszakai utazástól arcza halvány, haja kuszált, szeme még

jobban beesett. Széles, de alacsony homlokán, szemöldöke fölött a két hatalmas dudort ragyogással vonja be a betűző reggeli napfény. Széles vállán, nagy, fehér kezén a színes ablakon megtört fény lángoló reflexe.

Petrovics Idának szokatlanul magas volt ez az alak. Mintha magasabb és más volna, mint mindama férfi, a kit csak valaha látott s mintha most látná először. Vagy valaha talán látta már? Ugy érezte magát ez alakkal szemben, mint a gyermek, a kinek soha még nem látott apja egyszerre csak megjelenik, vagy úgy mint a szerető, ha szerelmese, sok, sok év után visszatér.

Odarohanván hozzá, megcsókolni kezét, leborulva előtte térdét ölelni át, avagy széles mellére szoritani, erős karjai alá fűzni égő fejét: mindeme vágyakozás, egymásután, majd egyszerre fogta el s remegtette meg a leányt, míg végre az érzések e zuhatagjában kábultan, fáradtan, hunyta be szemét s valamely izgatott, bizonytalan gyönyörűséggel eltelve, valami bizonyosra várt. És lélegzése még rendellenesebb, szíve dobogása még hangsúlyosabb lett.

Tegnapelőtt látta édes apját holtan, kiterítve, a nagy bécsi kórház világos halottas kamrájában. Az egyetlen ember, a kit forrón szeretett s a ki őt szerette: ott feküdt a márványlapon, változatlan arczczal, de a halottnak azzal a rettenetes végtelen közönyével. A szemei nyitva voltak, de nem nézett rá. Ő volt az egészen, az egyetlen, a jó, a

szegény apa, de nem szerette, nem bírta többé leányát szeretni.

A mint lehunyta pilláit a leány, a sötéttséggel, amely szemére borult, nemsokára feleledt ez a nyitott szemü alak. De alig szoritotta össze szívét az apa holttestének képe, hirtelen egy új alakot pillant meg a meghidegült kedves arcz felett. Ott látja a teljes nap világosságában Lengyel Dénest, a ki szeliden néz a halottra, megigazítja feje fölött a fűrészporos párnát, kezének egy mozdulatával lesimítja szemhéjait. Aztán ő hozzá lép, megfogja kezét s csak ennyit mond: «viselje okosan magát».

A halott eltűnik, az élő vigasztaló egymaga foglalkoztatja most képzeletét. Látja cselekedni, rendelkezni apjának temetése fölött. Látja: kérő szavát mind fogadják parancsnak. És látja, halványan, szótlánul, a mint vele együtt utolsó útjára kíséri az édes apát, a mint röögöt hajít az iszonyatos hideg, aranyos érczkoporsóra, mely olyan hamar eltűnik szemei elől. Még látja . . . egy percz: valami domb jelenti csak, hogy apja volt válaha.

A domb felett egy alak állt. A temetőn kívül valami ismeretlen tompa zaj. Az ismeretlen világ város lélekezése. Esteledik, s megint csak hátra tolja a holtat az élő vigasztaló — a tanár megszólal:

«Gyerünk Ida . . . ennek így kell lenni!»

Paloták során, csillogás, tarkaság, zaj között robbognak tova. Ez lehetett a város. Egyszer-egyszer valami kéz simította végig égő homlokát: a férfi keze

volt. Vasutra ülnek, az volt, hallotta sivitását, — talán jönnek hazafelé, valószínűleg elaludt *Biztosan* két szem szelid nézése ébresztette fel.

Annak a tekintete volt az, a ki ime szemben vele, még mindig egy könyvbe néz s még azt sem látszik észrevenni, hogy valaki itt van közelében s ez a valaki felnyitván szemeit, úgy néz rá, mintha azt akarná mondani:

«Itt vagyok, tegyen velem, a mit akar! A mit velem tett, ismeretlen, haszontalan lánynyal, mivel tudjam én meghalálni? Akarja, hogy szolgálója legyek, le akar vetköztetni, el akar hurezolni? csak tegyen velem, a mit akar»

Petrovics Ida úgy érezte, hogy égeti *ez a hála* s a milyen gyönyörrel töltötte el elébb, úgy kinozta most. Torka kiszáradt, nem tudott ülni helyén, felállt.

A tanár feleje fordítá tekintetét.

— Igaz, ön van itt, kipihente már magát?

A lány csak megerőltetéssel tudott válaszolni:

— Igen.

Szemeit köny nedvesíté meg, karjai remegtek.

Ujra az volt, újra olyan, mint a Petrovicsék estjén. Csak fájdalom nem ült arcán és a világos ruha nem volt kicsiny termetén. A hosszú galléru gyászruhából üdén emelkedett ki világos-barna haju fejceskéje, tej-opál színű, rózsaszín reflexű arca. Gyöngéd kis nyakából csak annyi fehérlett ki mint egy sor gyöngy. Fülének csak rózsaszín gombocskája látszott ki a halántékáról lehullott haja alól.

Szempillái majdnem egészen befödtek szemét, halványkék árnyékkal vonva be annak tiszta csillogását. S a mint fejét felemelte, hogy a tanárra nézzen, erős állacskája alá besimult a színes ablak piros üvegének világossága.

Mint a hogy ajka a hegyek gyopáros, fenyűillatos levegőjét szívja, olyan kéjjel, olyan önfeledten nézte ezt az alakot Lengyel Dénes. És érezte, hogy abból az asszonyból, a kit ismer, nincs ebben a lányban ugyszólván semmi.

Ime, látja: teste van, gyengéd, harmatos kis teste. Lélegzik mint a többi asszony, ha megbántják: fájdalmat érez, ha szíve elszorul: sir, ha erős indulat fogja el: világító pirosság önti el arcát... Van formás, piros, vérdús ajka, ha érzékenyebb is mint rendesen, de evésre, csókra s egyébre szánt mint a többié. Van karja, melylyel lehet ölelnie, kurta kis, telt keble, hosszú, ives formájú alsó teste...

Lány ez, olyan mint a többi — és még sem olyan.

Érzi, hogy nem birna úgy bánni vele, mint a többivel. Képtelen volna nyugodtan megvizsgálni, ha beteg volna, nem telne el soha, ha örökké szerelmeskednék is vele, nem unná meg, ha mindig mellette volna is, és hiányzanék, ha nem volna többé itten.

Talán fájdalmat is okozna, ha nem látná többé? És gyönyörüséget, ha mindig látná? Igen, igen! viszhangozott a tanár szívében, úgy hogy szinte megerőltetésébe került a beszéd:

— Kisasszony, most már szépen vissza kell mennie az intézetbe . . . nagybátyjához . . .

— Igen! szólt a leány ajkába harapva, s olyan hangon, melyből a tanár kiérezte a refraint:

«Tegyen velem, a mit akar!»

Még valamit akart mondani Petrovics Ida, még egy határozatlan mozdulatot tett a tanár felé, de hirtelen, és úgy, mintha az saját akaratán kívül történnék, hátat fordított.

Lengyel Dénes már csak kissé megremegett vállait, selymes fényű tarkóját látta. S a miközben felállt, hogy kikisérje, észébe jutott: «nem volna-e most okosabb ezt a világ legüdébb, legkedvesebb lányát vállon ragadni s ölembe vonni, a mikor ugyszólván felajánlja magát, nem vagyok-e nevetséges, a mikor így kibocsátom, szinte kilököm karjaimból s csak azért, hogy egykoron majd valami kétes értékű kincs legyen az ő kezében, ha ugyan valamit is fel tud adni?»

Az ő módja válaszolni e kérdésre. A lány kinyitotta az ajtót s meglepődve, zavartan állt meg a küszöbön.

VII.

A társalgó-szobában egy férfi állva ujságot olvasott, s a mint észrevette a leányt, udvariasan hajtotta meg előtte fekete nagy fejét, majd mikor a tanárt is megpillantotta a küszöbön, egy kissé szintén megzavarodva köszönt:

— Jó reggelt . . . talán korán jöttem?

— Nem, éppen jókor! szólt a tanár s a lány felé fordulva, a nagy fekete fejű férfit mutatott: — Richter Sándor ur, segédem . . . Ugy-e lesz szives Petrovics Ida kisasszonyt, a Gellért mögötti gyógyintézetbe, nagybátyjához kíséрни? Legyen szives az igazgató urnak üdvözetemet is átadni . . . A többit a kisasszony megmondja.

— Igen! szólt halkan a leány.

— Ha úgy tetszik! mondá Richter Sándor.

A tanár az utcai ablakhoz ment s utánuk nézett, a mig csak láttá őket. Láttá, hogy némán, szó nélkül mentek egymás mellett. Most nem látja őket, befordulnak.

Rosszul érezte magát, megfürdött, bágyadt-

sága nem mult el még sem. Visszaült az utcái ablakhoz s ujságot olvasott, meg kinézett. S alig mult el egy félóra, már látta visszajönni az asszisztentst. Nagyon lassan jött fel a lépcsőn, mégis izgatottnak látszott, a mint a szobába lépett. Akadozva beszélt:

— A kisasszony megszökött tőlem . . . bement egy házba, azt monda mindjárt jön, dolga van. Vártam rá, perczekig, aztán utána néztem: a háznak két kapuja volt . . . azon át menekült . . . Miért?

— Mit vett ön észre rajta az uton?

— Nagyon keveset beszélt . . . valamit bécsi utjokról . . .

— Mit tart ön erről a lányról?

— Nagyon bájos teremlés . . . de mintha nem akart volna nagybátyjához menni . . . mintha gyűlölné ezt az urat?!

— Hát hová lehetett? Nincs senkije a városba, alig ismeri Pestet, nem merül-e el a város iszapjában . . . vagy a mi még rosszabb . . . Milyen könnyelműség így magára hagyni . . .

— Eltűnt.

— Meg kell lelnünk!

VIII.

A tanár kénytelen volt szemeit behunyni, a mint az őrszoba maró levegője megcsapta arczát.

Midőn kinyitotta szemeit, a szűk helyiség egyik szalmazsákján meglátta Petrovics Idát.

A kicsi fejét a falhoz támasztva, ülve aludt. Gubbaszkodva huzta össze magát, mint valami veréb az ágon, viharkor. A lecsavart petroleum-lámpa sárga homályában nem lehetett jól látni arczát.

Lengyel Dénes felcsavarta a rendőrségi őrszoba lámpását s közel lépett a lányhoz. És megrettent, a mint annak kifejezését meglátta.

Gyötrődés, félelem, kinos aggály árnyékai ültek a kimerült s a kissé idősödött arczon. Ajkától állaig egy csikarás piros vonala. A haja kuszált, az ölében egy darab kenyér.

Ennek a darab kenyérnek a látása jobban összeszorította Lengyel Dénes szívét, mint valaha bármelyik kedves halottjának holtteste. Ez az egész helyiség, a környezet, mely lassanként bontakozott ki a homályos zugolyokból: a düh előtte eddig ismeretlen erejű érzését keltette fel benne.

ket nyomni megsebzett ajakára. De türtőztette magát és várt, a míg felébred magától.

Egy pár hosszú percz telt el így s Petrovics Ida mindmélyebben aludt. A felfrissült légben a két kövér hölgy mozgolódott körülte, a napszámos nyugtalanul horkolt, a közrendőr titokban vágyakozó pillantásokkal nyaldosta körül kipirosodó arcát, gyerekes, vibráló ajkait. Nem zavarta mi sem, mintha az a kör, melyet fekete ruhája alkotott körülte, egyszersmind egy egész külön világot is alkotott volna.

Lengyel Dénes türelmét veszelve közeledett hozzá. S alig állt meg mellette, alig vetette ra tekintetét, a lány felébredt. Kinyitotta szemét s egy pillanatig merően nézett rá, majd fájdalmas ijedtséggel hunyta be szempilláit ismét. A tanár meg akarta szólítani, de a leány sajátságos nyöszörgése összeszorította torkát.

Az elve bonczolt madarak nyöszörgése jutott eszébe.

Megragadta a lány kezét :

— Ida, én vagyok itt, ne féljen! szólt olyan hangon, mely a saját szívét is megremegtette. Egy pillanatra megrémült, úgy érezte, hogy leküzdhetetlen erő parancsolja most neki: ölelje magához ezt az ártatlanul vergődő elhagyott madárkát.

Szerencsére a lány kinyitotta szemét s lágyan szeliden, örömmel simította végig arcát. Ennek az odaadó nézésnek enyhe villamossága megnyugtatólag hatott reá. Felemelte a leányt s karon fogta :

— Jerünk innen Ida . . . gyorsan . . .

A biztos mosolygása, a közrendőr irigy tekintete — úgy nézett utánuk, mint a kutya, mely elől a konczot elviszi az erősebb — a mesterlegénynek a helyzethez illő megjegyzése, az egyik kövér hölgy röhögése: kísérték őket az ajtóig. A tanár összeszorított ököllel nézett szét közöttük, a lány lesütött szemmel, gyengén mosolyogva odasimult hozzá.

— Szép álmokat! kiáltott valaki utánuk, a mikor már a küszöbön voltak. Lengyel Dénes hirtelen visszafordult e szavakra. Megállt a küszöbön s végignézte ezeken az arczokon, melyeken a vihogás megrögzött a meglepetéstől, érezte — először életében — hogy vannak ocsmány emberarczok, melyeket nézni fertelem, eltörülui örökre kéj volna.

Rájuk akart rivallni, de meggondolta a dolgot s szó nélkül fordult ki ismét. Az ajtóban a leány mozdulatlanul várt rája. Kis teste árnyékban volt egészen, csak arcza világolt sápadt fénnyel.

A tanár lehajolt föléje s megcsókolta megkúszált haját s ajka fölött piros vonalát egy kicsiny sebnek.

IX.

— Mi történt magával . . . mit tett maga kis lány! Ilyet tenni! Hol hagyta el a doktort — ügyetlen ember — hát nem akart hazamenni? Hát mért nem mondta?! Kitenni magát ilyen veszélynek, nem félt, megérinteni ezt a bűzös éjjeli iszapot? Mit gondolt, mit tett volna? Mert nem hivatkozott rám? Irtózat elgondolni, hogy mi s mi nem történhetett volna vele . . . De mit csinált egész nap? Evett-e valamit? Az a darab száraz kenyér . . . Rettenetes. S ha arra gondolok, arra az asszonyra. . . Hogy jutott hozzá? Mivel csalogatta! . . . Ki bántotta az ajkát. Szóljon valamit Ida . . . mi történt vele?

Kérdés kérdésre tölult a tanár ajkára, a mint újra otthon, biztonságban, a kis szalon nagy vörös divánján egymás mellett ültek.

Petrovics Ida mosolygott tovább és nem válaszolt. Nyugodt és üde volt ismét, csak perczre, pillanatra aggasztotta a vékony karczolás ajka fölött, melyet minduntalan rejtegetni akart a tanár előtt.

Ha ez a vékony vörös vonal nem sajog, talán

nem is emlékszik vissza az elmúlt nap gyötrelmeire, melyek rendetlenül össze-vissza újra felsajognak a seb égésének nyomán. S mint valami régi bűnnek, egykori szégyennek homályos emlékei összeszorítják szívét, elpiritják arcát.

A rettenetes elhagyatottság érzése, a tegnap visszaszáll reá. Körülte az idegen, ismeretlen, ellenséges érzületű város. Rettegése, félelme, halálvágya. Élni akar, megélhetési módot keres. A cifra czimes elhelyező irodák. «Van beiratási pénz», «nincs», «alászolgája». Iszonyatos szavak, de százszor kedvesebbek, mint az ölelésre kitárt kar, csókra csuszorodó ajak, nagy, reszkető kopasz fej . . . Kiüt rajta a hideg verejték, szive dobogása mintha megállana . . . Fut az utcán . . . nyájas öreg asszonyok . . . szives urak. Sajátságosan néző rendőrök, elegáns hölgyek, a kik, mikor elsétálnak mellette, halkan szólnak «szervusz» . . . Az éhség gyötrelmei, a fáradtság álma . . . narkozis a pályaházban, ébredés az órszoba sarában . . . a bűn fojtó szaga . . . halálos álom közepette . . . kétségbeesett viaskodás egy emberrel, a kiről nem tudja, hogy mit akar . . .

Irgalom atyja!

Piszkosnak, bűnösnek, beszennyezett, tönkretett, méltatlan teremtésnek érezte most magát a megkinzott leány. A bűn, a szemérmertlenség ama képei, azok az ocsmány szavak, a miket lelke tünni, elfogadni volt kénytelen, nem tették-e magát, lelkét is bűnössé, szemérmertlenné? Azzá, azzá! Undorodott magától, megvetette magát s ilyesmit szeretett

volna a mellette ülő mindenható és nagylelkű férfinak fülébe kiáltani :

— Én vagyok a bűn, a sár. vigyázz, hozzám ne érh. dobj el magadtól . . .

Lengyel Dénes ölébe vonta a leány fejét. kezét rányomta forró homlokára, nedves szemére :

— Nem szabad semmire gondolnia, a mi rossz. El kell felednie a tegnapot, az éjet. Csak álmodott, nem történt vele azóta semmi, itt volt mindig . . .

A leány halkán zokogott. A tanár benn-benn szakadó hangon folytató :

— Vagy hát történt. Ruhája széle érinté az iszapot. De most itt van mellettem. Ki mondja, ki meri mondani, hogy bepiszkolta magát?! Tiszta, üde, ártatlan, édes, szép. Szeretem, az enyém, velem marad, akar, enyém maradni, örökre . . . Mondd : veled maradni örökre . . .

Sírásának csendes hűgéséből kihallszott a lány szelid szava :

— Veled maradni örökre . . .

— Mondd : mindig !

A leány mondta : mindig. A férfi megcsókolta e szóért, aztán újra szólt :

— Mondd : nem hagylak el soha.

— Soha ! — rebegte a lány édes sohajtással, melyet egy forró ajak fojtott el. Egy ajak, mely úgy odaforrt ajkához, hogy alig tudott lélegzeni már, gondolkozni meg éppen semmit. Csak azt

érezte, hogy üdvösség volna így elfulni. Egyszerre felolvadt és megdermedt e csók hatása alatt, majd a mikor véget ért az, kéjes szédülés fogta el s nem hallotta jól a férfi lángoló szavait, nem is látta többé gipsz-fehér arcját.

És nem reszketett. Szemét se hunyta be. Tekintete szerelmet, ölekezést fejezett ki. Míg vágyra nyitott ajkai körül ártatlan mosolygás.

A férfi még mindig fölėje hajolt s így nézte, kéjjel, önfeledten. Az élet és minden célja. titáni vágyakozások, tudásnak égő szomja: összpontosult — vagy elveszett? — most neki két lila-zománczos leányszemben, két leányszem révedező, bizonytalan fényében.

Szonor hangu, vén, lábás óra éjjeli két órát ütött a háta mögött. Magát az ütést nem hallotta már, csak az érzekalapács halk utócsengésére fordult hátra.

A lámpás üvegét majd szétrepeszté a végig meggyuladt bél. Füst szállt fel a lángból. nehéz, fojtó, fekete füst kigyózott a padmaly alatt.

A tanár megigazitotta a lámpást. Aztán az órára nézett.

— Két óra! mormogá, aztán hangosan monda: — Ida, jó lesz lefeküdnie. Pihennie kell. Itt fog aludni.

A szomszéd szobába vezette a leányt.

— Ez lesz a szobája. Itt az ágy. Vesse meg magának; feküdjék le, nem fogja háborgatni senki... Jó éjszakát.

A leány mozdulatot tett ajkával, de a férfi nem vette észre. Csak a kezét szoritotta meg és rája sem nézve, megfordult, előre lépett.

Petrovics Ida kitárta utána karjait, szólni akart, de csak annyit tudott mondani:

— Jó éjszakát!

— Jó éjszakát! — ismétlé Lengyel Dénes és újra visszafordult.

— Ejnye, meg sem csókoltam! — mondá zavartan s mindkét kezét a leánynak egy kezébe szoritá. De most sem csókolta meg. Egyszerre egészen zavarttá tette. Kérdezni akart valamit a lánytól s nem tudta, mit. Végre is a lány csuklóján megfigyelte érütését és sietve távozott.

Szobájába érve, majdnem hangosan susogá:

— Egy kis láza van a kicsinek . . . egy csepp pszihikai láz . . . semmi változás, rajtam is van annyi!

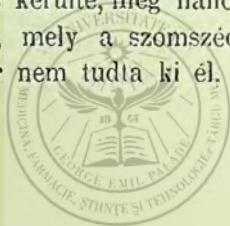
Aztán sietve levetkőzött, folyton azt forgatván fejében, hogy nem fog tudni aludni. A szarvasbőrrel kipárnázott, máskor hűvös ágy, szinte lángot vetett alatta. Felt és örült álmatlanságának, de a szomszéd szobából kihallatszó zörej bántotta. A lány talán még mindig az ágy szelén ül? Nem mer levetkőzni? Micsoda felséges vegyüleke ez a szeméremnek és az odaengedésnek. Most mégis, mintha vetkőznék?

A tanár befurta fejét párnáiba. Csendre vágyott, aludni akart s minduntalan arra gondolt, hogy nem tud aludni. Erőszakkal, akarattal egy-

egy pillanatra megmenekült mindenféle gondolattól. Hiába, újra forró agyába villantak azok. Újra meggyújtotta a gyertyát.

«Jól van, hát gondolkozzunk, legyünk tisztában magunkkal!» mondá magában. «Legelőbb is bizonyos az: kár ezért a lányért!» gondolta tovább, szemeit a gyertya lángjára meresztve. De a mint tovább akarta füzni ezt a fogalmat, a gondolatok mindjobban homályosultak, torzultak, fakultak fejében. Küzdeni akart a közalgó álm köve ellen. Egy pár pillanatig ki is kerülte, még hallotta azt a szabályos lélegzést is, mely a szomszéd szobából behallatszott, de már nem tudta ki él, alszik ott.

Elaludt.

X.

— A kisasszony vezeti mától fogva a házat. Mindnyájan engedelmeskedni tartoznak neki. Az ő rendelkezése az én akaratom . . . Így szólt másnap délelőtt a tanár háza cselédségéhez, kik közül csak a szakács merészelt kelletlen kifejezéssel fordulni az új házi kisasszony felé.

Az nyugodtan, szinte vidáman ült az ebédlő asztala mellett és mintha már megszokta volna, olyan bátran, ügyesen töltött tejsűrüt a Lengyel Dénes teájába.

A cselédség dolgára ment, a házi ur és kisasszonya magára maradt. Egy kissé zavartan, mindazonáltal meghitt barátsággal néztek egymásra.

— Hogy aludt? — kérde a férfi

— Köszönöm, jól; — és uram?

— Pompásan, régen így.

— Nem töltöttem sok tejet?

— Köszönöm, így szeretem. Hát ön, nem reggelizik velem?

A leány tejet töltött a kis altwien csészébe és mohón megitta.

— Nagyon éhes voltam! — mondá aztán szégyenlős mosolygással.

Jelentéktelen dolgokról beszélgettek. A lány tudakozódott: hány szobát kell takarítani. Előterjeszté tervét a padló új fénymázolása iránt. A szőnyegetek is másképp akarta kezeltetni. A konyhát illetőleg is voltak reform-javaslati.

— Szeretném, ha a tanár ur nem bánná meg, hogy egy kóbor, elhagyatott teremtest vett a házába! — mondá végül.

— Csak magácska meg ne bánja! — szolt közbe az orvos. Nem fél. — folytatá — a megszólástól, otthagya a nagybátyját és egy idegen, nőtlen férfihez jött lakni. Nem retteg attól, hogy majd szeretőmnek tartják?

— Nem! válaszolta a lány halkán, de határozottan. Majd maga elé mészázva, magában hozzátette: van abban bűn? Utóljára is ön azt teszi velem, a mit akar, s ha cselédjévé, ha szeretőjévé tesz: én csak áldom érte.

Az utolsó fogalomnál már elzékenyült, úgy, hogy a tanárnak, a ki eltalálta gondolatait, szinte kellemetlenül esett ez a feltélen odaadás.

— Nem az, nem szeretőm, se szolgálóm — barátném lesz. Együtt maradunk mindvégig. S majd a mikor én már nem tudom mozgatni tagjaimat a köszvény miatt — ápolni fog. Fog-e ápolni? Azaz, hogy nem lehet mindig így maradnunk. Elfelejtet-

tem, hogy magácska is csak lány és férjhez kell mennie.

— Soha! szakította félbe a tanár szavait a lány.

— Soha! Ismerem én ezeket a «sohakat». Soha, örökre, mindig! ezzel a három szóval élnek vissza önök a legtöbbit. Ments isten, hogy vadoljak érte bárkit is. Lányok, mikor kimondják, bizonynyal nem értik mi az: soha, örökre, mindig! Ki is érti? Ki tudja meddig tart az a kellemes vagy kellemetlen érzés, mely egyszerre felbuzdul az emberfiában. Valami villamos szikra-e ez, mely a mint megjelen, hat, gyújt, cselekszik s a másik pillanatban eloszlik a mindenségben. De meglehet, hogy hirtelen megjelenő égi test, valami új bolygó, mely napja körül forogni meg nem szün *soha*, hozzá van csatolva *örökre*, vele marad *mindig!*

A lány gyönyörrel hallgatta a férfit, a ki egyszerre csak elnevette magát. Nagyon komikusnak tűnt fel saját magának a filozóf-poéta szokatlan szerepében. Hirtelen változtatott is a beszéd tárgyán:

— Egyébként az a földolog: én megmentem önt nagybátyja keserves kegyelemkenyerétől, magácska pedig kényelmessé teszi otthonomat. Meguntam már egymagam étkezni, a cselédség is tulong-tul lop. Ránczba fogja őket szedni s rendre szoktat engem. Mindezek fejében én viselem minden kiadását, s ha el akar hagyni majd, ha megun, nem bocsájtom üres kézzel a világnak. . . . Mára elég ennyi, a házi-
rend egyelőre a régi marad. Az ebéd öt órakor . . . az asszisztens mától fogva velünk ebédel.

Háziur és házikisasszony kezet fogtak. Egymásra néztek, tekintetük összesimult. De a férfi nem emlékezett már a tegnapi, hiába nézett reá esodálkozó, selymes nézésével a lány. És a tanár dolgára ment, a lány szobáját hozta rendbe, majd röviden megírta nagybátyjának a történetét s holniját kérte.

Nagyon hamar elhelyezkedett, ugyszólván rögtön otthon érezte magát a tanár házában. Kék tapettás, világos szobáját — régen vendégshalószoba volt — rendbe hozta, a felszaggatott tapettákat helyükre igazította, valami kis porcellán-medenczét kinevezett szenteltviz-tartónak, odaszögezte ágya fölé

S a mikor az ebédnél találkozott Richter Sándorral, az asszisztenssel, kevesbbé volt zavart, mint az, s még bocsánatot is kért tőle. A eselédeket is hamar lekötelezte, mindenkire mosolygott, de tettetes és tetszés vágya nélkül, mindenkit szeretett — ugylátszik.

A szobaleány kamrájában valami öcska pianinót fedezett fel, melyről a hagyomány azt tartotta: a tanár játszott rajta egykor. Kitatarozta a hangszer s szobájába állította. Lefekvés előtt játszott rajta vidám könnyü sluzzokat, lüktető valczereket.

A komor házba, a hol eddig — mint a czi-teremben — hangosan se mertek beszélni: nyugodt vígság lett urrá. Az a nyugodt vidámság, melyet egy világos «milllör»-ruhás kis lány árasztott szét. Maguk a várószoba déli növényei, a disz-virágok is üdőbbek lettek. És a professzor ágya előtt egy reggelen fehér peluche-papucsot pillantott meg.

Vendégek jelentek meg a házban. A háziur kollégái, a kik nyaratszaka is itt maradtak a fővárosban. Egy öreg cranioskopus, selyp és szószátyár, az önzés maniakusa, a ki a szerint mérlegelte az embereket, a hogy hasznot hajtottak neki. Minden kiválóbb fejet szeretett volna gyűjteményébe, spirituszba tenni. Ebédre eljött vagy kétszer a törvényszéki orvostan tanára is, egy folyton következő éles eszű ur, a kinek örökös konzekvencia-vonásait a lány egyszer-egyszer ki is gunyolta. Répánszky, a szülészeti kórház igazgatója is elnézett egyszer másszor. Folyton édességgel — szóval és bombonnal — traktált mindenkit, és magával kollégájával is úgy bánt mint egy betegagyas asszonnyal. Egyetlen egyszer az egyetlen nagyhirű sebész, Lakatos, is vendégük volt. A finom lanczet és az otromba dorong, nagy mestere nem tűrtöztelhette magát itt sem, és «enyelgett» a maga módja szerint Richter Sándorral, a ki helyett Petrovics Ida adta vissza az enyelgést.

Lengyel Dénes maga se tudta: boszankodik-e vagy örül azon, a mivé ez a lány kinötte magát. Egyszerű, szerény, alázatos volt most is, de csak vele szemben. Más különben a ház igazi kisasszonya lett. Akárki jött, mindenki foglalkozott vele. És ő finoman háritotta el magától a bókokat, ügyesen viszonzta az ellene intézett vágásokat. Távol tartott magától mindenkit, szemébe nézett bárkinek, tiszta kedves tekintete csak akkor változott meg, ha reája nézett, ha egyedül voltak.

Ritkán maradtak egyedül. A tanárnak különösen sok dolga volt, és az étkezésen kívül alig találkoztak. Egyszer-egyszer megtörtént, hogy esti tíz után a tanár megállott a lány ajtajánál s kopogtatott.

— Ki az? kérdé ágyából a leány.

— Én — felelte Lengyel Dénes — lefeküdt már?

— Igen. Hanem azonnal felöltözök. Parancsol?

— Dehogy. Aludjék. Jó éjszakát.

Egy este azonban hiába kopogtatott, a lány nem felelt, aludt már. A tanár megnyomta a kilincset, az ajtó nem volt bezárva, kinyílt. Akarva nem akarva be kellett lépnie.

Zöld üveges éjjeli lámpa világánál aludt a lány. A párna fehér alapjából is kifehérlett arcza, feje alatt meztelen karja. A fehér pikké-paplant álmában lerázta magáról egészen övéig.

A tanár visszafojtott lélekzettel lábujjhegyen közeledett feléje. Szívére nyomta kezét, hát ha el tudná nyomni hangos dobogását.

Pillanatokig állt így, már lehajolt a lány nyitott ajkai fölé, de erőt vett magán, felemelte fejét s úgy a hogy jött, kiment.

Ezen az éjjelen csakugyan nem tudott aludni. Egész a kétségbeesésig nem volt magával megelégedve. Boszankodott magára merényleteért és szégyelte magát, hogy megállt utja elején. Ma ostobaságnak tartotta kísérletezni ezzel a lánnyal, és ostobának tartotta magát, mert semmi eredményre se lett még. Félt magától és féltette a lányt. Nem tudta

mit érez-e iránta: a férfi érdeklődését a nővel szemben, avagy *egy* férfi mániákus érdeklődését *egy* bizonyos nővel szemben?

Egy-egy pillanatra elfelejtette: micsoda céljai is voltak, és ugyan e pillanatokban arra gondolt: jó volna ezt a lányt örökre magához lánczolni. Immár nem volt azzal se tisztában: kívánja-e avagy nem. Vádolni kezdte odaadásaért s megállapította magában, hogy az csak szorultságból ragaszkodik hozzá, majd abban volt bizonyos: «nevemre, vagyonomra vágyik... és ügyesen csinálja... ennyi az egész!» Aztán szégyelte magát e gondolat miatt és haragudott azokra, a kik furcsa szemmel néznek a házi kisasszonyra.

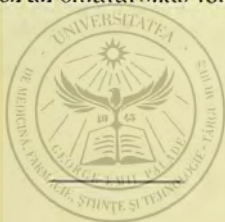
És álmatlansága közben félhangon becéző szavakat suttogott hangon és egész lénye belemerült abba a gyönyörűségbe, melyet Ida alakjának, hangjának intenzív képe idézett elő. Sem kritika, sem semmiféle kitűzött cél, magas vezéreszme, aprólékos gondolat nem akadályozta többé gyönyörűségét. Nem volt többé «Faust az orvos», sem Lengyel Dénes a nők és az idegek híres tanára: ember volt csupán, férfi, semmi más.

És kicsiny hija volt annak, hogy lányának alakját csak úgy eszményitse ő is, mint akár-melyik szerelmes ispán, csak olyan egyedül valónak tartsa, mint bármelyik szenvedélyes poéta. Vajjon szerette volna-e már az ölében tartani örökké és ugyan rettegett már is attól, hogy egykor majd nem hallja többé hangját...?

Hálószobájának nyitott ablakát kerekedő vihar rázta meg. Kénytelen volt kinézni rajta. Az elsötétült városrészben csak a kis színésznő eladó palotájának jól ismert ablakai világítottak . . .

Mielőtt elaludt volna, alig várta, hogy reggel legyen; legutolsó zavaros gondolata, öntudatának legutolsó bágyadt hullámozása ez az elhatározás volt: reggel bemegy a lányhoz s így szól hozzá: «Nem, se szeretöm, se szolgálóm, se barátném ne légy . . . akar-e, akar-e feleségem lenni?»

Csakhogy ez az elhatározás félig álom volt már.

XI.

Reggeli hét órakor kopogtatott Petrovics Ida szobáján. Az már felöltözve ült himzése mellett az ablaknál s eléje futott.

Meghökkenve állt meg előtte.

— Tanár ur, talán beteg?

— Dehogy, boszankodom. Nincs kedvem s el kell utaznom. Az éjjel jutott eszembe, hogy holnapután kezdődik Brüsszelben az a gyűlés, melynek én titkára vagyok . . . Csomagoltassa be holmimat rögtön . . . Légy óra múlva utazom . . .

— Viselje jól magát! — szólt vissza tréfásan Lengyel Dénes, a mint kocsijába lépve házikisaszszonyával kezét fogott.

XII.

Egy álló hétig maradt magára Ida. Emez idő alatt szorgalmasan, ugyszólván mindennap irt a tanárnak. Annak rendelkezéséhez képest megírta: ki volt ott, nincs-e valami baj? A rövid levelek hivatalos jellegét néha egy-egy megjegyzés rontotta el. E megjegyzések majdnem mindig Richter doktorról szóltak, Wagner urat, — így nevezte bizalmasan asszisztensét a tanár — parodizálták.

Lengyel Dénes «Wagner» ja, Faustjának távollétében is hűségesen eljárt ebédelni. Sőt lassanként olyan bátor lett, hogy ebéd után is ott maradt és kísérte a házi kisasszonyt az ereszkedett húru zongorán.

Beethoventől, Berlioztól, de különösen Mendelssohntól, — a ki kedvence volt a doktornak — játszottak négykezeseket. És ritka bajszu husos ajka a doktornak egyre mosolygott a fenségesen komor dallamok alatt. Az élvezet szinte torzzá tette arczát, mely valaha sovány lehetett, de ma kövér volt, azonban olyan kövér, melyen meglátszott,

hogy eredete új: — félős volt, hogy zölde-barna bőre megreped rajta.

Igy ültek kénytelenségből egymás mellett s így lettek lassanként bizalmasak. A doktor szívesen beszélgetett mindenről, a lány pedig hallgatta örömmel.

Csupa harmonia volt ez az ember. Meg volt elégedve, mert mindent úgy vett, a mint van. Fájának, — a zsidó fajtának — fatalitása, aztán hivatása, okos, tudni vágyó, de nem nyílt esze, olyan emberré tették, a ki egészen otthon érzi magát ezen a világon. Az életben való gyönyörüségét nem zavarta egyéb, mint az az ellenséges hangulat, mely fajtája iránt hazájában felkerekedett. Ez néha kihozta a sodrából, olykor dühössé is tette. Jogos nyugalmát, egyéni boldogságát, szabadelvűségét sérlette ez a felkerekedett bolondos forgószél, melyet ő, — sokad magával — vihartak vélt.

És minduntalan mutogatta ezt a gyenge pontját. Sokat beszélt családjáról. Apja előimádkozó és hitközségi szolga volt Egerben, azelőtt meg Gyulán, a hol elkergette a zsidó előljáróság, mert sok gyerekkel vala s az érdeemes hitsorsosok félték, hogy nekik kell eltartani a nagy családot, ha az apa meghal . . .

Ilyen dolgokat beszélt a lánynak Richter Sándor. Egy cseppet se szégyelte eredetét, sem fiatal-kora gyötrődéseit, nyomorát. Sőt egyszer egész őszintén azt is elbeszélte Idának, hogy két évi egyetemi életét egy *lány* apja tette neki elviselhetővé.

Havonként negyven forintot küldött neki. Ez összeg a lány hozományának előlege volt. Ha tanulmányait elvégzi, el kellett volna vennie, de a szegény Hanna, ismeretségük második évében meghalt és a «negyven forintok» elmaradtak.

Hanem helyében megjelent — a professzor. Az utolsó éveket a Lengyel Dénes segélyével huzta ki. A mikor doktorrá lett, az segítette kenyérhez, ehhez a kenyéréhez, melyet annyian megirigyeltek tőle.

A legelőbb szót mégis csak tanárjáról ejtette Richter Sándor. És beszélt róla, úgy, a mint csak egy zsidó tud beszélni arról, a ki halára kötelezte. Tulozta fenségét, nagyította nagylelkűségét, az a kép, a mit róla adott, már nem is volt ember mása. És így történt, hogy míg távol volt a tanár: az ő neve, cselekedetei, sajátágaival volt tele a kék-tappettás kis szoba.

A házi kisasszony és az asszisztens gyakran nézték együtt a tanár arczképét. Mind a ketten szép férfinak találták.

— Csókolja meg! — mondá tréfásan a doktor.

A lány megcsókolta. Mindketten nevettek.

A doktort sajátágosan kellemes érzés töltötte el. A mikor elhangzott már, akkor is hallotta még a leány kaczagását.

Feltekintett a lányra és meglepődött. Valami alak nélküli vágyakozás, szokatlan fellendülés pezsdült fel benne.

Este, vacsoránál azt mondá barátainak:

— Akadtam egy lányra, a kit elvették, ha zsidó volna.

— És ha elmenne hozzád !

A doktor egy kissé megzavarodott, az jutott eszébe, a mi még soha : a viszonzatlan szerelem gyötrelmei.

— Természetes, ha zsidó volna s ha eljönne hozzám. Le tudnék érte mondani a gyönyörűségről, melyet a magányos alvás okoz . . . nagy szobában . . .

XIII.

A ház ura kedden reggel, váratlanul érkezett meg. Egyenesen szobájába vonult s nem üdvözölte Idát sem. Estefelé azonban átüzent érte, legyen szives hozzá befáradni.

Ur és kisasszony meglepődve észlelték egymáson ama lényeges változást, mely egy rövid hétnek müve volt. A tanár pompás színben, frisnek és ruganyosnak látszott. Ida pedig elegáns utczai ruhájában, — Petrovicsék elküldték ruháit végre, — nagyobbnak, erősebbnek, másnak tünt fel. Aztán haja is máskép volt fésülve, «à la grek», tarkóján fölfelé simitva.

— Ejnye, hiszen maga megnőtt, a mióta nem láttam! — szólt Lengyel Dénes örömmel, majd egy kissé tréfás-gunyos hangon hozzátette: valóságos kis kameleon...

Ida zavartan, szomoruan nézett végig ruháján és elfogultan kérdé:

— Parancsol?

— Kérem, legyen szives vegye ki innen a

ládából az új könyveket és rakja be a dolgozó-szoba polczaira. Ha lehet rendezze szerzők szerint.

A lány szó nélkül engedelmeskedett, nyomban hozzá látva munkájához, míg Lengyel Dénes a dívánon heverészett, uppmannjának gomolygó fehér füstjére meresztvén tekintetét :

— Ez a bolond ut kifárasztott, különben nem terhelném önt — mondá Idának, a ki ma nem volt beszélgető kedvében és a tanár kérdéseire csak röviden felelt.

A tanár végre is lemondott arról, hogy beszédbe ereszkedjék vele. Rá sem nézett többé, de még mindig vele foglalkozott.

A szegény kis egyszerű lány helyett, a kit elhagyott, im egy tökéletes urhölgy áll előtte. Zárkózott, nyakig begombolt kisasszony. Kissé megkövéredett állán akarat és dacz.

Eh végre is nincs mit szólni rajta !

Az utazás, az új környezet, az ideggyógyászok gyűlésének tudományos vitái és tudj' isten milyen apróságok — ezek között bizonyynyal a légváltozás is — elzsibbasztották benne azt az érzést, mely a lány iránt kelt benne és felélesztették ujfent azt az emésztő vágyat — tudni, látni, a mit mások nem tudnak, nem látnak.

Az asszonyi szervezet apró és nagy titkainak ellesése és ennek alapján egy sikeres gyógyító mód megállapítása : újra ez volt életének irányadó gondolata, az a lokáltonus, mely minden mást, összes érzését, egyéb gondolatát viszfényével vonta be.

S a mig előtte a lány szorgalmasan végzé munkáját, nem is sejtette, hogy egy méternyire tőle. abban az emberi fejben, melyet legjobban szeret a világon: most fő, forr sorsa, most határozatlik el feláldoztatása.

De milyen legyen utja a Golgothaig?

A tanár hidegen, világosan számított: mit kell tennie, hogy szép legyen ez ut a lánynak s mennél hasznosabb neki.

Regénytárgyak jutottak eszébe. Forgatni, alakítani, gyurni kezdé e tárgyakat. Ime az exoziczió:

Lány: okos, ötletes, ép, fiatal, üde kedélyromlatlan vér, jó és hálás szív: szenvedélyre lobban egy férfi iránt.

Férfi: nem viszonozza e szenvedélyt, bár néha — illuzió és tévedésből félreérti magát — s az a célja, hogy ez elemi érzést lehető legmagasb fokára csigázza, mert célja: ezenközben megfigyelni e szenvedély utját, jelenségeit, következményeit, teljes gazdagságukban és egész mélységükben.

A bonyodalmat ama események adják, melyek a szenvedély felcsigázása közben támadnak. Például: a lány mellé vetélytárs. adatik. Küzdelme, legyőzetése, majd győzelme. A férfi közönyt szimulál, majd hevés szerelmet hazudik, aztán eltaszítja a lányt és a gaz színében tűnik fel. Gyorsan szint változtat. A kegyetlen ember alakjából — mint a mesében — hatalmas, ifju királyfiképen kél ki . . . Megközelithetlen királyfiképen, a ki a szegény leány-

nak örökre elveszett. Valami kupja a férfinak, epedése a lánynak. Egy gyermek . . . betegség . . . halál . . . tanulságos halál.

Ida a bonczasztalon!

Fehér füstfelhők mögül a tanár Petrovics Idára nézett. És az élő, virágzó lányra nézve, látta annak kihült tetemét, a véres, piszkos márványlapon.

Gyenge reszketés vonaglott végig testén. Fájdalmas rémület, melyben valami groteszk gyönyörnek is volt része. E gyönyör nyomán eszébe jutottak ama csodálatos s nem éppen ritka esetek, a mikor a szerelmes férfi szenvedélyét csak úgy tudja betölteni, ha annak tárgyát megöli. Praxisában is talált már ilyen kóros szerelmesre, de leírások után egy egész legiót ismert. A pszühopatia sexualis megdöbhentő alakjai, élükön ama olaszszal, ki szerelmi dühében csak úgy öldöste a lányokat, ezek az alakok most mind megjelentek képzeletében. A nem ez iszonyatos örültjeinek csapatát az a csehországi szabó zárta be, a ki abból meritett szerelmi kéjt, ha valami leányt éles késével megszurhatott, ha annak fájdalmát, kiontott vérét láthatta.

A tanár megdöbhent, midőn ez eseteket vizsgálta. Hasonlatosságot lelt ez esetek és az ő különös vágyakozása között. Vajjon csakugyan a tudás és a humanizmus-e az ő célja, midőn ezt a szegény lányt a kárhozatba, a halálba készül hurczolni, avagy csak lényének a szabólegényével analog kóros állapota buvik e magasztos cél, magasan szálló fellegeibe?

Nem játszik-e véle beteg szervezetének végzetes hatalma s a mikor az egész emberiség érdekében vél tenni, nem megzavarodott idegrendszerének hozza-e áldozatul ezt a lányt?

Czéljában bizonynyal van hóbort. Feláldozni egy virágzó életet, a mikor affelől sem bizonyos, hogy ez elpocsékolt élet árán megment egy beteg kisujjat! S midőn mélyebbre vágy nézni, mint mindenki más, a mikor meg akarja tagadni emberi természetet, — és azt teszi, ha folyton öntudatos akar lenni — szállni akar szárnyak, lélekzeni tudó nélkül.

Soha nem ment még ennyire gyakori önmegfigyelései közben. És a mint így magába nézett, minden látható kontaktus nélkül újra eszébe jutott kedves alakja, századjának képviselője — Faust.

Végre is, mint Goethe-Faustnak, neki sincs más czélja a földön, mint fáját előbbre vinni. Neveltséges volna, ha meghagyná magát állittatni hipochondriájának Mephistója által.

Előre, előre!

Fris erő, nagy munkára lázasán vágyó, forrongott benne.

A szivar majdnem lángot vetett szájában. Petrovics Ida szólt:

— Készen vagyok.

— Köszönöm. Hány óra?

— Hét lesz.

— Nem volt még itt Richter?

— Igen, a mikor még a tanár ur itthon sem volt, korán reggel . . .

— Minek?

— Nalam volt.

— Hogyan?

— Jött, megállt előttem s csak ennyit mondott: «akar-e feleségem lenni!» Felelni akartam, nem engedett s azt mondá: «ne feleljen, gondolja meg, gondolja meg!» és elrohant.

A beálló csendben a lány elfojtott sohajtása hallatszott. A tanár felkelt fekvőhelyéről és közel lépett a lányhoz:

— És ön?

A lány nem felelt.

— Nos mit fog neki mondani?

— Óh uram! Mit mondanék? A mit ön akar!

— S ha azt mondanám: menjen el hozzá.

— Elmennék — felelte alig hallhatólag a leány

— S ha azt mondanám: ne menjen?

— Megragadnám s megcsókolnám az ön kezét.

— S ha nem volna kit kérdeznie, csak magát?

A lány újra hallgatott.

— Akkor ugy-e elmenne hozzá?

Petrovics Ida felemelte a férfira tiszta, komoly tekintetét:

— Óh, uram, ön nagyon megaláz!

Csend állott be megint. A tanár megszólalása szinte kitörés volt.

— Richter Sándor, hiszen nem is lehet, zsidó!

— Holnap kikeresztelkedik.

XIV.

— Szabad, tanár ur? hangzott az ajtón át a segédorvos kérdése. Ida ki akart térni előle, s a tulsó ajtó kilincsére tette a kezét.

— Maradjon! szólt Lengyel Dénes és kikiabálta a kérdezőnek:

— Tessék!

Richter Sándor belépett, üdvözölte tanárját, köszöntötte a kisasszonyt. Meghatottságát, változását csak még szögletesebbre vált modora árulta el. És a míg kérdezősködött a tanár utjáról, természetes hízései között akadt egy-egy konfidens kérdés is.

A tanár lürelmetlenkedni kezdett:

— Doktor ön ma nagyon ünnepélyes hangulatban, azonkívül szalon ruhában van. Jelent ez valamit?

— Igen. Nem mondta meg a kisasszony.

— A kisasszony, hogyan?

A segédorvos Petrovics Idára nézett, az még jobban belemélyedt a Dorée képes bibliájának nézé-

sébe, nem lehetett idevonzani figyelmét s neki felelnie kellett. Rekedt hangon szólt:

— Holnap . . . áttérek . . . arra kérem, legyen keresztapám . . .

— Szívesen, hanem mit jelent ez a játék?

— Játék? Nem játék az, nagyon is nem . . .

— Vallást cserélni ilyen korban!

— Ilyen korban! viszhangozta az asszisztens akaratlanul.

— Nincs megelégedve állásával, előre akar haladni, kifogása van ellenem?

— Ön ellen, kifogásom, istenem? motyogta a doktor, hogy szinte kétségbeejtő volt hallani.

A tanárnak egy darabig jólesett, de végre is megelégette ezt a kegyellen játékot:

— Hová lett az ön harmoniája Richter? Fájának szeretete, családjához való ragaszkodása? Mindennel szakítani akar és miért?

A doktor felállt és az ablakhoz támaszkodva, szemben tanárjával: sárgás szemeinek hágyadt tekintetét a falra mereszté. És a mikor beszélni kezdett, úgy tetszett mintha magának szólana; tompa hangja, furcsa pátosza olyan hatást tett, mintha nem is szívéből jönnének mondásai, mintha egy rossz színész beszélne belőle.

— Nem minden küzdelem nélkül született bennem ez az elhatározás. Hónapos szobámat — akár milyen rossz volt is — mindig sajnáltam elhagyni, hát még azt, a miben születtem, a miben én és mindenki, a ki velem rokon, annyi éven át élt,

hogy ne sajnálnám elhagyni fajtám, vallásom egyházát? Nálunk zsidóknál szokás, sőt törvény az, úgy tekinteni a kitértet mint a holtat. S miközben elhatározásom érlelődött bennem, akárhányszor láttam, mint fognak értem böjtölve, gyászolva szakadt ruhában napokig a földön ülni apámék, öreg anyám, testvéreim, a kiknek örömük, büszkeségük, életük jobbik része voltam. Mint eltemetik a szülők legkedvesebb gyermeküket is ha meghalt, úgy el fognak ők temetni engem hábar élek... Mestergeren-dás szobája a vén előimádkozónak nem lesz világos többé soha... Lelkem üdvösségeért kis olajme-cses hiába ég benne éjjel-nappal... A vád, hogy akkor lettem renegáttá, a mikor fajtám legjobban szorongattatik, fog ugyan sajogni mindig, de az a vád, hogy boldogtalanná tettem azokat a kik szerettek: szivembe markol mindörökre.

Ida nézett a bibliába, de mit sem látott. Lengyel Dénes is szelidebben szólt közbe:

— És mégis!...

— És mégis — folytató Richter Sándor — és mégis, és lennének kérdésekből az akadályok, melyek elválasztanak... köröszkül mennék azokon is... S ha elvéreznék féluton: — jól esnék az is!

— Richter! Richter!

A segédorvos egy kissé összeszedte magát, elhallgatott, leült. Ida lassan, hátra se tekintve, kiment a hátsó ajtón.

— Ugy-e a tanár urnak is komikusnak tetszem. Magamnak is mosolyognom kell néha — saját ma-

gamon. Néha, ha tükörbe nézek, úgy tetszik, mintha olyan volna a képem, mint egy beteg birkáé... És ez az egész változás egy hét alatt... Azaz, hogy nem, azt hiszem régibb, nagyon régi... De csak egy hete vettem észre...

A segédorvos egy keletkező s hamar megerősödő szerelem történetét kezdte elbeszélni:

— A régi örömek, hogy elmultak. Egy jó ebéd — munka után — s az ebéd után egy jó szivar: boldoggá tett azelőtt. Erős, csinos, nem fiatal hölgy járt hozzám rendes napokon, látogatóba... és ez a szerelem kielégített. Ha valami szép esetet láttam a kórházban vagy itt, avagy olvastam ilyesmiről valahol: nyugodt öröm töltött el. Valami jó quartett, egy szép operai este, jó bariton, mi kellett nekem ennél egyéb!

Sokaig tartott, azt hittem örökké így tart, gyorsan megváltozott...

A tanár kíváncsi mohósággal hallgatta segédjét. Pedig az nem beszélt valami világosan, hogyan és miért szeretett épp Idába, azt ő se tudta elmondani. Hiába faggatta a tanár:

— Nem kaczerkodott vajjon önnel?

— Nem.

— Nem mutatott közönyt?

— Soha, szeretett velem beszélni.

— Mit gondol, van benne hajlandóság ön iránt?

— Nem tudom.

— Mit hisz?

— Bizom és félek.

A tanár összeszorította vékony ajkait és elhallgatott. Arra gondolt: ha ő most szintígy vágyakoznék arra a lányra, mint ez az ember itt, s a lány nem őt, de ezt szeretné! . . . Szerencsére a dolog nem így áll.

Lengyel Dénest szinte vidámmá tette az a gondolat, hogy a lány nem szereti ezt a férfit — ezt a beteg kost — hanem őt, s neki mégis hatalmában, *erejében* van összekapcsolni őket.

Férj és feleséggé tenni! Óh, ez mégis kegyetlen egy kissé. Kegyetlen? és miért. Hát ha még boldogok is lesznek? Esetl már ilyen. És akkor a lány, ez a páratlan kísérleti objektum, kiesik kezei közül.

Férj és feleséggé tenni! Ez a gondolat végre is rosszul esett a tanárnak. Némi gyűlölet lángolt fel benne. Ennek az együgyűnek a felesége? gondolta magában méltatlankodva.

Hamar legyőzte méltatlankodását. A megfigyelő újra felülkerekedett benne, újra világosan ragyogtak fel előtte céljai.

Ha férj és feleséggé teszi őket. A lány nem szereti ugyan a férfit, de hozzá megy szerelemből — ő iránta.

Vajjon míg teste másé lesz: egész valója az övé marad-e? Ha az marad, folytatni lehet az experimentálást, ha nem: hát nem, farewell! . . .

Hát legyen a mi lesz, csak előre.

Szinte vidáman ütött Richter vállára:

— Ne féljen, minden jó lesz! Hanem ön

meg sem kérdez: nem volt-e a kisasszony — szeretőm.

A segédorvos hallgatagon nézett a földre. A tanár folytatá:

— Hát én mondom, szavamra, hogy nem!

Mintha valami súlyos tehertől szabadult volna meg, olyan kifejezéssel emelte fel fejét Richter Sandor.

— Se az enyém, se a másé, soha! ismétlé a tanár s megnyomta a villamos csengő gombját.

— Kérje meg a kisasszonyt, jöjjön ide! mondá a parancsra váró inasnak.

Petrovics Ida megjelent; ugyanazzal a vontatott, álomszerűnek vagy nyugodtnak látszó járással jött, s szemeivel néma kérdést intézett urához. Az megfogta kezét és hallgatott. Egy egész percznyi szünet állott be.

Mind a hármukon olyan érzés uralkodott, mint azon, a ki pisztoly csöve előtt áll, s minden pillanatban várhatja a golyó eldördülését. Olyan érzés, melynek alapja a megsemmisüléstől való félelem. Olyan érzés, melynek gyötrelmeit tulfeszített volta határozatlanná, s így jórészt öntudatlanná tette.

A nehéz tölgybutorok nyikorgása, a legyek zümmögése a színes ablakon: zajképen hallatszott a kihaltsághoz hasonlatos csendben.

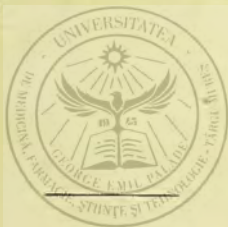
S egyszerre, mint harangszó a pusztán, oly érezesen, világosan hallatszott fel Lengyel Dénes szava:

— Petrovics Ida kisasszony, önt megkérte

Richter Sándor, hiszem, nem tagadja meg tőle kezét?

A leány mélyen meghajolva, szótlanul állott a két férfi között. A segédorvos lassan, szinte sompolyogva közeledett hozzá s keze után nyult. A tanár gyengéden megfogta Ida kezét s a férfiéba tette. Az nem ellenkezett többé, egy kissé kiegyenesedve, oldalvást, kérdőleg nézett Lengyel Dénesre.

Semmi szemrehányás, semmi gyűlölség nem volt e tekintetben. Egy szelid kérdés, mindössze ennyi: «és te?»

XV.

Káplán misézett az oltár előtt.

A plébános a keresztelő medenczénél várt az anyaszentegyház új szülöttjére.

Délelőtti tizenegy volt, esős idő; a templom hideg, fáztak a ministrans-gyerekek, az első padban összegubbaszkodva ült egy hálófőkötös öreg asszony. Alig volt három-négy ember az egész templomban, mely a borus homályban még nagyobbnak látszott. Nagy fülönfüggős vén kisasszony térdepelt a vizes fényű, hideg kelheimi pallán, a sixtinai Madonna másolatának mosolygós, fris, üde képe előtt. Az aranyozott szószék alatt kis masamód-lány ült s egy magánál nagyobb doboz árnyában fájós lábáról lehuzta a cipőt, pihent.

Koldusok bóbiskoltak a bejáratnál Előttük öreg, törődött, félszeg ember állott; nagy vörös kezében reszketett kalapja.

A ministrans-fiú csengetett. A káplán mélyen meghajolt az oltár előtt, midőn a sekrestyén keresztül Richter Sándor belépett a templomba. Bizonytalan

tekintettel, ingatag járással közeledett a plébános felé. És megállott a szentelt-viztartó előtt.

A nagy vörös kezű öreg leejtette kezéből a kalapot, utána nyult, fél térdre esett.

A keresztszülők két oldalt elhelyezkedtek az «ujszülött» körül, a keresztanya egy magas, világos selyemruhás urnő, biztató mosolylyal fordult feléje Lengyel Dénes az oltárra nézett. Ott miséje végén volt a káplán. Az orgona közbe-közbe bugott, a ministrálók éles hangja visszhangzott a szürke falak között.

A segédorvos felemelte zöld arcát, kivörösödött szemeit végig jártatá a templomon. Tekintete végig suhant Petrovics Idán, a ki komolyan, imakönyvébe merülve, ült az első padban s megremülve rettent vissza annak az öregnek az alakjától, a ki még fél térdére esve, reszketett a háttérben. Apja volt itt. Annak nagy fehér szemöldöke, szögnek álló kis szemei, beesett ajkai világoltak feléje a homályból.

Vagy csak apjának szelleme, a ki idejött kísérteni? Fázni kezdett, nem tudta mi történik körülötte, a behallatszó csendes harangszót, az oltár előtti szertartást, a keresztelő kérdéseit, a keresztszülők feleleteit, mintha lázas álomban hallaná.

A plébános közeledett hozzá, megérinté vállát ametist-gyűrűs kis fehér kezével. Olyan különösen hatott rá ez a kéz, felocsudott homlokát odatartá a kenetnek, megizlalta a pap nyujtotta sót, meghajolt a mint a keresztviz érinté arcát, s hár feje zugott

egész világosan hallotta, a mint a keresztelő diadalmas szava viszhangzott az elcsendesült templomban:

«Gabriel! Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti Amen.»

Nyöszörgést hallott Richter Sándor. Senki se hallotta kivüle.

XVI.

Ugyan az a templom. A főajtó zárva, a sekrestyén keresztül jön a nászmenet.

Édes szeptemberi nap simogatja a fázékony falakat. Kopott freskói a mennyezetnek ragyognak a fényben, mozognak az alakok, suhanván rajtok ide-oda napsugár és árnyék. És az oltáron csakugyan sugárzik a szentség, lángol a kehely. A főoltár fölött, kék felhők között, a Szent-lélek fehér galambja csakugyan száll előre bátran, diadalmasan.

Korán reggel csak két apácza térdel a tükörfényes pallán. Szent-Vincze szüzei a szomszéd zárdából, piacra menvést, betévedtek ide esküvőt látni. Arczuk nem, csak fehér főkötőjük látszik, s az egyiknek fehér gallérja fölött még fehérebb nyakából egy csik.

A legutolsó padhoz támaszkodva áll az öreg ember. Zöldre kopott fekete kabátján «Krie», bevarrhatatlan szakítás a halottért. Csak egy kissé reszket, bátrabb is. De nagy fehér szemöldöke még összébb, még felebb huzódott véres kis szemei fölött, barázdás sárga homlokán.

Gyenge virágillat árad szét a templomon. A nászmenet megáll az oltár közelében. A lefátyolozott fehér ruhás menyasszony körül csupa fekete alakok. A vőlegény, szinte fénylő arczczal, a násznagy kimagasló fekete fejével, a Petrovics-pár egész feketében, de vidáman és ünnepélyesen.

«Isten engem úgy segéljen» és «holtomiglan, holtodiglan», ezek a szavak hallatszanak ki a csendes szertartásból, melynek egy pár percz végét szakítja. És a pap áldólag terjeszti az uj pár fölé kezeit, aztán szólni kezd . . .

Férj és feleség felemelik szemeiket. A férfi újra látja a szakadt ruhás öreg embert, újra hallja azt a nyöszörgést, melyet nem hall kivüle senki, az asszony előtt pedig megvillan a Lengyel Dénes alakja, feketén, ünnepélyesen, fehér virággal a gomblyukban, gunyosan, — szinte félelmetesen.

És a tanár nyöszörgést hall, megint olyan hangot, a milyent élve bonczolt madarak adnak. Ő egész világosan hallja, de kivüle más senki.

Gyöngy

Gyöngy. Gy

Gyöngy

XVII.

Lengyel Dénes magára maradt. A Petrovics-pár elkísérte az új párt a vasutig, ő azonban a templom előtt szerencsés utat kívánt, aztán gyalog indult lefelé a várból.

Ugy érezte magát, mint valami temetés után «Splinem van», mondta magában, a mikor észrevette, hogy még a köszöntések is bosszantják. Valami rosszkedvű közönyösség vett erőt rajta aztán. Az imadásra méltó szeptemberi reggel, a vasárnap színes élénksége hiába süttött, élt, rajzott körülötte. Lassan-lassan kedélye egészen elszürkült, a járókelők arczeit «komiszak»-nak találta, mosolyuk, vidámságuk, beszédjük, életük bosszantotta. Olyasformát érzett az emberekkel szemben, mint a mit a hitelező érez, a mikor hanyag adósát dobzódni látja, míg az ő pénze elfogyott.

Amikor hazaért, ijedve vette észre, milyen gyorsan váltakozik hangulata. Ime, ez már beteges nervozitás. Majd örül valaminek, mintha nehéz dolgot hajtott volna végre, sikerrel. Jó sokáig élvezte ezt

az örömet, lelke újra visszanyerte ruganyosságát. Újra tervelt. Bizonytalan, szintelen remény czikázott át e tervelgetéseken.

Dolgozó szobájából azonban nem mert kimozdulni. Egyszer mégis átnézett a szomszéd szobába.

A lány képét, illatát otthagytá a kék kárpitos falak között.

A zongora nyitva, rajta kedvencz szerzői. Könyves asztalán nyitott könyv, valami szindarab az «utolsó szerelem»-ről. Házi ruhájának egy kis ezüstös színű gombja az ágy előtti szőnyegen, két kis szattyán papucs mellett. A szenteltviz-tartó tartalma sem fogyott még ki, mögötte a barka még fris, a szentelt ágak mellé tűzött viola azonban sárga, száraz, poros volt már.

Egy fris krizantim feküdt a toalett-asztalon. A tanár felveszi és megszagolja, vagy megcsókolja? «Ninesen szaga», mormogja aztán s az ágyra dobja. Megint csak utána nyúl s a mikor feleakarja venni újra, az ágy fejénél, egy darab kárpitozatlan falon írást pillant meg, a saját keresztnevét körömmel odakarczolja.

El innen, el! Jóvá nem tehető hibákért komor önvád, erőszakkal, élve eltemetett vágyak nyögése kél a sajátszerűen illatos és szokatlanul fojtó levegőben.

Saját szobájában, könyvei, műszerei között mégis jobban érzi magát. Ott ismét ő az ur, öntudata, kritikája ráhág az illuziók, a «hamis» érzések rózsaszín nyakára.

Mintha most sajnálná a leányt! De csakhamar megnyugszik s megállapítja, hogy az az izgatottság, melyet most érez: hiúságából ered. Akarta, ő kívánta, hogy férjhez menjen s a mikor az parancsához képest cselekedett: fáj neki e cselekedet — hiúságból. Ugy-e, azt szerette volna, hogy inkább meghaljon a lány, mintsem másé legyen, haljon meg, csak ki legyen elégítve az ő — hiúsága. A lány csakugyan elment s mert elment, hiányzik neki; maradt volna itt, nem törődne itt-létével, de most hiányát érezi — hiúságból. Hiúsága s nem más, a mi megrémegetti a kék kárpitos szobában, és hiúságának vonaglása, az a fájdalom, a mit elvesztése fölött érez.

De mikor ez a vonaglás oly kinos, de ha ez az érzés, eredete legyen bár hiúság, csakugy fojtotgatja, mintha tisztán boldogtalan szerelemből támadna.

Lehet itt okoskodni, bonczolhat, elemezhet bármennyit, vethet gáncsot érzelmeinek, az mégis bizonyos:

«Egyetlen szóval sem mondta a lány: tied akarok lenni, ne kényszeríts máshoz, mert meghalok!»

Némán kérő tekintetek, szótlán esdeklések, hangtalan kétségbeesés: ez volt az egész, a mit esküvője előtt rajta megfigyelt. Ha egyetlen egy körjelenség lett volna rajta, egy csepp láz, némi beteges izgalom! Csendes volt és komoly. Nem sirt és nem könyörgött, nem fordult el irtózáttal vőlegényé-

től, nem volt rajta semmi rendellenes, csak olyan volt, mint a többi lány, a ki nem ahhoz megy, a kit szeret.

Az esküvőn hiába várta elájulását, hiába azután kezének görcsös ragaszkodását. Összeszorított kis ajkai, némasága csak ennyit mondott:

«Te akartad, úgy legyen!»

A tanár klorál hidrátot keresett. Át akarta aludni ezt a napot. Szégyelte magát örökös töprengéseiért, mesterségesen akarta végét szakasztani.

Este volt, a mikor felébredt. Fáradtan evett valamit és sietett ki a levegőre, emberek közé. Benézett a népszínházba, kikocsizott a ligetbe, felkeresett egy hölgyet, a kit megnézett és otthagzott. Kinézett a külvárosokba, egy korcsmában találkozott egy kollegájával, a ki korhelységéről és arról volt kires, hogy halhatatlanná tette magát egy könyve által s nem volt nála rendesebb, pontosabb ember az egyetemen. Ezzel — józsefvárosi polgárokkal együtt — horozgatott egy kissé, de hamar elszökött s végre is egy dunaparti kávéházban lyukadt ki.

Tudta, hogy vasárnaponként Petrovics igazgató átjár ide képes ujságokat olvasni. Szeretett volna találkozni vele, de az még nem volt itt, avagy nem is jön el? Elhatározta, hogy várni fog rá s konstátálta: «furesa, ebben a gázos, fülledt levegőben milyen pompásan érzem magam!» Ujságokat olvasott, majd félre vonva a függönyt, kinézett a Dunára, megnézte a nagy monumentumot, melyet

eddig csak futólag látott, azután az utczai publikumot kezdte vizsgálgatni. Egyszer Petrovics Idát vélte látni, a mint a tükör-üveg előtt elsuhan férje karján, rejtelmesen mosolyogva . . .

Aztán a kávéházi népséget figyelte meg. Nem messze tőle, nagy márvány asztalnál kis társaság ült, az urak egyikét ismerte is, kezelte valamikor, sőt most az is eszébe jutott, hogy annak rokonival, a Székelyekkel, gyerek korában, Erdélyben még, jó barátságban élt familiája.

Látszólag egy ujságba merülve, jól hallhatta társalgásukat. Különben is az urak egészen otthonosak voltak itt, elég hangosan, teljesen zavartalanul beszélgettek.

«Ah, hisz ezek a francia-magyarok», jegyezte meg magában a tanár. Ismerte ezt a fajtát, mely mind jobban és jobban terjed s a kikbe Páris műveltségének vérélt ömlesztette át. Ismerte e transzfuzió következményeit is: az idegen elem birokra kel a magyarral s a folytonos küzdelem vége egy nagy — meddőség. A tudás, az izlés, a kritika ellenkezik az eredendő tehetségekkel s ez egyenlőtlen házaspár elhálásából folytonos elvetélések származnak. Félig tulérett, fele részben meg éretlen gyümölcsök, melyek beteggé teszik folyton vajudó szüleiket.

A mi rossz a goloában: idegessége és természetellenes erkölcei, még ezek is csak úgy a hogy örökítették át. De ezek lassanként mégis csak erősödnek, haladnak előre s akkorára, a midőn a

varos csakugyan a világé lesz : méltán el lehet majd nevezni kelet Párisának.

A dicsőséges rothadás e kor-jóslata lassan-lassan elfoglalta Lengyel Dénes gondolkodását. Észre se vette, hogy a szomszéd asztal mellől lassanként elfogytak a vendégek, csak ismerőse Székely Antal ült még ott, tétlenül, nem minden aplomb nélkül sziván regalia grandját.

A 27—28 éves fiatal ember szép szőke feje egy kissé fénylett a meleg, gőzös levegőben. Fehér homloka alatt okos szürke szemei ragyogtak. Ugy lát-szott, élvezte a kávéház éjjeli levegőjét, mint a hogy élvez a morfium-evő. Nyugodtan nézett szét maga körül, s a mint észrevette a professzort, udvariasan köszönt, az viszonzta köszönését. sőt át is szólt hozzá :

— Nos, hogy van?

— Köszönöm, most jól.

— Vár valakit? Ha nem, jöjjön át; elbeszélgetünk.

A kis asztalkánál jól érezték magukat. Székely felte a betegséget, szerette az életet és rettegte a halált, különösen szimpatiaált hát az orvossal. Ezt meg a szőke fiatal ember sajátosságai érdekelték. Tudta róla, hogy tüneményszerű szerencséje van az asszonyok között, bár a korán kezdett szellemi foglalkozás véznává, szinte betegessé tette. Hallotta róla azt is, hogy ez idő szerint a legnagyobb magyar «írói talentum» voltak, a kik «kritikai lángésznek» tartották, bár alig produkált valamit. A mit

csinált: jeles modern francziák pompás másolata egészben, részben pedig egy ötletes, de határozatlan, szintelen talentum termékei. Olyan szerszámokkal dolgozott, melyekre keze nem volt alkalmas, tudása más és tehetsége is más irányra készítette. S mert tudása nagyobb volt, tehetsége szenvedett.

A tudás, ez marta, ez tette tehetellenné ezt az egyszerre gyengéd és ugyancsak markans szőke fejet. Tudta milyennek kellene lennie, de nem birt olyanná lenni, a fejében rendezve volt minden, de hiába. Materiálista elveiben, romantikus és idealista tetteiben. Vagy megfordítva: életével megvédeni valami romlott leányt és bepiszkolni könnyedén egy tisztességes embert: nála egyre ment. Tudta, hogy a boszu: fikció és minden pillanatban készen volt kis boxerjét valami modortalan zsidó mellének szegezni. Kaczagott az emberi hiúságokon s néha hiu volt az örültségig. A hazugságot senki se ismerte és gyűlölte jobban mint ő, de azért olykor czéltalanul gyerekesen füllentett. Tettvágy és lethargia, nagylelkűség és alattomoság rikitó színekkel vegyült el benne. Jó szive, örökölt becsületessége azonban őrt álltak beteges fantáziája előtt.

«Ime, a legmodernebb ember, a ki csak ma mi közülünk magyarok közül kikelhet!» gondolta magában a tanár, míg selymes szőke haját felfelé simítván, Székely Antal beszélni kezdett:

— A nevrozémnak ugylátszik már vége van... a mióta abba hagytam az asszonyokkal.

— Hát csakugyan abbahagyott?

— Elcsaptam őket magamtól . . . A legutolsó egy kis zsidó lány volt. Szükségem volt az alakjára egy regényben . . . Tanulmányozni akartam, mert csak egy lehet valamit csinálni. Az embernek csak olyasmiről lehet írnia, a mit alaposan ismer.

— Nos és alaposan megismerte?

— Alaposan otthagytam, a mikor észrevette, hogy «valami rosszat akarok», a mint mondá . . . Pedig kezdetben szeretett. Most se szeretem, se regényalak, csak egy tanulság: nem bírok én már se szeretni, se regényt írni . . . A nevrozém azonban lassan elmarad, most a tárklizásra adtam magam . . .

Megdöbbentő keserűség volt ezekben a tréfás szavakban. A tanár is megdöbbentő analogiát lelt e pillanatban ez «örökös» regényíró és maga között. Ime nem maga van tehát, nemesak egyedül ő akar sziklával lapdázni, asszony-szivekkel játszani.

Szinte örült a szöke ember kétségbeesésének; mohón faggatta:

— Hát ön azt hiszi, valami olyasmit sikerül produkálnia, a mi értékes, ha a zsidó lány fakép-nél nem hagyja?

— Bizonynyal. Bizonyos vagyok benne, hogy csak azért nem tudok írni, mert megszöknek melőlem az asszony-modeljeim, pedig évek kitartása szükséges még ahhoz is, hogy az ember egy epizod-alaknak való modelt kiismerjen . . . Ezért készültek a nagy regények olyan soká; ezért fog az én regényem — ha ugyan meg lesz valaha — tíz-tizenöt évig készülni . . .

A tanár meglepődve nézett szomszédjára. Ah, hisz ez még sem ő, ez más fajta, mást keres, s a mire rá nem lel, azt egészen más okból nem találja:

— Azt hiszem, ön csalódik . . . Egészen más okból nem tudja ön tehetségeit érvényesíteni, nem az alakok kitartása hiányzik, hanem az öné. Nagyon okos ön arra, hogy intenzív kedve legyen az alkotásra . . .

Az orvos egészen belezavarodott beszédébe, meglátszott rajta, hogy nem egészen őszinte, elhallgatta azt, a mit mondani akart:

Idegrendszered haszontalan kis változása — melyet kimutatni se lehet — ezen feneklik meg minden erőd, minden vágyakozásod, ezen török szárnya geniednek . . .

Elhallgattak. Egy óra felé járt az idő. A kávéházban söprögetni kezdtek. Székely dühösködött, kitudták őket innen.

Hüvös volt, de az ősz még nem ismerszett meg a tájon. Még hajók, bárkák, a fürdők faalkotványai lepték el a Dunát. A mély rakodó-partról az aszaltszilvás-zsákok émelyítő szaga áradt szét az Akadémia körül. A tér apró kertjeinek hervadása nem látszott a sötétben, késő szeptemberre nem vallott itt semmi, csak a fiatal fák hurutos zizegése.

Székely Antal «mindenek semmiségéről» beszélt a tanárnak. Kissé tompult, de gyengesége daczára kellemes hangja meglepő módra harmoniált az éjjel s a tájjal.

Most abban a hangulatban volt, a melyben ez-
előtt ugy háromezer évvel messze Hindosztánban a
Nirvana valamelyik kiváló apostola lehetett. Máját,
az illúziók haszontalanságát, a káprázatot emlegette
s mig arról beszélt, hogy csak egyetlenegy van —
a semmi: gyönyörködött a saját hangjában, mély,
színes, ötletes szavaiban, melyeket kimondván, maga
se hitt bennök többé:

— . . . Végre is az egész mindenség — sem-
miség. Nem lehet semmi, mert minden elmul. Ennek
a mulékonyságnak a tüneteit vegyem valaminek? Az
élet csak egyik jelensége a halálnak, a mely meg-
semmisülés — tehát semmi Engedje meg, hogy ne-
vessek egy kissé a pozitivistákon, ámbár ön is . . .

— Én is az vagyok! vágott közbe a tanár
röviden, — de azért csak tessék . . .

Mája hive nem nevetett. Szeliden beszélt tovább:

— Én is voltam ugy, nekem is volt fontos az
élet, megnyugtató a gondolat, hogy az anyag min-
den, az az örökkévaló . . . Tul vagyok ezen is.
Hiszem a semmit, azonfelül néha, a mikor jó ko-
nyakkal iszom feketét, gyermekkori érzések fris
emléke, husvét-i harangszó erjesztő hangja csendül
meg lelkemben s újra hinni kezdek — istenben . . !

Kiérték a boulevardra. Az osztrák vasutról bor-
juszállító kocsik koczogtak lefelé a vágóhidnak.
A szegény állatok lecsüngő fejjel keservesen bögték.

A Mája-hivő ráförmedt az egyik kocsisra:

— Bezáratom . . . hogy hívják . . . gyalázat így
bánni a szegény állatokkal!

Elválakoztak. Székely Antal a belváros felé ment. A tanár egy darabig hallotta még a francia monologot, melyre éjjeli társa hirtelen rágyujtott.

. . . «Et jai mangé des écrevisses à cabinet particulier . . .»

Ő is ezt dudolta, míg csak haza nem ért.

Az inas álmosan nyitott előtte ajtót.

— Nem jött sürgöny? kérdé tőle, maga se tudta miért.

Nem jött. Ez alatt az iszonyatosan hosszú nap alatt nem történt semmi. Csak lakása lett rettentés, kietlen, mint egy farkasordító.

Kellemetlen, zöldes színekkel kelt fel a hajnal.

«Ma-holnap be kell fűteni,» mormolta Lengyel Dénes. Teste fázott, bensejét olyan gondolatok tették forróvá, a melyeket minden áron el akart nyomni. De mint szikrát kapott zsup-fedél fellángolt az. És lángoltak a tanár érzései, a régi, az örök törvény szerint, de agyában még sem váltak ki ezek a gondolatok:

«Mellette lenni most . . . férje helyén . . . látni szemeinek, ajkának édes hajnalodását, várni ébredését: — nem ez volt-e a legfőbb cél, a legfőbb boldogság, melynek most már mindörökre vége!?»

Tompa elkeseredés fektítde meg gondolkodását mintha csak elbukásán kontemplált volna.

XVIII.

Október elején, megérkezésüknek délutánján kopogtatott Richter Sándor a professzor szobáján. Sokáig hangzott el a szabad s a mikor végre tanárja előtt állott az asszisztens, megdöbbsent, nem azt találta, a kit íthagyott.

Alig volt annak fején változás, ajkának karakterisztikus pirossága, bronzszinbe játszó arcának ragyogása a régi. Tekintetében volt valami, a mi a doktornak torkába forrasztotta áradozásait, úgy hogy alig merte megszorítani az elébe nyujtott hideg kezét, alig birt hebegni is.

— Megjöttünk . . . Milyen boldogság . . . a Szemering . . .

Többet nem szólt, a tanár hiába várt a folytatásra. Hidegen szólott hát:

— Hanem most már munkához kell látni . . . Ön tudja, hogy családos ember létére az egyetemen nem lehet többé segédem . . . hanem itt megmarad, azonkívül ajánlani fogom házi orvosnak egy

pár házba, helyettem. Csinált már háztartási előirányzatot *önagysága*?

— Csináltunk, igen, bámulatosan tud gazdálkodni . . . Alig kell nekünk valami, alig tudom visszatartani a munkától . . . nem akar csak egy cselédet . . . Ma már a folyosón maga huzta fel az ágyneműt, hátrakötött kendővel a fején . . . kis fehér kendővel . . .

A társalgás megint fennakadt. Vontatottan, mintha csak udvariasságból beszélne, szólt Lengyel Dénes:

— Nos hát boldogok?

— Boldogok? Ezt el se tudtam képzelni. Ugy tetszik, mintha azelőtt kivert kutya lettem volna . . . Milyen asszony, milyen asszony!

— Ezen örülök. Csak aztán tartós legyen. Le kell szoknia bizonyos szokásokról . . . A modor, asszonyoknál, nagyon fontos . . . A külsőségek, vigyázzon a külsőségekre . . .

Lengyel Dénes felállt:

— Tehát úgy maradunk, a mint mondtam; kezét csókolatom önagyságának! . . . Isten önnel.

Richter kezébe fogta kalapját s leverten ment egészen az ajtóig. Ott végre zavartan, elpirulva mondotta el a miért tulajdonképen jött:

— Nem kegyeskednék meglátogatni . . . hogy örülne Ida! . . . én! . . .

— Mostanság nem, tudja, mennyire el vagyok foglalva azzal a kellemetlen tankönyvvel, majd a jövő héten, a jövő hónapban . . .

Másnap délfelé már ott volt. Ida a divánon feküdt, feje alá tett két kezével, az ajtóra nézve. Richter a lábnál ujságot olvasott hangosan. Az asszonynak alig volt ideje felugrani, maga a férj pedig zavartan szökött meg a másik szobába, hogy felvegye kabátját. A míg visszajött, — mindössze egy másodperczig — magukban voltak, szótlánul állottak egymással szemben, kezet sem fogva.

Ida nem pirult el, nem sütötte le szemeit, mintha zavarban se volna, ugyanaz az álmatag arcz, semmi változás rajta.

Mégis. A tanárnak úgy tűnt fel, hogy soha még nem látta egész világosságában, teljes mélységében ezt az arczot. Életében volt úgy már vagy kétszer, midőn az emberi arczok kifejezéséből egész világosan vélte látni a jellemet, az illető valóját. Nem jellegzetes szemet, száját, izmokat és csontozatot látott, hanem a szellemet mindebben, csodálatos világossággal. Ilyenkor úgy érezte magát, mintha felülemelkedne az embereken, látni azokat minde-
néstől, mintha csak külsejük átlátszó üvegből volna. A clairvoyance e pillanatban — mint a két előző esetben — egészen kieserélte, azt hitte: bármire képes, csak akarnia kell. Olyan felsőbbség volt ez, a milyent egy óriás érezhet gyerekek között.

Hirtelen kezet csókolt az asszonynak s csak egy gondolat választotta el attól, hogy keblére ne vonja. Biztos volt abban, hogy ez az asszony most, házasságának első hónapjában, épp oly odaengedő volna, mint a mikor felszedte az iszaphób. Látta :

még mindig nála van a kulcs akaratához; érzése, gondolatai, álma, még mindig ő körülte forognak. És álmódott addig, míg más feleségévé tette, álmodik az a botor, a ki elhiszi, hogy igazán a felesége.

De mindez csak egy másodperczig tartott; Richter felvette kabátját s meleg, husos kezeit a tanár felé nyujtva, össze-vissza beszélt:

— Isten hozta... ez ünnep... tessék a dívánra, talán jobb a karosszék? ... Nyissák ki az ablakot, csukják be az ablakot...

Ida gyengén mosolygott, és ebben a pillanatban már nem látott a tanár semmit, a másodpercz világossága, gyönyöre elmúlt egy kinyílt piros ajkón, elnyelte az egész ragyogást két kékes-fehér fogsor.

Látott helyette mást. Egy kis asszonyt, a ki házasságának első heteiben jól érzi magát. Tetszik neki az új helyzet mindenestül. Örül kényelmes puha szövetű diszes reggeli ruhájának, melyhez nem kell még vállfűzöt se venni. Örvend azontul a férfinak, a férjnek, az önállóságnak, hogy a saját maga gazdasszonya lehet.

Az anyaság, a háztartás apró gondjainak gyönyöre: erre van rendeltetve az ő kiválasztottja, ebben leli fel örömét, ebben felejt el őt csak oly könnyen, mint ezer és ezer társnője, a kik nem ahhoz mennek a kit szerettek, de elfelejtik a szerelmet és megszeretik a férjet a kit gyűlöltek, még az esküvőn is.

De a társalgás és modor nagymesterének

szavaiból nem érzett ki e gondolatmenet. Beszélt, kérdezősködött, vig volt, élczelt:

— No lássa . . . pedig akkor, hogy felduzta az orrocskáját . . . talán nem is volt szerelmes . . . ha valami vén kitanult mama volnék, akkor se adhatam volna jobban . . . Aztán boldogok-e? Veszekedtek-e már? A doktor szereti-e még a tejbe rizst, főzött-e neki bőven? De nézzenek egymásra, így, különben azt kell hinnem, hogy mindjárt el kell mennem . . .

— Óh, tanár ur!

— Sohse szabadkozzék nagysád . . . nem úgy gondoltam . . . De lássa, maguk egész máskép néznek, mint más emberek . . .

Richter Sándor csakugyan majd felfalta tekintetével Idát, míg az igyekezett kikerülni ez olvadó nézést. Egy kissé zavarta az, talán szégyelte is magát, de arczán e pillanatban nem sejeződött ki egyéb, csendes, nyugodt derünel. Értelmesen, vidáman felelt a kérdésekre.

— A Sándor rendes ember, meg vagyok vele elégedve . . . A Szemering — szép, Bécsset megint csak nem láttam . . . A tanár ur fehérenemüi ott vannak a kabinetben . . .

Lengyel Dénes összeszorította ajkait: ez a lány, ez a kiváló medium a legközönségesebb teremtés a világon! Egy tyuk nem lehet feledékenyebb, talán az is emlékeznék arra a párra, a kire legelsőbb vetette a szemét, a ki buzát kapart ki neki az ocsuból . . . Fülébe csengett a mondás: «tegyen

velem, a mit akar!» és nyomban hangzott rá a másik: «a fehérenemü ott van a kabinetben!»

Nos, ez a kis «fehérenemü» szépen rászedte. Nem, ő csalta meg magát. Hát nem ő szavalta-e még csak nemrég a lánynak a «soha, örökre, mindig!» haszontalan, hiúságos voltát? Van-e, ki jobban tudja, mint ő: milyen könnyen feledi el a képzelt szerelmét a lány, az asszony szerelmének égő, igaz miszteriuma közben. És vajjon nem élt-e lelkében titkosan a vágy: vajha megszabadulna bonczoló szándéka elől, ez az áldozatra szánt bárányka! Ártatlan bárányka akkor, — kezei közül kisuhanó ravasz czicza most, a ki érzéki, piros kis nyelvével szansz zsen nyalogatja előtte pákosztos ajkait...

Fekete alapu, piros-pettyes, bő, otthoni ruha volt Idán. Ennek a ruhának a kéjelmessége, nagy, levegős redői is hozzájárultak ama vádakhoz, melyek Lengyel Dénes bensejében a kisiklott asszony ellen keltek. Vád, keserűség, guny zugott benne és alig értette, mit és hogyan beszélt Richter Sándorné. Vagy ha jól hallotta is, félremagyarázta, nyugodtságát vidámságnak, mosolyát örömmek vette. Ruhájának véletlen rezdülését: kiszámított kaczárságnak tudta be, mely nem neki, de a férjnek szól.

És akármilyen kitünő szeme volt is a jó tanárnak, olyan volt most, mint akármelyik közönséges ember: nem gondolt egy pillanatra sem azokra a szegény asszonyokra, a kik, hogy szánalmat vagy fájdalmat ne keltsenek másban: évtizedeken át

képesek tettetni a boldogságot, arczuk, ajkuk, gyönyörrel, megelégedéssel beszél, a mikor szívének oly rettenetesen üres . . . Nem jutottak eszébe azok a drága, jó teremtetések, azok a szerencsétlen martirok, kik gyermekeket szülnek, jó anyák, hü hitvesek, szorgalmasok, odaadók, hivek férjeikhez, bár nincsen nap, nincsen óra, hogy eszükbe ne jusson az a valaki, a kihez szívének egykor odatapadt, a kiről letenni nem tudnak soha, mégse közelednek hozzá, talán futnak is előle, de rája gondolnak, még haláluk óráján is — s ha már nagymamákká lettek, akkor is kéjesen rezdül meg szíveiknek valamely csodálatos, örökké hangzó húrja . . .

A tanár felkelt.

— Nos, jó napot, isten önökkel!

— Már? szólalt meg szelid szemrehányással az asszisztens meleg hangja.

Ida felállt s feléje nyújtá kezét. Konvencionális módra szoritotta meg a tanár, de e mód daczára érezte annak köszörü fagyosságát. Akart is rá valami megjegyzést tenni, de a szó torkán forrott, a mint felnézett az asszony arcába. Dacz, gög, valami ismeretlen, de szilárd elhatározás látszott azon.

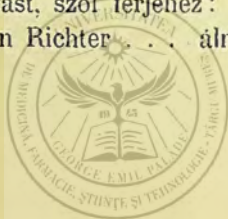
«Mi ez?» kérdezte önmagától.

«Az, hogy örökre elveszett nekem!» felelt meg magának.

Richter ezalatt össze-vissza beszélt: ünnepről . . . szerelemről, estékről . . . teáról. Az öröm szinte elfintorította, mintha náthás lett volna, a szemei nedvesek, fényesek . . .

Lengyel Dénes mögött becsukódott az ajtó. Lassan ment lefelé a lépcsőn s az jutott eszébe: milyen mohón szaladnak most ezek egymás karjaiba Látni vélte testük összefonódását Hangokat, kaczagást, csuklót, tört hangokat vélt hallani és sejtelve sem volt arról a halálos csendről, mely a fiatal pár kokett lakására leereszkedett. Mindenféle látományok gyötörték, csak azt nem látta, mint gubbaszkodik össze a diván sarkában a «ravasz kis czicza», mint hunyja be szemeit s szimulálván az alvást, szól férjéhez:

— Hagyjon Richter . . . álmos vagyok . . . fázzom . . .

XIX.

— Ida, el kell mennem . . .

— Hová?

— Külföldre, tanulmányutra, az állam küld . . .

Már a hét végével el kell indulnom . . . Istenem, milyen jó volna, ha elvihetnék, borzasztó, hogy nélküled kell mennem . . . nem látlak talán hónapokig . . .

— Hát ne menjen.

— Mennem kell. A Lengyel ajánlatára küldenek . . . az ő kedve, céljai velem . . . Nagy kilátások a jövőre . . . Rendes tanárság, tarthatok neked kocsit . . .

— Nekem, kocsit?

— Kocsit, inassal! Istenem, mit fogsz csinálni ennyi idő alatt, és mit fogok én? Ha elvihetnék, de az a rettenetes hajsza, klinikáról klinikára, folyton el leszek foglalva . . .

— Nos, nem fognak ellopni . . . Csak menjen, én majd csak el leszek valahogy, a házbeliek, a zongora, a könyvek, a takarítás . . .

— A professzorom ígérte, hogy gyakran meg fogja látogatni . . .

— Igen.

— Fogadja jól, teára is meghivhatja, néha.

— Természetes.

— Most pedig kezdjük a bucsuzást . . . csak egy hét van adva.

Az egy hélig tartó bucsuzkodás után, Richter Sándor nehéz szivvel ült fel a vasutra. A jegye Nápolyba szőtt, de neki — maga se tudta miért — úgy tetszett, hogy a kárhozatba megy. Mintha soha többé nem látná viszont feleségét, mintha meghalni menne az örökszép városba. Hiába veszedtek a kupében, nem akarta felhuzni az ablakot, míg csak kivehette az Ida köpenyének fekete prémjét, kalapjának barna szalagját . . .

Azt se látta ár. Most gondolatban követte. Kocsira ül, — csak meg ne fázzék ebben a havas-
esős időben! — Rája gondol . . .

Csakugyan, az asszony rája gondol. Beszélni hallja: «a professzorom ígérte, hogy gyakran meg fogja látogatni!» És csakugyan megborzong a hidegtől.

— Sebesebben! szól a kocsisnak. Alig várja, hogy otthon legyen. Alig várja, hogy visszabujhasson ágyába.

Egész napon ott marad. Maga előtt gyengélkedéssel menti magát. Csakugyan, sajátos izgatottság vesz erőt rajta. Izgatja a csend, az egyedüllét,

a visszafojtott s most kitörő gondolatok. Jól esik neki a magány, a szürke deczemberi ég, mely alól sötétkék foltok tünedeznek elő.

Másnap mégis felkel, de álmodozva jár a szobákban, tétlenül, fáradtan.

Dél felé látogató-jegyet hoz be a szobaleány. Pillanatokig nézi a kártyát. aztán határozottan szól:

— Mondja meg, gyengélkedem, nem fogadhatom, bocsásson meg . . .

Másnap ismétlődik ez az állapot, ismétlődik a látogatás. a válasz is a régi:

— Nem lehet . . . bocsásson meg!

Mindegyre sűrűbb szürkesség az égen. Havas eső hull, verebek reszketve bujnak össze az eresz alatt. A gyerekeket nem bocsátják ki többé a folyosóra játszani . . . Olyan rideg nélkülök ez a ház, Ida nem mer többé az ablakhoz menni.

Egész napon át hazug történeteket olvas. Olyan meséket, melyekben, a kik szeretik egymást, egymáséi lesznek . . . Este felé pedig ír a jó Richternek: «Minden rendben».

Két napig kimaradt a tanár látogató-jegye. Az ötödik napon azonban ismét behozta a szobaleány. Most azonban horitékban volt.

Petrovics Ida gépiesen olvasta rajta az irást:

«Beszélni akarok önnel, látni akarom önt.

Akarom.»

— Nem! szólt Ida csendesen. — Mondja meg, hogy nem lehet! szólt a szobaleányhoz.

Egy pár pillanat mulva hallotta, a mint Lengyel Dénes mögött becsukódott az ajtó. A szobaleány végigmegy az előszobán, hozzá akar jönni. Hirtelen magára zárta az ajtót.

Aztán a magasba emelte karjait, hogy lélegzeni tudjon . . . Este felé járt az idő. Ida leült az az asztalhoz s irt férjének :

«Jól vagyok, semmi baj, ne aggódjon, *itthon minden rendben!*»

XXI.

Még csak a naptárban volt tavasz. Az utcákon vizes ősz, köd a város fölött.

Alig mult délutáni hat s már mindenfelé gyűjtötték a lámpásokat, még nem esett, de már is fekete esernyők mindenfelé. S a ködszállta aszfalt gázvilágította nedves fényében őszi képek tükröződtek, felcsillorva, végigfutva, megkeskenyedve, fantasztikus formákban, megnyujtva fa-hosszuságra az embereket, torony-nagyságra az apró fákat. A szűk utcák még jobban megkeskenyedtek, de a végük elveszett a ködben.

A tanárt minduntalan letolták a gyalogjáróról, majd kényszerítették, hogy a fal mellett suhanjon végig.

«Úgy járok, mint egy tabetikus, a lábam alól elvész a szilárd talaj!» ezt gondolta magában, de azért nem jutott eszébe, hogy a kocsitra térjen, vagy bérkocsiba üljön.

Ment előre, ösztönszerűleg hazafelé tartott,

a nélkül, hogy tudta volna, hová megy. Nem volt szándéka, nem volt akarata, nem voltak tervei s mint utja elveszett a homályos, vizes, ködös estébe: úgy veszték el céljai valami nyomasztó, homályos, szintelen hangulatban. S a mikor természetyszerűen azzal kellett volna foglalkoznia, hogyan férjen ahhoz az asszonyhoz, a ki csak egy pár percze utasította vissza? egészen másra, olyasmire gondolt, a mi egyszerre kitörülte emlékéből az egész élő világ képét, az emberekkel, a tudománnyal, a szerelemmel, a betegséggel, Petrovics Idával egyetemben.

Egy kirakat mellett elhaladva, hirtelen, véletlen annak nagy tükörüvegébe nézett s abban valami alakot pillantott meg. Saját magának színes alakját, fekete háttérben.

Az alak idegennek tetszett előtte, saját maga egészen ismeretlennek. Megdöbbsent, most vesztette el igazán lábai alól a szilárd talajt, elvesztette magát — az Ént.

Megállt a kirakat előtt — a kép eltűnt, tovább támolygott, új tükörüvegbe nézett s a saját-ságos alak újra megjelent. Sötét háttérben ott, ragyogó, rezgő fényes alapon az aszfalt vizes tükrében.

Féjén, szivén, egész testén nyilaló érzés, értelmében kinos villanás:

«Ki vagyok — én?!»

Nem tudott magának megfelelni. Értelme elnémult, hebegett, csak nyomorult, szorongó érzése zajgott.

Nem találta magát magában, nem ismerte

képét, alakját; multja, cselekvései, élete, hozzátartozói mind szétfoslottak a vizes estben.

Neve, eredete, szülei, fizikuma, állása, céljai, a meggyőződések, a kételyek, az érdek s mindama körülmények, melyek megalkotják az elkülönített valakit, az Én öntudatos fogalmának részei: csak mint homályos, összefüggés nélkül való emlékek csilannak meg agyában.

«Örület! örület!» ez volt első gondolata az egyensúly felé. Ez az ítélet ez a megfigyelés adta vissza tudatosságát, ezen építette fel újra önmagát. S mohón kapdosott ama adalékok után, melyekkel egyéniségét meghatározhatja. Visszagondolt anyjára, a mikor az ölbe fogva felvarrta inge gombját, nénjére, a kivel együtt bujkáltak a szinben, olvasta nevét a lapokban: «irta Lengyel Dénes tanár,» megjelentette életének fontos eseményeit, sikereinek pillanatait, a kollegákat, az ismerősöket.

Mindez azonban olyan halványan, annyira határozatlanul állott előtte, hogy szorongó érzése még egyre tovább tartott, még egyre zugott ben-sejében a kérdés:

«Ki vagyok — én?»

Közel volt az örültség izgatottságához, a mint tovább kereste saját magát — másban. És szinte megörült, a mint végre meglelte abban, a miben majdnem elvesztette. Petrovics Ida alakja jelent meg képzeletében, hangja csendült meg fülében.

Tudta már kicsoda. Tudta már azt is, mért ez a szörnyü káprázat. Annyit foglalkozott mással, hogy

magáról el kellett feledkeznie. Annyit évődött elvont dolgokon, hogy emberi természete hoszut állt benne azon, a mi nem emberi.

Egy kissé lecsillapodott, régi hangulata visszatért, megérezte a hóval vegyes esőt, kocsiba ült, hazahajtatott.

Otthon nem tudta mihez fogjon. Szivarra gyujtott — eldobta, lefeküdt — felkelt. Eloltotta lámpását, újra meg kellett gyujtania.

Pedig nem volt izgatott, egészen meghiggadt ezenközben. Sőt mosolygott is azon, a mint újra elgondolta, hogyan üzte énjét az imént. Hidegen hagyta az a gondolat: milyen közel volt az örülethez.

Elbidegült maga iránt, közönyösség fogta el. Mindebben nem volt egy cseppnyi keserűség sem, de unalom — tenger.

Nem volt éhes, nem volt álmos, nem vágyott lányra, nem kívánt s nem akart semmit. Még csak az sem jutott eszébe, hogy jó volna valami után epednie. Arra is csak futólag gondolt, a mi alig egy pár percze a legszélsőbb lelkiállapotokba sodorta. Egész higgadtan állapította meg magában a valóságot:

«Nem akar többé, — ez az egész. Eleresztetem, elszállt, fölöttem van, nekem elérhetlen magasságban. Nincs kedve magát föláldoztatni s ha egyáltalán szó lehet áldozatról, ugy az én vagyok. Ez pedig be van fejezve, ez ellen nem lehet küzdeni.»

A küzdelem lehetetlensége, haszontalansága: ez volt kimerített akaratának eredménye. Ellentál-

lási ereje végre is kimerült az erő fölötti küzdelemben. «Ez az egész!» ebben megnyugodott. A mint megnyugodott mindenben. Abban is, hogy olyan helyzetbe jutott, a melyből nincs több kibuvó, csak egy, egy — a halál.

Nem küzködött, nem borzongott, nagyon természetesnek találta a dolgot. Annyira közönyös lett maga iránt, hogy az élethez való akarata hasonlós volt ahhoz a ezernaszálhoz, mely egy darabig megbirja a nehéz tárgyat, de ez az idő csak nagyon rövid időre terjedhet, a fonál szakad, a tárgy lezuhan.

Lengyel Dénesnek egy kissé szédült a feje ettől a bizonyos és közel való zuhanástól. De ez a kellemetlen érzés csak addig tartott, míg meggondolta mit várhat az élettől:

«Semmit, soha. Nincs és nem lesz mi sem, a mi idekötné. Sivárság, pusztulás, unalom minden. És ez így tartana mindig, ez nem fog megváltozni soha!»

Rossz óráiban — akadt ilyen is néha — mindig megvigasztalta magát az emberismerő okos bölcsesével:

«Mindez nem tarthat sokáig; sors, állapotok, hangulat jön és megy, mint a hogy fakad és mulik az élet!»

Immár ebből a filozófiából nem maradt meg semmi. Pusztaságban volt, a mely olyan nagy, hogy nem látta végét, hát azt hitte nincs is. Nos tehát fog ő csinálni, hisz már meg is van: jövel mindennek vége, jótékony: Halál!

Milyen bolondság — gondolta magában — az ember nem maga határoz élete felett s milyen gyönyör, hogy amikor akar, elválakozhat az élettől. Egy férfi s egy asszony összebuk — és bebujik a világba egy új ember; sir, mert kedve ellenére, mások akaratából kellett megjelennie, a mások akaratából kellett ittmaradnia. Később aztán magának is tetszik a dolog, örül annak, hogy a milyen jogtalanul hozták világra őt, ugyanígy lehet ő mások életének oka. Míg végre belátja: akkor voltam okos, a mikor nem volt eszem, a mikor sirtam a kénytelen megjelenésen és angolosan ajánlván magát a világnak, köszönti a: halált.

A tanár bizonyynyal nem gondolt e pillanatban Schopenhauerre, de azért bizonyos volt ebben:

«Milyen bolond a világ, s hogy nem gyilkolja magát rakásra!»

Immár egyetlen célt látott az életben:

A halált!

A többi? Mind arra való, hogy előlgessen ennek a legfőbb célnek.

Bolondulás és bolondítás mindaz, a mi az élethez köt. Bolondítás a szerencse, csalogatás a szerelem, csalogatás a remény, hazug narkozis maga a szerencsétlenség is, mert bizakodunk megváltozásában. Bolondítás és bolondulás: mindama millió dolog, melynek közepette az ember jól érzi magát, látóhatárt elfogó hazugságok, szemet vakító silányságok, melyek elfödik, elrejtegetik, irtózatossá teszik az édes, a jótékony: Halált!

Csillogó szemmel, szomjas ajakkal nézett szét szobájában a tanár. Volt már gyönyör is szívében: mennyi mindenféleképen lehet meghalnia! A legközönségesebb méreget kezdve a kava-kavaig: válogathat kedve szerint. Ezer embernek, ezerféle halál — egyetlen egy kis diófa-szekrényben.

Melyiket vátaszsa? Azokat-e, melyeknek látta már hatását, vagy olyasmit próbáljon, a mit «müködni» nem látott még. Avagy talán a pisztolyt?

A strihnint választotta. Csengetett:

— Hozza be Milit.

Az inas kövér, kékszalagos tengerinyullal tért vissza.

— Elmehet.

A tanár megsimogatta a felhizlalt szegény állatot. Az nem reagált e kedveskedésre, mulyán, összegubbaszkodva ült a karosszéken.

«Az extirpácziók helye alig látszik a fején», jegyezte meg magában az orvos.

A koponya-irtások csak sajátságos szelidségén látszottak meg. Fejét nem mozgatta akkor sem, midőn az orvos, keskeny, de hosszú sebet vágott testébe. Az állat vére lassan csepegett a fotőltre s az mégis olyan nyugodtan nézett maga elé, alig pislogott.

Az orvos a szekrényből kivette a strihnines üveget, «Milit» pedig letette a földre.

«Nos, nézzük, mennyi kell neked — mennyi kell nekem!» szólt aztán félhangon és a méreggel megérinté az állat nyitott sebét.

Alig egy percnyire vonaglás, valami tüsszögő,

fura hörgés és a nyul nagy fehér teste élettelenül feküdt a megfeketedett vértócsában, míg az orvos, tágra nyitott szemmel, elmerülve állott előtte. Pillanatok teltek bele, míg felocsudott, míg merev szemeit letudta venni a tetemről.

«Kilencz óra van . . . tehát egy percz s néhány másodpercz!» állapította meg magában és hirtelen, a nélkül, hogy gondolt volna valamire, feltúrte kabátját, ingét s lanczetájával végig vágott alsó karján; kicsiny, de erős sugárban vér szökkent ki a sebből. Megszisszent, szédült, le kellett ülnie. Szeme káprázott, bal kezével keresett valamit, de nem találta. A tehetetlenség rémitő érzése feküdt reá, pillanatokig ült székében, a nélkül, hogy valamit cselekedni tudna.

És mintha a Mili újra felébredt volna, mozgást, zuhanást, zajt hallott. Összeszedve minden erejét és száját összeszorítva, szemeit becsukva felugrott. Mintha már is meg lett volna mérgezve: rettenetes küzdelem rulította el arcát. Szemöldökei felnyultak, álla remegett, kapkodott, sietni akart, az ajtóhoz szaladt, hogy becsukja és — kinyitotta.

Az ajtó előtt, az előszoba sötétjében, hajadon fővel, reszketve és mosolyogva előtte állott Petrovics Ida.

Egy pillanatig mint két szobor, ugy álltak egymással szemben.

— Itt vagyok! szólt a lány halkán.

— Itt vagyok! ismétlé. még egyszer.

Több szó nem hangzott.

XXII.

Nem magyarázgattak egymásnak semmit. Csak... fölébredtek.

Túl volt reggeli kilencz órán, a függönyök újvörös csikjai fellángoltak a tavaszi napsugárban, bántó világosság terjedt szét a szobán, fénysávok mászkáltak be minden zugba. A husvét előtti nap kellemesen lázas zszibongása az utcán.

— Ön most megvet engem! szólalt meg az asszony . . .

Dél felé járt az idő, a mikor az utcán voltak.

— Megyünk . . . el innét . . . szólt a férfi.

— Hová?

— El . . . tova.

— Merre?

— A hol magunk vagyunk.

— Istenem . . . falura . . . ki?

— Erdő aljába, messze, a hol nem tudják honnan jöttünk, hova megyünk.

Az asszonynak nem jutott eszébe kérdezni:

«meddig maradunk?» A férfi nem találta szükségesnek mondani: «és ott maradunk mindig!»

Nem magyarázgattak egymásnak semmit. Az asszony nem szólt küzködéseiről, ellhallgatta szenvedéseit, nem kérdezősködött: «mért dobtál oda, ha vissza akartál venni? Mért taszitottál el, ha szeretél, mért mondtad csak egyszer, hogy szeretsz, s mért mutattad aztán százszor, hogy nem!?» Hallgatott minderről, csak azt mondta el, hogy jött el hozzája, hogyan kellett eljönnie. Valami ellenállhatlan erő, valami csodálatos akarat hiva-hivta, s hiába ellenkezett, hiába ragaszkodott mindahhoz, mi erény, becsület, hűség és szemérem: eljött, el kellett jönnie.

Lengyel Dénes is csak annyit mondott:

-- Ha ött perczezel később jössz . . .

— Akkor?

— Nem lettem volna — itthon.

A többiről hallgattak. Csak az létezett számukra, a mit egymás karjaiban leltek; a mi más volt és van: nem létezett többé. Mintha mindig így lettek volna, mintha nem történt volna velök egyéb, csak hogy ma . . . felébredtek.

XXIII.

Délután már a vasuton ültek.

— Az a felhő ott Erdély felől száll . . . oda megyünk.

— Kérdezze meg őket honnan jönnek ?

— Azt mondják a hazámból, Háromszékből, a hol olyan faluk vannak, melyek a mappán sincsenek meg.

— De ha maga ott egyetemet fog nyitni ?

— A maga tyukjainak, igen.

— És a maga nyulainak.

— Olyan nincs.

— De engem tyukjaimmal együtt hamar meg fog unni.

— Nem lehet.

— Mert már meguntam . . . Nézze ezt a rettenetes urat a sarokban, le nem veszi rólunk a szemeit, még csak a kezeit sem foghatom meg . . . Milyen hosszú állomás . . . !

— És tanítványai ?

— Vakáczión.

— A betegek ?

— Szenvednek nálam nélkül.

— Nem fél a világtól ?

— Óh az az ur . . . azzal a rettenetes pápaszemmel !

XXIV.

Négy nap alatt értek Erdélybe, kerülő utakon, nagy pihenőkkel. Nagyobb állomáshoz ha értek, Lengyel Dénes szolt:

— Ez híres város, ezt meg kell néznünk!

Kéj volt nekik ismeretlen városokban ismeretlenül kóborolniok. Karonfogva, mint férj és feleség, vidáman, fesztelenül, mint valami fiatal színészpár.

És a duplaszemüveges ur is elmaradt mellőlük végre. Maguk voltak egy kupében s a férfi, ha elfáradt, az asszony ölébe hajthatta a fejét, az asszony is megsimogathatta az orvos fényes, fekete haját. Valami különös gyönyört találtak e szeretkezésben, melyre a mindenfelől nyitott ablakokon keresztül ismeretlen tájak mosolyogtak be, s a melyet minden pillanatban félbeszakíthatott a vonatvezető, egy tolakodó ur, sipitózó, kandi asszony.

Hát még az éj, az utolsó, a mit így töltöttek együtt. Zsibbatag fél-álom rajtuk, áttetsző, csillagtalan, mégis világos, szellős, de már meleg tavaszi éjjel az elsuhanó tájakon. A merre csak mentek, utjok peremén, a közel falvak határán, a dombok

körül: virág, virág. Baraczk, mandula rózsaszín virága, körtefa krém ruhája, fehérbe öltözött szilvafák: mindenféle kéjes, bolondos dolgokat sugtak be hozzájuk a nyitott ablakon.

— Nézze báloznak a fák, ezek oszt' a toa-
lettek..! szólalt meg a férfi.

— Én csak bódító muzsikájukat hallom! fe-
lert szembehunyva a nő.

Mennél lejjebb mentek a völgybe, annál több lett a fa, s a mint oszlott az éjjel s harmaton át derengett a hajnali ég: annál szebb lett színük, erősebb illatuk. De a csend még mindig tartott, csak a mikor a dombok felett végig-végigfutott egy-egy egyenetlen függőleges fénysugár: ekkor kezdődött meg az a zsongás, melynek egyhanguságát ismeretlen hangok csodálatos floriturája cifrázta.

Mindez álmra készítette őket, s egyszersmind nem engedte, hogy elaludjanak. Elveszteni öntudatukat ilyenkor, nem tudni arról, a mi bennük és körülük csupa báj, csupa gyönyör, teli harmonia!

Kölcsönösen ébresztgették egymást, ha egyikük, másikuk pillanatnyi szenderbe merült.

— Alszik? kérdé Ida.

A férfi kinyitotta szemeit.

Az asszony behunyta szemeit, ajkai nyitvák, egyenetlen lélegzésén, egy kissé elhalványodott arczán az álm jelei. S Lengyel Dénes lehajolt föléje, ajkát rányomta ajkára s Ida pillái megrendültek, felébredt, mosolygott:

— Ugy sem aludtam! mondá.

Kimerülten, de vidáman utaztak tovább napal. Lengyel Dénes beszélt arról a faluról, a hol le fognak telepedni . . . csak már ott volnának.

— Milyen életet fogunk ott élni, én megírom, hogy «egészségi okokból» ebben a félévben többé nem tartok előadást, a betegeimet pedig odaajándékozom —

A tanár gondolkozott, majd hirtelen Idára nézett s lassan szólt:

— Richternek.

Először ejtették ki e nevet utjokban, most jutott először eszükbe, hogy utazásuk szökés, tettük hitszegés, szerelmük házasságtörés, hódolatuk bűn, mely kívül helyezi őket a társadalmon, elszakítja őket a világtól, számüzi messze, örökre, rengetegbe.

Ezek a gondolatok csak úgy átsuhantak az asszony fején. Igazában tettének következményeképen csak azt látta, hogy im a mellett van, a ki nagy, erős, hatalmas és szép; nagyobb, erősebb, hatalmasabb, szebb, mint a mit elhagyott maga mögött, mint a mivel szakított örökre.

Egy pillanatra se remegtette meg szívét valamely bűnnek tudata, mindaz a mi kívül állott a a férfin, a kinek keze szorítását érezte most is csak olybá tűnt fel neki, mint valami kép, melyet látott, vagy álmodott valaha.

Alig hogy szemöldöke rándult meg e névre s a mint elhangzott az, a másik pillanatban már igenlőleg bólintott fejével.

A tanár meglepődött ezen a jelenségen. Közelebb huzódott Idához, hogy jobban lássa s me-reven, mintha csak faszczínálni akarná, szemeibe nézett.

Sűrű barna pillák mögül édesen, szeliden két tiszta szem ragyogott feléje. Nem volt abban semmi titokszerű, semmi különös, nem szólt egyebet, csak ezt:

«Szeretlek, szeretlek!»

S magában e vallomásban mennyi titoksze-rűség, mennyi rejtelem! A tanár szinte szédült, a míg e szemekbe nézett, a míg a titokra gondolt.

Minden a mi miszteriozus a szerelemben, mindaz, a mi egy férfinak megfejthetlen, hozzáfér-hetetlen az asszony lényegében: újra megjelent neki, felrajzott benne — kísérteni.

Agyában felkeltek, kergetőztek azok a kérdő kis gnómok, melyek millió kérdést intéznek a néma értelemhez s szinte örülnek, szinte gunyosan kaczag-nak a kérdezettnek szégyenkező, buta némaságán.

«Mért jött el hozzája épp akkor, mért szereti éppen őt, mért nem omlott a karjaiba a mikor még nem volt a másé, mért nem fél, mért kellett vele találkoznia, mért nem tudja elhagyni, mi lesz en-nek a vége, mi lesz az ő életével, mi lesz céljai-val, csakugyan olyan imádásra méltó asszony-e, csakugyan örökre az övé, nem csak illúzió és érzékiség az egész, mit rejt, micsoda gondolato-kat forral szük kis homloka megett, mi az a mi azt a mondhatatlan báju fényt ragyogtatja szemei-

ben, milyen lehetett mint gyermek, milyen lesz ha megöregszik, meg fog-e öregedni valaha, együtt haladnak-e életük vége felé, meghalni tudnak-e egymás nélkül?»

Osszevissza, rendszer és logika nélkül futottak, rajzoltak, tánczoltak, röppentek agyában a megfelelhetetlen kérdések apró manói.

Ha csak egyre is tudott volna válaszolni, megbomlott volna a bűvös kör s menekültek volna szét a messzeségbe fehér lipék aranyos díszélyek, petytyes kutóka bogarakba bujva. De néma értelme csupán a kérdéseket viszhangozta, fáradt szemei csak a kérdéseket keresték. Keze az Idáé után nyult.

A vonat sebesen haladt velök előre, közeledt valami nagyobb állomás, Erdélyben voltak.

A nap újra inuló félben, a kupé fölött kigyult a lámpás, a vonatvezető bedugta fejét az ablakon:

— Nem méltóztatnak kiszállani a következő állomáson?

— Nem. . . talán.

Fél éjjel menniök kell még, hogy céljokhoz érjenek.

— Jó volna már ott lenni! szolt a férfi.

— Mért? Itt olyan jó . . . felelt Ida.

— Tán álmos? kérdezte azután.

— Egy cseppet sem, hanem ez a folytonos rázkódás egyre izgat. Szeretnék már valami csendes otthonban lenni, biztonságban, minél messzebb a fővárostól. Olyan iszonyatos lassan megy ez a vonat.

Csakugyan, közel az állomáshoz, már csak baktatott a gőzgép. A tanár megnézte óráját :

— Egy negyed, nem is egy egész negyedóra alatt érünk oda. De alig állunk egy fél óráig, aztán tova még . . . Ezek a zökkenések ! A szívemet is kirázzák helyéből, valami ürességet érzek a helyén, várjon, keresem . . . hol is van maga ? !

A tanár kaczagott s megtapogatva szive helyet, folytató :

— Nézze, nem találok !

Ida mosolyogva szoritotta fejét a férfi vállára.

— Mosolyog, olyan bizonyos ?

— A míg ön velem van . . . nem félek . . .

— S ha itt hagynám ? Mi lenne ?

— Nem tudom.

— Meghalna, ugy-e ?

— Nem tudom.

Nem beszélgettek többé egymással. Ida csendesen ült a szögletben, lopott tekinteteket vetvén Lengyel Dénesre, a ki homlokát a kupé ablakához szoritva — úgy látszott — az elvonuló, a közeledő tájt nézi. Az asszony boldognak érezte magát így is, eszébe se jutott, hogy a férfi, a ki nemrégén még nem győzte csókolni kis ujjá vakkörmét, most, a mikor birtokában van, elfordul felőle, érintetlen hagyja nyitott, piros ajkait s inkább nézi a tájat, mint őt, és számlálgatja a sürgöny-póznákat, a helyett, hogy hozzája szólna. Mindebből nem jutott eszébe semmi ; csak úgy össze volt kötve, csak úgy együtt volt szerelmese lelkével, mintha csók

forrasztotta volna azzal egygyé. S míg a férfi arra gondolt: mit forgathat most eszében az asszony? a házasságtörés foglalkoztatja-e avagy a minden körülménytől független szerelem, a régi férfi képe kísérti-e avagy az új veszt előtte színéből, erejéből? Ida nem gondolt tulajdonképen semmire és gondolt mindenre, csak arra nem, a mit a férfi forgatott fejében. Érezte: milyen jó élni, s bár szívét olykor valami litokszerű szorongás fogta el: öntudatlan azt kívánta maradjon így mindig.

A tanár szoritotta fejet a hideg üveghez, számolgatta a póznákat, s szíve egyszerre vergődni kezdett. Ismerős tájat, ismerős falut pillantott meg. Mintha meg volna hatva.

«Vénülök!» mondta magában kedvetlenül. És végre is megállapította azt, a mi alaktalanul ugyan, de az egész napon kínozta. Konstatálta erejének fogyását, petyhüdttségét, általános dekadenciáját. Most foglalkozott először kritikailag az utolsó napok történetével. Valami szégyenérzet lopódzott be szívébe.

Maga mögött érezte Idát, az ablakon keresztül látta már a legutolsó őrházat az utolsó előtti állomás előtt. Egy asszony s egy falu — ide lyukadt ki. A nő titkának kitudása helyett itt az eredmény: egy asszony, a kinek nincsenek előtte titkai, mégsem ismeri jobban, mint a mikor még titkai voltak. És a meggyógyítandó főváros helyett egy egészséges kis zug, a hol a jahasasszony se tud megélni:

«Faust ur ide jutott!» milderre csak ez jutott eszébe.

Hogyan jutott ide? ez a kérdés, válaszosztul együtt, foglalkoztatta azután. Rossz uton indult? Nem. Volt terveiben kivihetetlenség? Nem. Volt benne elég tudás és erély? Volt —

De meddig?

Erők és vágyak, melyek erősebbek az intellektuális hatalomnál, álltak elébe útja közepén. Egyetlen egy valami akadályozhatta meg a sikert, az egyetlenegy szerelem: és épp ez lépett tárgya és céljai közzé.

De hát csakugyan szerelem volt-e az, és ha az volt, az-e még? Erre a kérdésre száz kitérő feleletet adott magának. És elemezni kezdé a lehelletet is, a mely tegnap még megrészesgíté, élettani-
lag vizsgálta a hangot, melyet egy pár órája még a legszebb zenének tartott. Felépítette, majd lebontotta újra az utat, mely érzéséhez, nagy szenvedélyéhez vezette. Minden apró dolgot, minden elejtett szót számba vett. Vajjon nem-e az akadályok, a visszautasítás szította-e fel lángját, melyen értelme, minden szellemi tulajdonsága elolvadt? S a mi most megtartja az asszony mellett, nem az-e, hogy nem akarja magára hagyni, miután társadalmi állását, világbeli erejét elvette tőle. S mi az, a mi megremegteti most is, midőn az asszony halk lélegzését hallja maga mögött. Valami csudálatos gyöngédség fogja el. Érzi, akarja, hogy ennek az asszonynak boldognak, virágzónak kell lennie. Semmiféle nyomornak nem szabad hozzá férköznie, ne érje lehellet.

«Az arkangyal őrző szárnyai!» gunyolta magát

Lengyel Dénes. De nem nyugodott meg-e gunyolódásban, s folytatta kérdéseit tovább.

«Hanyatlás! ez az egész.» Ez volt az eredmény.

Már-már belenyugodott abba, a mi ugyis megváltozhatatlan. És elhatározta, hogy itt marad a vidéken, nem mutatja többé magát a fővárosban, nem megy feléje se többé kudarczai színhelyének. Hanem itt csinál egy minta-vidéket. Meg fogja mutatni, hogy képzeli ő a közegészségügy rendezését Magyarországon. Mit lehet tenni, milyen eredményeket lehet elérni, ha a legfontosabb ügyet nem hanyag vagy tudatlan és ellenőrizetlen emberek kezébe adják. Ha most megvakulnak egész falvak a rosszul kezelt, vagy elhanyagolt egyiptomi szembetegségben — hát látni fognak, a kik vakságra kárhóztatvák. És elébe fog állani azoknak a gyermekpusztító járványoknak, melyek évente száz meg százezer olyan áldozatot szednek, melyek nem is a kor, hanem az ügyefogyott vagy haszontalan egészségügyi hivatalnokok áldozatai. Embereket fog megmenteni az országnak, életet az életnek . . .

«Hanyatlás!» ujra ez volt a válasz a pillanatnyi föllendülésre, ez vágta ketté a felpeszdült terveket

«Faust, mint megyei vagy járási orvos!» A tanár szeretett volna kacagni magán. Nem elég hát a két eredmény: az asszony és a falu, még egy harmadikat keres hozzá: kutba fult szolgálók hullájáról irandó vizum repertumot . . .

Csak most látta, hová jutott, milyen cserét csinált.

A vonat alig hogy czammogott már. Gépje nagyokat fujt, mint az üres ember.

Az ablakon keresztül látszott az állomás egyetlen emeletes épülete, s nem messze ahhoz, tar hegyek alján, szürke kis házak, egy-két gyerekjátékhoz hasonló templomtorony. Ez lesz ezután az ő fővárosa. Ide fogják hívni, ha valamelyik előbbkelő hivatalnoknak a felesége a sok higanyos festék következtében idegbajos lesz.

Csak most érezte igazán mit cselekedett. Ah, mennyivel jobb lett volna elmulasztani magát, mint itt elevenen eltemetni. És az egyforma házakat, a zöldzsalogáteros ablakokat, a kis várost körülvevő vizimalmokat nézve: képzeletének délibábja a fővárost varázsolta elébe. A hatalmas, szinte mitikus Budapestet, lázával, zajával, sürgésével, sokadal-mával egyetemben, a mint nappal az utcán vagy rendelő szobájából látta. Majd éjjel a távolság és a setétség homályában még titokzatosabban, még nagyobbyszerűen, úgy mint egykor, meleg s világos nyári éjjelen. . . .

A vagonok már csak riszálódtak, viz-árus gyerekek, pékinasok szaladtak a vonat elé. Lengyel Dénes elfordult az ablaktól s ldára nézett. Az aludt csendesen, édesdeden, mint egy fehér czicza a biztos tűzhely patkáján. Egész alakja homályban, csak kövér, kis kezeire, kigömbölyödő térdeire esett a lefüggönyözött lámpákból némi világosság.

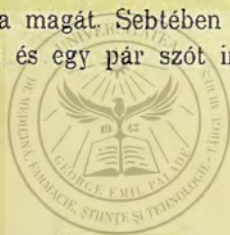
A tanár elfordult tőle s kinyitotta egy kissé az ablakot. A hűvös levegő kiszijja tán fejének forróságát.

Hiába volt minden, agyában visszatarthatatlanul száguldottak előre a gondolatok.

Nem, nem adja meg magát. Tudnia, látnia kell . . . Nem engedheti, hogy erőt vegyen rajta az erőtlenség. Azért sem hanyatlás . . .

A szive összeszorult gyáván, de csak egy pillanatra, a másik pillanatban már újra felizgatott agya diktált neki.

Elhatározta magát. Sebtében kivett egy lapot jegyzőkönyvéből és egy pár szót irt rá. Aztán felköltötte Idát.

XXV.

Kiszálltak. Egy fél óráig állott itt a vonat, addig kellett várniok. Bementek az egyetlen váróterembe. Ida leült, a tanár valami szolga után nézett. Azzal suttogott egy pár pillanatig s visszatért asszonyához. Egy pár perczig némán ültek egymás mellett, míg a férfi egyszerre felpattant :

— Most jut eszembe . . . be kell mennem a városba . . . Egy negyed óra múlva itt leszek, nem fél addig?

Nem, menjen.

Az asszony magában maradt. Szemben az órával azzal foglalkozott, hogy nézte milyen hosszú idő egy percz is. Pedig nem unatkozott, sürgésforgás, társaság körülötte.

A vidéki kis állomások rendes közönsége : a kikisérők, a bucsuzók nagyobb számmal, mint az utasok. Hölgyek gavallérjaikkal, a kik minden este kísétálnak az állomáshoz, a séta kedvéért s megnézni ki jön, ki megy. Színház ha nincs, az is mulatság mint indul meg a vonat . . .

Hátul cigányok pesti operetteket huztak. Az egész váróteremben szétáradt egy-két ujonan fagygyuzott vasárnapi bekecs nehéz szaga, miglen egy kiborotvált állu ur, a ki után sok és szép bőröndöt hoztak, kivette zsebkendőjét. Most már ennek az illatszerével volt tele a levegő . . .

Ida körül, fel s alá sétáltak az utasok, a bucsuzók, a hangos beszédü sétáló hölgyek. Hallja, hogy találgatják: «miféle», valami lovagló-korbácsos ur, a ki segédszolgabíró lehetett, sugott valamit egy kövér nagy asszony fülébe. Nevettek. Az illatszeres ur leült melléje, s elmondván, hogy a legnagyobb bécsi rőfös-áru üzlet magyarországi megbízottja, kérdéseket intézett hozzá magyarul, de választ semmiféle nyelven nem kapott.

Azután egy mesteremberné tett le lábaihoz egy kaska tojást s kérte: vigyázzon rá, a mig bejön. Ida mosolyogva intett igent.

Szemben vele az óra mintha sietni kezdett volna. A negyedóra már elmúlt, repültek a perczek. A bucsuzkodás újra megkezdődött körülte, csókok czuppantak, sirás hallatszott, majd hecsengetett a portás és loholva jött be egy ur, a ki tőle kérdezte: nem késett-e még el.

A váróterem majdnem egészen kiürült, már csak tiz percz volt . . . Már csak hat . . . két percz és indul a vonat nélkülök.

Az asszony nem mert kimozdulni helyéből, valami szerencsétlenséget érzett. . . . Mi történt Dénessel? Értelme elsötétült, a mint erre akart gon-

dolni. . . Harmadikat csengettek, fázni kezdett, fogai vaczogtak, reszketett minden kis része. Így, elelcsukló lábakkal vánszorgott ki az állomás városfelőli oldalához, s a mint kiért, a vonat fűtyült, elrobogott . . .

Be akart szaladni a városba, kereste a vasuti szolgát, a kivel Dénes az imént beszélt. Az éppen szemben jött vele :

— Tekintetes asszony, egy levél . . .

— Ki . . . !

— A tekintetes urtól . . . a ki az elébb ment el.

Ida felszakította a czimtelen boritékot, és félhangon olvasta az írónnal írt egyetlen egy sort :

«Nem lehet folytatni utunkat együtt. Nem tudok hazudni tovább.»

Nem sikoltotta el magát, nem ájult el Richter Sándorné. Belékapaszkodott a szolgába, s pár pillanat mulva már kérdést is tudott tenni:

— Mikor adta . . .

— A mikor elment . . .

— Merre ment ?

— Nem a város felé, a határnak . . .

Ida visszatámolygott helyéhez, leült és várt.

XXVI.

Hétkor eloltották a váróterem lámpásait. Homály és csend az egész épületben. Az állomásfőnökszobájából, a leeresztett függönyön által, egy világos lap jelentette a tovább folyó életet. A lapon meg-megjelent a telegrammos árnya, a csendben állandóan hangzott a sürgöny-gép «kip-kip»-je.

Ida öt percig ült a sötétben. Aztán erőt vett magán, s kifelé indult a város felől való oldalra, ki a városba.

Nem birt tovább menni az állomás kertjénél. Kétségbeesése, s az a rettenetesen aggasztó érzés, mely folyton hasogatta fejét, szívét, minden tagját: megnagyobbodott. Nem tudta többé mi történik vele, nem érezte már idegeinek erős lázát, tagjainak reszketését sem, csak azt, csak olyanformát, mintha valami megmozdithatatlan, elbirhatatlan súly nehezednék reá, s a míg ő fuldokol, meghal ezalatt, nem látja kinjait, nem hallja segélykiáltásait, jajját senki. Szürkén terpeszkedett előtte a kietlen tájék. A ház előtt kopasz ákácok, melyeknek hosszú s még kopaszabb folytatása a városba vezetett. A városba, mely a sár és az este feketeségében oly némán, mozdulatlan nyult el, mint valami tetem. Virasztó világkép egy-két láng égett, pislogott fölötte.

Es a határ! Mindenfelől oly lapos, üres, fekete, végtelen. Sehol egy alak, egy kocsi, valami állat.

Ida újra nekiindult a városnak, de ragadós sár és a gyengeség bénasága megfogták lábait, csak a fasorig tudott eljutni, onnan nézett szét a mind jobban összetömörülő sötétben.

Mint mikor gyermekkorának rémes álmában mérhetetlen magasságból zuhant lefelé, a bizonyos halálba: úgy érezte magát most. De épp úgy mint akkor kétségbeesésén, kinján átvillant az a reménység, hogy mindez csak álom, s mielőtt összezuzná magát, fölébred, puha, forró ágyon: most is bizott valamilyen, várt valamire, nem tudott végkép hinni a levélben, képtelen volt minden ellentállás nélkül összeomolni.

Reszketve várt, nedves szemmel nézett szét a tájon. Ha valami alakot pillantana meg, valami kocsit, a melyen ő jönne vágatva feléje. . .

Csakugyan, egy mozgó fekete valami tünt fel a város alatt, az akácok mentén. Mozog, jön előre, siet hozzá megmagyarázni a szerencsétlenséget. . . Óh milyen lassan jön, nem, áll, egy fa csupán. . .

Nem, nem az, csakugyan élő ember, nem lehet más, mint ő. De milyen lassan halad előre, mintha nem is menne. Áll, mi történt vele. . .

Óh, ha elébe tudna futni!

Két fekete folt a csillagtalan estén, alig látszott, elveszett a sötétben. S e két fekete foltban fokozhatlan emberi szenvedély izzott láthatatlanul. Nyugodt silhuettje az egyiknek, a másiknak változó, mozgó. Egy darabig látták egymást, érezték egymást, s így szóltak magukban:

«Ő az!»

«Ez ő!»

Aztán eltűntek egy pár pillanatra s a szürke tájék, mely elébb derengeni kezdett az egyiknek: vak, sötét lett újra.

«Most mult fél órája, vajjon mit tesz?» gondolta magában az egyik izgatottan.

«Elhagyott...» szólt tompa hangon, kétségbeesetten a másik.

Az élő folt újra föltűnt az uton. Nagyobb lett, alakja emberi.

«Ő az.. jön.. semmi kétség.. ha valami baja van!» csillámlott fel újra a reménység az egyikben.

«Szegény asszony... milyen kín... elhagyatva... megbecstelenítve, ellökve aztán... Hová jutott? Mit tett?»

A mozdulatlan fák mentén az árny most már sebesen haladt előre.

«Ha még sem ő az!» szurt az asszony szívébe a kétely.

«Ha a gözgépj... ha nem tudott ellentállni... beleszedült a fájdalomba!» zugott fel a férfi szívében az önvád.

«Tréfa volt csak!» gondolta az egyik.

«Milyen kegyetlenség, micsoda örület!» susogta a másik.

«Kételkedett bennem! Tudni akarta...»

«De mit akarok megtudni, látni mit? Mit akarhatok megtudni, mint...»

Már alakká vált a folt. Csak körvonalai látszottak ugyan még, de azok nem lehettek a máséi...

A táj a régi, semmi változás. Szürkesség, homály, csend. Egy farügy se moczczant.

«Megbecsteleníteni azt, a kit szeretek, kinozni, a kit imádok, megölni azt, kinek halála: nekem is halál. És miért, és minek? Mit akarhatok mást, mint szeretni, szeretni, vele lenni mindig! Vele, hozzája, mindjárt!»

Az árnyék még sebesebben suhant előre, az asszony belekapaszkodott egy fába, hogy össze ne rogyjon; szive úgy dobogott, feje úgy zugott, hogy valami régi imádságból összefüggéstelen szavak jutottak eszébe. Úgy érezte: meg kell halnia mostan, imádkozott, hogy most meg ne haljon, meg ne örüljön

Össze akarta tenni kezeit, égnek emelni szemét. De nem birt akarátának engedelmeskedni többé: keze lehanyatlott, szemhéjai rátapadtak szeméire... Nem hallott és nem látott többé semmit, csak azt érezte, hogy valaki ölébe fogja... száll vele... Milyen gyönyör... Már hallja beszédét is, de nem érti... neve hangzik:

— Ida... Ida!

Kinyitja szemeit, a váróteremben van, feje a a férfi ölében, melle szabadon. Remegő kezével megszorítja a férfi karját s szeliden, alig hallhatólag szól:

— Istenem... mit tett velem!

Tompa, nyögő hang szólal meg fölötte a sötétben:

— Semmit... csak megöltelek.

Dél felé már szállingóztak fölfelé a betegek, de a tanár városzobáit zárva találták. A lakosztályok hozzáférhetlenek, a függönyök leeresztve.

— Itt még alszanak! szóltak tiszteletteljesen a betegek, s ügyeltek a folyósón, a lépcsőházban, a ház előtt mutogatták egymásnak: «ez a rendelő szoba, ez meg kis szalonjának ablaka».

Gyorsan egymásután érkező fogatok, bérkocsik rebbentték őket szél a kapuból. Négy ismert alak, be se várva míg a kocsik végkép megáll, sietve ugrott ki a ház előtt.

— Professzorok! szólt az egyik ur.

— Ez a hosszú veres ember meg bécsi tanár... a királyné orvosa! jegyezte meg az asszony.

«Mit akarnak ezek itt?» azon évődtek, azt találgatták mindannyian. És újra felballagtak a lépcsőn, próbálták kinyitni a városzobák ajtait.

Most már beléphettek. Ajtók, ablakok nyitva, sehol egy szolga, még csak léptek se hangzanak semerről. Nem gondolt itt velök senki, nem gondoltak itt többé semmivel. A fekete butorokat sárga por vontá be, a virágok most, langyos tavaszszal, öntözetlen, ápolatlan sárgultak, száradtak.

Egy asszony ujjával a zongora porába irta nevét, egy másik pedig folyton a rendelő szoba ajtaja körül őgyelgett, aztán olyan örömmel, mintha valami kedves dolgot hallott volna meg, férjéhez fordult:

— Vitatkoznak.

XXVII.

Négy orvostanár vitatkozott ott benn a halál fölött. Abban megegyeztek mindannyian, hogy a beteg még ma meg fog halni, de hogy mi okozza halálát: ebben eltérők voltak a vélemények. Egy öreg orvos: ideglázat emlegetett, míg a többi három inkább nevéen nevezte a betegséget: tiphus abdominális, a vége felé kombinálva.

E kombinációk fölött való vitában mindegyiküknek külön véleménye volt. A bécsi azt mondta, hogy a bajhoz már kezdetén fejlob járult, innen a kedvezőtlen kimenetel, míg a többiek más bajokat konstatáltak. Egyikük, a ki a beteget már régebben ismerte, egyre azt állította:

— A frissesége öli meg . . . a frissesége, nem volt előkészítve . . .

Végre is megállapodtak abban, a miből kiindultak. A test kimerült, a szivmüködés elhaló félben, segíteni nem segíthet többé a legnagyobb orvos, a véletlen sem.

A betegszobából kihívták Lengyel Dén est, —

a ki nem vehetett részt tanácskozásaikban, a beteg mellett kellett lennie. — s tudatták vele az egyetlen dolgot, a mit bizonyosra vehettek.

— Ma délután . . .

— Meglátjuk! szólt az, s egy udvarias, egy köszönő szó nélkül kezet fogott velök és visszatért a betegszobába. Oda állott az ágy fejéhez, a beteg homlokára tette kezét és nézte hosszan, áthatóan, mintha szuggerálni akarná.

Petrovics Ida csendesen, szinte nyugodtan feküdt ágyán, szemében, egész arczán az a kiellen közöny, mely nem is emberi többé. Érezte, hogy rája néznek, egy kissé melegítette is ez a tekintet. s a mikor Lengyel Dénes keze után nyult, vissza is szorította egy kissé annak kezét, de lelkének ébersége perczről pillanatra jobban fogyott, mindjobban meglazultak azok a szálak, melyek egész az utolsó napig oly erősen kötik az embert az élethez.

Nem volt többé egy csep láza sem, sőt hőmérséke egészen leszállt, szive is halkan, lassan, vontatva dobogott már. Szemhéjai minduntalan lecsukódtak, az egész napon át folyton aludni akart. s a mikor nem engedte a tanár: szelid, szemrehányó tekintetet vetett reá.

Ez a tekintet! Ugyanaz, melyet esküvője előtt, majd az utolsó kísérlet után vetett reá a megkinzott asszony: jobban megviselte Lengyel Dénest, mint az a kilencz éj, melyet álmatlanul töltött a beteg ágya mellett. Bonczolókések nem okozhatott olyan fájdalmat, mint ez a selymes lágy, enyhe

tekintet. Ez tette reszketővé karját, ez adta meg önbizalmának az utolsó kegyelemdőfést.

Mit mindent nem tett, hogy ne lássa többé, hogy eltörülje s felváltassa a régi, mosolygós, boldog nézéssel. Visszasietett vele a fővárosba, megvallott neki mindent, elárulta neki legrejtettebb titkát, kegyetlen gunynyal fordult az ellen, a mi egész életén át lelkesítette, kikaczagta előtte czéljait, bevallotta azt, a mit magában is csak most mert bevallani: a tudás ostoba pöffleszkedését, az egész iránynak emberietlen, örületes voltát. — Saját magának se tártta még ugy fel hensejét, a legbuzgóbb keresztény, papjának se gyónhatott meg ugy az isten házában, mint ő ennek a kicsiny, szinte jelentéktelen asszonynak a főváros felé vágató kupé homályában.

S az asszony azt se mondta: «Fázom tőled!» Belkapaszkodott karjába, s szemébe nézett azzal a jóságos szemrehányással, melyben mindjárt benn volt a hocsánat is.

Ha csak egyszer szólt volna hozzá: «Megöltél!», ha átkozta, megvetette volna! De még kezét sem engedte megcsókolni, s egyszer, a mikor nagy lázainak elején volt még, ő kapott keze után, s ajkához szoritotta hosszan, hevesen.

A megbocsátás: arczul ütötte, a megalázkodás: őt alázza meg. Magát vallotta a betegség okának, magát vádolta, ha a láz növekedett, bizonyos volt abban, hogy az is az ő tehetetlenségén mult.

S be kellett látnia, hogy egy véletlen, fertőző betegség támadta meg azt, kit neki nem sikerült

martírrá tenni: kételkedett a bizonyos dolgokban is, nem hitte el, hogy nem ő, hanem a véletlen a bűnös. Inkább hazugnak tartotta a baj kétségtelen kórisméjét, csakhogy magát nyomorultnak tarthassa.

Ez a tudat óriási erőfeszítésekre sarkalta. Tanítványaival, betegeivel nem törődött többé, s nem volt percz, melynek nagyobb részében ne arról gondolkodott volna: mit tegyen, hogy megmentse? Megkísértett mindent, csak a drasztikus gyógyításokhoz fogott kinos évődés után. Reszketett olyasmit tenni, mi a beteg életét megmentheti, de egyben halála is lehet. És volt nap, a mikor bátortalan volt mint egy öreg falusi orvos. Gyáván összetett kézzel állt az ágy előtt, s az a láz, mely kipiritotta betege arcát, jobban emésztette őt, mint azt, kinek vérét lassan felüta.

Gyáva lett, remegett attól is, hogy a férj nem kapván feleségétől levelet, haza talál jönni. Belép a szobába, megáll az ágy előtt, majd rája rohan . . . s neki még védenie sem szabad magát.

És voltak napok, a mikor vágyakozott e megbecstelenítés után. Egyszer az is eszébe jutott, hogy mindent megsürgönyözz Richternek, s csakis azért mondott le e gondolatról, mert Idát féltette.

Ezek a szenvedések azonban mind elviselhetők voltak azokhoz képest, melyeket az utolsó napok okoztak.

Kezdődtek a deliriumok. A beteg folyton beszélt, mindig vele vagy róla. És most váltak testté azok a gondolatok, a melyek esküvője előtt és házassága első napjaiban kelheltek agyában. A

néma szenvedések megszólaltak s Lengyel Dénesnek meg kellett tudnia, hogy milyen közel volt a «kokett» asszonyka az öngyilkossághoz akkor, a midőn ő boldognak, kaczéznak, aljasnak gondolta. Hallania kellett mindazt, a mi csak marczangolhatta szivét, meg kellett értenie mint szerette, s mennyit szenvedett e szerelméért az a szegény leány, s éppen akkor, a mikor ő vivódott magában: mire használja, arra-e a mire valami tengerinyulat, vagy egyszerűen érzekeit elégítse ki véle.

A mi legszebb dolog a világon: eltitkolt lány-szerelem álomban kifecsegett édes titkai, alaktalan epedések, ártatlan vágyak: a legkeserűbb vádakra váltak benne. Mindaz, a mi másnak a legnagyobb boldogság: a legnagyobb kínná lett neki.

És nem volt ereje nem szenvedni, nem bírta elmenekülni a fantáziáló asszony mellől. Fogta kezét, csókolta homlokát, simogatta hulló haját s a mikor az fejét keblére vonta, ő is szerelmes szavakat susogott fülébe. Majd megrázkódva emelkedett fel, szét nézet maga körül, mintha a mozdulatlan tárgyakban látná a segedelmet.

Immár minden gondolata abban egyesült: meg kell menteni! s néha olyan erősre vált benne ez az akarat, hogy hitt, sőt bizonyos volt dolgában.

— Meg fogsz gyógyulni, együtt fogunk élni, férj és feleség . . . a világ előtt, mindenki előtt . . .

A delirumban kifáradva, közönyösen, mereven nézett maga elé Petrovics Ida. Mintha nem is hal-

lotta volna, mintha nem törődnek vele többé. Hiába beszélt hozzá, legfeljebb halkan, szárazon azt felelte:

— Igen!

És ilyenkor eloszlott újra minden bizalma s csak egy vágya maradt: ne érjen véget ez a nap, ne legyen este soha. Babonásan félt az estétől. Ugy érezte, mintha a setéséggel együtt a halál is besuhanna. Az ablaknál leste a hajnalt s némi nyugalomság enyhítette meg, ha fehéredni látta az eget.

A beteg keveset aludt az utolsó napokban. Minduntalan felrezzent s arcza elborult, ha a férfi kezét nem látta. Nem mondta soha, hogy mellette legyen, de állapota mindjárt jobbra vált, ha maga mellett látta. És lázálmai is szelidebbek voltak, ha a férfi keze hűsítette homlokát. Nem tört ki soha hevesen, a Richter nevét is csak egyszer emlegette, akkor, a mikor azt képzelte, hogy levelet ír neki . . .

Legtöbbit foglalkozott kisleánykorával. Ment az iskolába, ott volt, nevén szólította a «kedves nővér»-t, táskáját sergette maga körül, óra előtt . . . Majd fehér ruhában van, májusi ájtatosság körülte a templomban, jönnek a nővérek, a fejedelem-asszony és a diákok ott állnak széltül, egy rája néz . . . milyen jó az . . .

— Te voltál. mondd . . . ugy-e?! kiált fel heves örömmel s a fölébe hajló férfinak nyakába fonja karjait. És nevet, tartózkodás nélkül, mint iskolás lányok maguk között, éles, csengő, kis-leányos hangon:

— Miért nem mondtad? Miért nevezted magad másképp? Hová lettél aztán . . . Leveled még meg volt . . . meg kell lennie . . .

A katasztrófa napján hirtelen megváltozott Petrovics Ida. Nem fantáziált többé magáról; anyjáról, apjáról, testvéreiről s valami öreg parasztról beszelt össze-vissza értelmetlen dolgokat. Szóvá tett valami bábút is és selypített, mintha négy-öt éves volna. «Ne lármázzanak, Ila nem tud aludni!» suttogta, míg a konzultáló orvosok ott álltak fölötte s fejüket esóválva, latin szavakat duruzsolták.

— Menjenek ki, mindnyájan menjenek ki . . . Ila nem tud aludni . . . ugy se nem . . . ! selypítette ujfent s takarójának csücskét, mint valami bábút, hajukázta mellén.

Az orvosok elmentek, Lengyel Dénes maga maradt betegével. Nincs mentés! szóltak azok. «Élnie kell!», mondá a tanár határozottan. A kollegák összenéztek s némán fogtak vele kezét.

Lengyel Dénes a betegszobába hozatta könyveit: ott keresett vigasztalást, a hol írva áll . . . és ilyenkor a kimenetel kedvezőtlen, rövidesen elkövetkezik a halál.

Meg fogja mutatni, hogy nem engedi hozzá, utjába áll. Jöjjön, ha tud! Tudott, jött; látta, mint közeledik. A szivizgató szerekre alig reagált már a beteg, a jeget nem igen érezte többé testén, az is kezdett fokozatosan hűlni, hidegedni.

Mindenki letett volna már a küzdelemről, csak ő nem tudott letenni, mindenki megrémült volna ettől az asszonyalakra valló vázától, csak ő imádta úgy; a mint csak férfi valami csodaszép, üde leányt imádkhat. A megnyult vonások, a megfakult bőr, ritkult haj, a beesett halántéku éles koponyán: nem

ez volt, a mit szeretett, hanem az, a kinek bár vonásai megnyultak, bőre bár megfakult s beesett halántéku koponyáján haja kihullott: mégis a régi maradt annak, a kit nem ezek gyujtottak szerelemre, hanem valami más, titokzatos, kikutathatatlan lényegek . . . Ki tudja milyenek, mindenki érezte, nem látta senki!

Az utolsó napon a vérátömlesztést akarta megkísérteni Lengyel Dénes. De nem tett többé egyebet, mint akart, s lemondott akarataról.

És multak az órák. A beteg csendes lett és nyugodt. Engedte, hogy a konzultáló professzorok nézegessék, vizsgálgassák. Most már nem szégyenkezett, midőn a takarót is levették róla. Nem egy jó, kedves, szegény szép asszonynyal történtek már meg ezek a dolgok, hanem egy szerepe végére ért organizmussal, melynek egy-két óra mulva ebben az alakjában meg kell szünnie.

És nemsokára a várószobák betegei különös illatot éreztek. Az utolsó illat, az éter terjedt szét közöttük s szinte felvillanyozta őket.

Bent a szobában Petrovics Idának is felragyogtak még egyszer szemei, megélenkült még egyszer arca. Mohón szívta be az élet végső kéjes érzését. Szemében, ajkán szerelem és gyönyör, szive körül a halál . . .

A tanár leült a halott mellé és nézte. Nem sirt, fájdalma mintha csillapodott volna. Kábult volt, nem gondolkodott öntudatosan többé. Mindössze egy homályosan kifejezett gondolata volt, az, hogy a ki holtan fekszik előtte, nem az ő asszonya; az

nem halt, nem halhatott meg, csak eltűnt előle, hová lett, viszontlátja-e még?

Egy óra telt el, míg felujhadtak gyötrelmei, egy teljes óra kellett ahhoz, hogy fel tudja fogni, mi történt.

«Meghalt!» szólt halkán s ülve maradt helyén.

«Meghalt?» kérde magától s nem hitte magának. Felkelt s lehajolt a halott fölé. Csakugyan sziv-hangokat hall még . . káprázat, semmi, vége van.

Lábujjhegyen ment vissza helyére, behunyta szemeit s újra felnyitotta: nézte a halottat. És észre se vette, meg se mozdult, a mint háta mögött megjelent Richter Sándor.

Szemben állottak — közöttük a halott.

A kinek reszketnie kellett volna, meg se mozdult, a ki boszut állani, törvényt tenni jött: összerándult egész testében. Ölni jött s egy halott feküdt előtte.

Rózsaszín ágyon nyitott szemü sárga váz, kiszáradt tetem — az ő üde, szép, egyetlen felesége. S az ágy fölött — ő úgy látta — nyugodtan, gunyosan áll a férfi, ki előbb elcsábította, aztán megölte a világ leghűbb, legimádandóbb teremtését.

És most szárazon rámutat, nyugodtan szól:

— Meghalt!

Értelmetlen állati hang tör ki Richter Sándor szük melléből. A halott eltűnik előle és egyszerre eltűnik mindama kötelék, a mi valaha a szemben álló férfihoz fűzte, szertefoszolnak azok a szálak is, melyek az embert a világhoz fűzik.

A tanár és tanítvány nincs többé, a férj rohan a csábító felé, emberi kifejezés nélkül való szemmel nézi meg piztolyát s a düh legmagasabb fokának biztosságával emeli rája.

Szemben állnak, közöttük nincs többé a halott s a gyilkos még se reszket a törvényttevő előtt, megáll előtte merőn, feleje fordítja mellét:

— Ide . . . ide! szól a heves vágy sutlogó hangján és behunyja szemeit, epedő, várja a halált.

De véle szemben megremeg a boszuálló kéz, kihull belőle a fegyver, s a tanítvány reszketve, zokogva áll a mester előtt.

Közöttük a közös halott arczán opálszinű fény, lángoló élő, rózsaszín . . . Ezentúl minden homályban, a függönyök leeresztve, az égő lámpa serezeg

. . . Három óra, odakünn is álmos csend; a várószobák betegeinek izgatott zszibongása hallszik be csupán. Kopogtatják, nyilogatják a rendelőszoba ajtaját, a csalódás, a türelmetlenség tört szavai hangzanak.

Fekete ruhás inas nesztelesenül nyit be a szobába:

— Három óra mult, a betegek nyugtalankodnak, nem lehet velök birni . . . Be akarnak rohanni.

Lengyel Dénes kezeibe rejté arczát, s nem felelt. Majd hirtelen felugrott székéből, s a kétségbeesésnek azon az egyellen hangján, melynek fokozása nincs — kiáltá:

— Mit bánom én, ha meg is döglök az egész világ!

